

Selim'i Yazmak

Fikret Yılmaz*

Erdem Çıpa,

The Making of Selim-Succession, Legitimacy and Memory in the Early Modern Ottoman World,

Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2017, xiii+425 s., ISBN 978-0-253-02435-0

Erdem Çıpa tarafından yazılan Yavuz Sultan Selim (1512-1520) hakkındaki *The Making of Selim-Succession, Legitimacy and Memory in the Early Modern Ottoman World*¹ başlıklı kitap kapsadığı dönem itibarıyla hem Osmanlı tarihinin en karmaşık süreçlerinden birini, hem de imparatorluğun gelecek asırlarını etkileyen değişimlerin meydana geldiği bir zaman dilimindeki olayları inceliyor. I. Selim'in (1512-1520) saltanatı ile başlayan ve devam eden süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun ideolojisinde, tebaasının inanç haritasında ve toplumsal dengelerinde ortaya çıkan hızlı ve keskin dönüşümlerin yaşandığı biliniyor. Bu değişimin sonuçları ve günümüze kadar uzanan etkileri sebebiyle Yavuz Sultan Selim'in tarihsel kimliğinin yanı sıra, güncel bir politik figür gibi tartışıldığı da görülebiliyor. Diğer taraftan bu ilgiye rağmen, kardeşleri ve babasına karşı verdiği

* Bahçeşehir Üniversitesi.

1 Bundan sonra Çıpa, *Selim*.

taht mücadelesi, fetihlerinin sonuçları ve saltanatı dönemindeki icraatlarından kaynaklanan ihtilafı konular düşünüldüğünde, I. Selim ve dönemi hakkında yapılan akademik çalışmaların gerek sayısal gerekse içerik bakımından yeterli olmadığını ileri sürmek de mümkündür. Çünkü, 1930'lardan beri yaklaşık doksan yılda yapılan akademik çalışmaların toplamı bir elin parmaklarının sayısına ancak ulaşabilmekte ve içerikleri itibarıyla da dönemin tartışmalı konuları hakkında ya suskun kalmakta veya uzun bir geçmişi olan kabulleri tekrarlamaktadırlar.²

Yavuz Sultan Selim hakkındaki çalışmalara eklenen en son halka Erdem Çıpa'nın kitabıdır ve yazarın bu sorunların farkında olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle kitabının girişinde söz konusu dönemi farklı bir bakış açısıyla ele alacağını vaat etmesi olumlu bir beklenti uyandırıyor.³ Ayrıca, Çıpa'nın uzun bir süredir bu konu üzerinde çalıştığı anlaşıldığından yarattığı beklenti yersiz değildir. Yazar önce bu konuda bir doktora tezi hazırlamış⁴ ve tezini savunduğu 2007'den sonra çalışmalarını sürdürerek mesaisinin sonuçlarını yansıtan Türkçe kitabı 2013 yılında *Yavuz'un Kavgası - I. Selim'in Saltanat Mücadelesi* adıyla yayınlamıştır.⁵ Türkçe kitabını eklediği yeni bölümlerle geliştirerek 2017 yılında yayınladığı İngilizce kitabının ise çalışmalarının ulaştığı en son aşamayı yansıttığı söylenebilir. Bu nedenle Erdem Çıpa'nın doktora süreci ve sonrasında harcadığı uzun yılların sonucu olan *The Making of Selim* isimli kitabında mevcut literatürün eleştirel okumasına dayalı yeni yorumlar, bilinen malzemeye ilaveten bugüne değin kullanılmamış belgelerin katkısıyla zenginleştirilmiş olgu birikimine dayalı açıklamalar ve Selim döneminin tartışmalı konularının ele alındığını beklemek doğaldır. Zaten aşağıda görüleceği üzere yazar da böyle bir beklentiyi besleyen vaatlerde bulunuyor. Ancak, Çıpa'nın kitabında ortaya koydukları yarattığı beklentiyi ve vaat ettiklerini karşılamaktan uzaktır.

Erdem Çıpa'nın doktora tezini görmedim. O nedenle, *The Making of Selim* adını verdiği son kitabında yazdıklarının tezinde veya bir başka ifadeyle çalışmalarının ilk aşamasında nasıl bir kapsam ve içerikle sunulduğuna dair geriye doğru giden bir karşılaştırma yapmadım. Türkçe kitabını ise 2013'te yayınladığı

2 Akademi dışında çeşitli saiklerle yapılan yayınlar bu makalede değerlendirilmemiştir ve ayrı bir yazının konusu olacaktır.

3 Genel olarak kitabın girişinde dile getirdiklerine bakılabilir; Çıpa, *Selim*, s. 1-25.

4 Erdem Çıpa, "The Centrality of the Periphery: The Rise to Power of Selim I" (PhD diss.), Harvard University, 2007.

5 Bundan sonra Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*.

zaman okumuştum ancak bu değerlendirme makalesinin amacı iki kitabın karşılaştırılması değildir. Çünkü, *Osmanlı Araştırmaları* dergisinin benden istediği yeni yayınlanan İngilizce kitabının değerlendirilmesiydi. Zaten Çıpa'nın iki kitabının karşılaştırmasını ve mevcut literatürü bir arada değerlendirmek yerine, yeni baştan bir Selim kitabı yazmanın daha kolay, işlevsel ve faydalı olacağını anlamak için *The Making of Selim*'i okumaya başlamak yeterli oluyor. Bu sebeple, yazarın Selim hakkında yayınladığı iki kitabını sadece sorunlu bazı konular hakkında bir düzeltme veya değişiklik olup olmadığını anlamak için karşılaştırmakla yetindim.

Erdem Çıpa'nın kitabını değerlendirirken literatüre girmiş olan ve dolayısıyla herkesin ulaşabileceği yayınları kullanmaya özellikle dikkat ettiğimi belirtmeliyim. Çünkü, bir değerlendirme yazısının hem en son çalışmanın önceki birikime katkıda bulunup bulunmadığını göstermesi hem de daha önce üretilmiş literatürün yeni yayınlanan bir kitaba nasıl yansıtıldığını açıklaması gerektiğine inanıyorum. Erdem Çıpa'nın kullandığı belgeleri orijinalleriyle karşılaştırmak ve kontrol etmek mümkün olmakla birlikte, bunun yerine daha önce yapılmış çalışmalarda zikredilmiş ya da yayınlanmış dokümanlar ile mukayese etmeyi tercih etmem de aynı sebepten kaynaklanıyor. Ancak, bazı tartışmalı konularda belgelerin asıllarına bakmak zorunda kaldığım için bunun sınırlı sayıda istisnasının bulunduğunu belirtmem gerekiyor. Ayrıca, Çıpa'nın mevcut malzemeye katkı yapıp yapmadığını tartışırken örnek olması bakımından Şehzade Korkut'a ait yayınlanmamış bir belgenin transkripsiyonunu verdiğimi de istisnalardan bir diğeri olarak dile getirmeliyim.⁶ Çünkü, söz konusu belge özel bir bağlamda örnek olmasına ilaveten, bir eksikliği kısaca anlatabilmek veya gösterebilmek açısından da işlevliydi. Belirtilenler dışında kullandığım malzeme ve bilginin tamamı yayınlanmış çalışmalardan alıntılanmış için bu eleştiri makalesi I. Selim hakkındaki mevcut literatür ile yeni yayınlanan bir kitabın karşılaştırmalı değerlendirmesi olarak da okunabilir.

Kitabın kapsamı ve tezleri

Kitap, *Giriş* dışında iki ana bölümden oluşuyor. *The Making of a Sultan* adını taşıyan ilk kısımda Şehzade Selim, Şehzade Ahmet ve Şehzade Korkut ile onları destekleyen hiziplerin arasında geçen taht mücadelesi ele alınıyor. Şehzadeleri destekleyen hizipler, Osmanlı yönetici elitinin hizipler içindeki rolleri, imparatorluk merkezi ile eyaletlerdeki Osmanlı yönetici ve askerlerinin taht mücadelesini

6 *Bursa Şer'iye Sicili*, A. 020, vrk.70/b, hkm. 645.

hangi yönde etkiledikleri çerçevesinde Selim'in Osmanlı tahtına çıkması ve rakiplerini ortadan kaldırması anlatılıyor. *The Creation of Selim's Composite Image* başlığını taşıyan ikinci kısımda ise, Yavuz Sultan Selim'in kendi yaşadığı dönemden başlayarak ama özellikle 16. ve 17. yüzyıllar boyunca Osmanlı kronikçileri ve Selimname yazarları marifetiyle meşrulaştırılması, ideal hükümdar tipi olarak tasvir edilmesi, ilahi yardım ve onayla müşerref olmuş bir iktidar figürüne dönüştürülmesi ayrı bir giriş ve üç alt başlık çerçevesinde ele alınıyor. Yazarın kendisi de Selim'i öne çıkaran tarihsel koşullar ile onun karakteri ve hükümdarlığının metinsel ikonografisinin gelişimini incelemek için kitabının iki kısma bölündüğünü belirtiyor.⁷

Erdem Çıpa, *The Making of Selim* adlı çalışmasına bir bütün olarak bakıldığında, Osmanlı tarihyazıcılığına dört açıdan katkıda bulunmayı amaçladığını söylüyor.⁸ Bunlardan birincisinin, Selim ve diğer hanedan üyeleri arasındaki halef mücadelesinin revizyonist analizi olduğunu belirtiyor. Bu analizi yaparken, Dimitris J. Kastritsis'in Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) oğulları arasındaki taht savaşları ve Şerafettin Turan'ın hem I. Süleyman'ın (1520-1566) oğullarıyla hem de oğullarının kendi arasındaki mücadeleler⁹ hakkında yaptıkları iki bilimsel eserle diyalog kurduğunu söylüyor. Böylelikle, kendi çalışmasının "Osmanlı Klasik Çağı" adı verilen dönemin sosyo-politik tarihinde, tarihyazıcılığı açısından bir boşluğu doldurduğunu iddia ediyor. Erdem Çıpa, çalışmasının tarihçiliğe katkılarında bir diğerinin, Selim'in tahta çıkmasında merkezde (İstanbul) üstlenmiş olan yeniçerilerin değil, Balkan eyaletlerindeki askeri ve politik grupların önemini vurgulaması olduğunu belirtiyor. Bu nedenle Osmanlı idaresinin merkezileştiğinin varsayıldığı bir dönemde dahi, halef mücadelelerinin sonuçlarının çoğunlukla periferideki askeri-politik aktörler tarafından belirlendiğini ileri sürüyor. Zaten bu iddia, Çıpa'nın temel tezlerinden birini yansıtıyor. Yazar bir diğer katkısını ise, 16. ve 17. yüzyıllarda tarihyazıcılığı aracılığıyla oluşturulan Selim mitifikasyonunu analiz ederek imparatorluğun her alanda önemli bir değişim geçirdiği süreçte, Osmanlı yazarlarının eserlerini tartışarak onların entelektüel görüntüsünü sergilediğine vurgu yapıyor. Son olarak, Selim'in hikayesi ışığında bu

7 Çıpa, *Selim*, s. 17.

8 Çıpa, *Selim*, s. 23, 24.

9 Dimitris J. Kastritsis, *Bayezid'in Oğulları-1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*, çev. Ayda Arel, Kitapyayınevi, İstanbul 2010. Şerafettin Turan, *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vakası*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını, Ankara 1961.

kitabın hükümlerlik, hükümdarlık otoritesi ve siyaset teolojisi ile ilgili daha geniş bilimsel tartışmalara katkıda bulunmasını amaçladığını dile getiriyor.¹⁰

Çıpa, bunlara ilave olarak çalışmasının bir başka katkısından daha söz eder. Şimdiye kadar Yavuz Sultan Selim hakkında Türkçe'den başka bir dilde yayınlanmış akademik çalışma bulunmadığına ve Avro-Amerikan literatüründeki çalışmaların özellikle Mısır'ın fethinden sonraki tarihsel süreç ve Osmanlı-Safevî ilişkileri bağlamında olduğuna dikkat çeker.¹¹ Devamında da, Selim'in Osmanlı İmparatorluğu ve onun çevresinde kurulan erken modern Avrasya dünyası için dikkate değer etkisine rağmen az miktarda bilimsel bir ilgi gördüğü tespitini yapar.¹² Bu ve devamındaki tespitleri ile bunların dipnotlarında Erdem Çıpa'nın kendi çalışmasından önce yapılmış araştırmalar hakkındaki değerlendirmeleri bulunur.

Erdem Çıpa'nın önceki çalışmalara bakışı ve değerlendirmeleri

Çıpa, Çağatay Uluçay'ın uzun makalesinde yoğun olarak Selim'in taht mücadelesi dönemine odaklandığını ve onun tahta çıkmasında yeniçerilerin tayin edici bir rol oynadığına vurgu yapması sebebiyle daha sonraki araştırmaları belirlediğini dile getirir.¹³ Uluçay'ın makalesi dışındaki çalışmalarda ise Selim'in taht mücadelesinin II. Bayezid'in (1481-1512) saltanatının son safhasındaki olaylar arasında ele alındığını belirtir.¹⁴ Bu çıkarımına örnek olarak, Sydney Nettleton Fisher'in daha çok Venedik kaynaklarına dayanan kitabını ve Selahattin Tansel'in II. Bayezid hakkındaki çalışmasını gösterir.¹⁵ Gerçekten de bu çalışmalarda Selim'in taht mücadelesi II. Bayezid'in saltanatının son evresindeki olaylar bağlamında değinilen bir konudur ancak Çıpa burada literatür hakkında eksik bilgi vermektedir. Çünkü, Selim'in mücadelesi ve Osmanlı tahtına çıkma süreci Tansel'in II. Bayezid (1481-1512) hakkındaki kitabının son bölümünde

¹⁰ Çıpa, *Selim*, s. 23-25.

¹¹ Çıpa, *Selim*, s. 15.

¹² Çıpa, *Selim*, s. 15.

¹³ Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl padişah Oldu?" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sa. 9 (1954), s. 53-90 (bundan sonra Yavuz I); sa. 10 (1954), s. 118-142 (bundan sonra Yavuz II); sa. 11-12 (1955), 185-200 (bundan sonra Yavuz III).

¹⁴ Çıpa, *Selim*, s. 15, dpn. 82 (dipnot s. 267'de).

¹⁵ Sydney Nettleton Fisher, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, University of Illinois Press, Urbana 1948, s. 103-112. Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1966. (Bundan sonra Bayezid).

işlenmiş olsa da, aynı yazarın münhasıran Selim'in saltanatını incelediği ayrı bir monografisi daha var.¹⁶ Şüphesiz Çıpa bunu bilmektedir ancak eksiklik sadece bununla sınırlı değildir. Çünkü, Feridun Emecen'in yedi sene önce yayınladığı kitabında da taht mücadelesinden başlayarak Selim'in bütün saltanat dönemini incelediğinden, Çıpa'nın yukarıdaki genellemesinin aksine Selim hakkındaki beş çalışmanın sadece ikisi onun taht mücadelesini II. Bayezid (1481-1512) hakkındaki monografilerin son bölümünde ele almaktadır.¹⁷ Tansel ve Emecen'in monografileri Selim'in bütün saltanatını kapsarken, Uluçay'ın kitap hacmindeki makalesi şehzadeler arasındaki mücadeleye ve Selim'in tahta çıkış sürecine odaklanır.¹⁸ Dolayısıyla Çıpa'nın verdiği bilgi mevcut literatürün kapsamıyla uyumlu değildir ve eksik bir değerlendirmedir. Bu yaklaşım, daha en baştan Çıpa'nın kendi kitabından önce yayınlanmış çalışmalara bakışını yansıtan açıklayıcı bir örnektir. Ayrıca bu noktada, aynı dönem ve konular hakkında yapılmış bir tez çalışması olduğunu da belirtmek gerekir. Rıza Yıldırım'ın 2008 yılında tamamladığı doktora tezinde Şahkulu ayaklanması ve Selim'in taht mücadelesi ile Çaldıran Savaşı'na (1514) kadar iktidarı ve sonuçları, Kızılbaş Türkmen kitleleri ile ortaya çıkan gerilim çerçevesinde etraflıca incelenir.¹⁹ Erdem Çıpa'nın bibliyografyasında bu tezin künyesi görüldüğü için haberdar olduğu ancak birkaç atfı dışında değerlendirmelerine dahil etmediği anlaşılıyor.

16 Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969. (Bundan sonra Tansel, *Yavuz*).

17 Feridun Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010. (Bundan sonra Emecen, *Yavuz*). Kitabın dış kapağında *Yavuz Sultan Selim*, iç kapağında ve jenerik sayfasında *Zamanın İskenderi Şarkın Fatihî: Yavuz Sultan Selim* ismi var. Bu makalede kitabın dış kapağındaki ismi dikkate alındı. Kitabın ikinci baskısı *Yavuz Sultan Selim* adıyla 2016 yılında Kapı Yayınları tarafından yapıldı. Tansel, *Bayezid*; Fisher, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*.

18 Erdem Çıpa tezini 2007'de yazdığında Feridun Emecen'in kitabı yayınlanmamıştı. Ancak Çıpa'nın Türkçe ve İngilizce kitapları basılmadan önce Emecen'in kitabı yayınlanmış olduğundan değerlendirmelere dahil edilmesi gerekirdi. Fakat, Erdem Çıpa anlaşılabilir bir tercihle Türkçe kitabında Emecen'in kitabını incelemeyeceğini belirtir; krş. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 22, 23, dpn. 15.

19 Rıza Yıldırım, *Turcomans between two empires: The origins of the Qızılbaş identity in Anatolia (1447-1514)*, PhD Diss., Bilkent University, Ankara 2008. Bu değerlendirme makalesini bir nebeze "göçer" halde yazdığımdan Rıza Yıldırım'ın son derece detaylı tezini uzun sürede inceleyebildim. Konu hakkında katkı yapan önemli bir çalışma olduğunu özellikle belirtmek istiyorum. Yazıyı bitirme aşamasında konuşma fırsatı bulduğum Yıldırım'ın konu hakkındaki bilgi ve düşüncelerini paylaşması da ayrıca katkı sağladı. Rıza Yıldırım'a teşekkür ederim. (FY)

Erdem Çıpa'nın verilen örnekte somutlaşan yaklaşımı, onun Selim hakkında çalışan günümüz tarihçilerine yönelik değerlendirmelerine hakim olan bakışıyla örtüşmektedir. Bu tarihçilere ve eserlerine yönelik değerlendirmelerine eleştiriden daha çok yargılayıcı ve itham edici bir bakış hakimdir. Çıpa, genel geçer eleştirileri kapsamında erken Cumhuriyet'in baskın seküler milliyetçi ideolojisi ile kurulan, sonra devletin resmi ideolojisi olan Türk-İslam sentezi ve en son olarak da Yeni Osmanlıcı hassasiyetlerin eşlik ettiği ve Sünni-Türk varyasyonuyla yükselen siyasal İslamın şekillendirdiği dinsel-politik ortamda oluşan modern dönem tarihçiliğinin, Selim ve oğlu Süleyman'ın dönemini Osmanlı altın çağına bir parçası olarak yücelttiğini bir tespit olarak belirtir. Günümüzde yapılan bu tür çalışmaların, Selim'i, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının üç kıtada Sünni-Türk hakimiyetini kuran muzaffer ataları arasında önde gelen bir konumda sunduğu ve böylece bu tartışmalı hükümdarı ölümünden sonra temize çıkartan 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı tarihçilik geleneğine eklemledikleri anlamındaki değerlendirmeleri de Çıpa'nın eleştirileri arasında yer alır.²⁰ Olayların tasvirine dayalı tarihyazıcılığının örnekleri olan bu çalışmaların, Selim'in saltanatının ve özellikle askeri başarılarının değerli bir siyasî-tarihsel anlatımını sunduğunu belirtmekle birlikte, birkaç önemli istisna dışında Selim'in hayatının ve saltanatının ihtilafı anlarını tartışırken babasının ölümü de dahil olmak üzere tahta çıkışı ve Anadolu'daki Kızılbaş (Tamamına yakını Türkmen idi.²¹) katliamı hakkında bağışlayıcı bir yaklaşımla savunmacı ve mazur gören bir üslup kullandıklarını söyler. Tarihyazıcılığı nokta-i nazarından ise, çeşitli anlatı kaynakları ile arşiv belgeleri arasındaki farkları analiz etmeksizin sunan bir yaklaşım benimsediklerini ve Osmanlı kaynaklarının yazıldığı çeşitli siyasi, sosyal ve kültürel bağlamlarla ilgili sorunları, farklı alternatif açıklamaların güvenilirliğini veya tarihselliğini tartışmadan değerlendirmeler yaptıklarını ekler.²²

Çıpa'nın özetleyerek aktardığım tespitlerine büyük ölçüde katılmakla birlikte, bu değerlendirmelerin günümüz Osmanlı tarihçiliğinin en temel sorunlarından bazılarına değinen genellemeler olduğunu belirtmeliyim. Bu nedenle, her konu ve durum için dile getirilebileceğini/getirildiğini unutmamak gerekiyor. Ancak genellemeler şeklinde olsa dahi dile getirdiği için Çıpa'nın farkında olduğu anlaşılabilir bütün bu sorunları kendi konusu çerçevesinde somut olarak göstermemesi ve

20 Çıpa, *Selim*, s. 15, 16.

21 Benim notum (FY), çünkü, belirtilmediği zaman önemli bir özelliği atlanıyor ve tarihsel anlamı yok oluyor.

22 Çıpa, *Selim*, 15, 16.

literatürün bir muhasebesini yapmaması asıl anlamlı eleştirinin onun kitabında da eksik bırakıldığını söylemeye izin veriyor. Bu genellemelere dayanarak önceki yıllarda yapılmış çalışmalarını toptan yok sayması ve onların ortaya koyduğu belge ve bilgi birikimini, en azından görünürde olsa bile kullanmamaya yönelik bir yaklaşım sergilemesi Çıpa'nın kitabındaki ciddi sorunların temel sebeplerinden birini teşkil eder.

Çıpa'nın ithamlarına muhatap olan isimlerden Çağatay Uluçay, Selim ve kardeşlerinin taht mücadelesini incelediği uzun makalesinde şehzadelerin mektuplarını, merkez ile yazışmalarını ve konuyla ilişkili onlarca belgeden meydana gelen özel bir malzemeyi kullanmıştı.²³ Bu belgelerden taht mücadelesinin hemen hemen her aşamasını, anlık durumları, tarafların takip ettikleri stratejileri, politik manevralarını ve hatta gündelik dilin politik kullanımı yanı sıra şehzadelerin öfkelerini, ihtiraslarını ve bunun gibi birçok insani özelliklerini izlemek de mümkündür. Çağatay Uluçay'ın bu malzemeyi kurgusal bir sıraya sokarak belgesel bir metin tesis etmesi ve birçoğunun transkripsiyonlarını yayınlaması sebebiyle makalesinin günümüze kadar olduğu gibi bundan sonra da araştırmacılar için büyük kolaylıklar sağlayacağına şüphe yoktur. Diğer taraftan bu çalışmanın yayınlandığı dönemin baskın ideolojisinden Uluçay'ın anlatımına yansıyan cümleler ve kullandığı ayrımcı dilin örnekleri somut bir şekilde verilerek eleştirilmesi de anlaşılır bir tenkittir ve yapılması gereklidir.²⁴ Bunun yanı sıra onun bu tür cümlelerinde izlenen politik angajmanın yayınladığı malzemeye yansıyor yansımadığı veya ideolojik sebeplerle belgeleri tahrif edip etmediğinin gösterilmesi de elzemdir. Çıpa bütün bunlara gerek duymadığı gibi genellemelerinin vesilesi olan unsurların Uluçay'ın makalesinde nasıl tezahür ettiğini de göstermiyor. Bu durumda, Uluçay'ın eleştirildiğini söylemek zorlaşıyor. Çünkü, Erdem Çıpa kitabının dipnotlarında aynı belgelerin Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki asıllarına atıfta bulunurken Uluçay'ın herhangi bir yanlış okumasından, ideolojik sebeplerle bilgi karartmasından veya tahrifatından söz etmiyor. Böylelikle bir anlamda Uluçay'ın herhangi bir tahrifat yapmadığını veya ideolojik tercihlerine göre olgularla oynadığına dair bir girişimi bulunmadığını teyit etmiş oluyor. Halbuki, Uluçay'ın makalesinde düzeltilmesi ve eleştirilmesi gereken önemli kusurlar bulunmaktadır. En azından bilinçli tahrifat yaptığından veya bilgi kararttığından güçlü ifadelerle söz etmek mümkün olmasa da, yanlış değerlendirdiği konular, dizgi sorunlarından

23 Uluçay, "Yavuz I", "Yavuz II" ve "Yavuz III".

24 Mesela Uluçay, "Yavuz I", s. 56, 58.

kaynaklandığı anlaşılan hatalı dipnotlar ve bazı belgeleri kronolojinin olması gerekenden farklı bir aşamasına yerleştirmesi gibi sorunlar görülmektedir. Bunlar, Çıpa tarafından somut olarak dile getirilmeli, eleştirilmeli ve düzeltilmeliydi.

Fakat daha vahim olanı, Erdem Çıpa'nın yukarıda belirtilen genel geçer yargılardan sonra Uluçay'ın makalesini yok saymasına rağmen, atıf yapmadan yararlandığını düşündüren güçlü kanıtların olmasıdır. Çıpa tarafından Uluçay'ın makalesindeki dizgi yanlışlarının bile süreklilik içinde tekrarlanması bu kanıtlardan biridir. Bunun örnekleri aşağıda yeri geldikçe verilecektir ancak bu aşamada en azından birkaç tanesini göstermek sorunu somut olarak açıklamak için işlevseldir. Mesela Uluçay makalesinde TSMA. E. 543²⁵ numaralı bir belgeyi kullanır ve kısa bir bölümünün transkripsiyonunu verir.²⁶ Ancak Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki E. 543 numaralı belge 21 Şubat 1784 tarihlidir ve Vulçitrin sancağındaki bir sorunla ilgilidir. Anlaşılabileceği üzere Uluçay'ın makalesinde belgenin numarası ya tape ya da dizgi yanlışlığı sonucu hatalı verilmiştir. O'nun E. 543 olarak gösterdiği belgenin asıl numarası tespitlerime göre E. 5437'dir. E. 5437 numaralı belgenin 7 rakamı ya yazılırken veya dizgi esnasında atlandığından, belge Uluçay'ın makalesinde E. 543 şeklinde kullanılmıştır. Ancak, Çıpa da aynı belgeyi E. 543 şeklinde defalarca alıntılar, Uluçay'a hiçbir atıf yapmaz²⁷ ve belgenin aslını gördüğünü sanmamızı sağlayacak şekilde doğrudan arşivdeki numarası E. 543 imiş gibi dipnot verir.²⁸ Sonuç çok açıktır ki, Çıpa belgeyi yanlışlıkla E. 543 numara ile kullanan Uluçay'ın makalesinden yararlanmakta ancak ona atıfta bulunmamaktadır. Çünkü, belgenin aslını görseydi E. 5437 şeklinde kullanması ve Uluçay'ın belirttiğim yanlışını fark edip düzeltmesi gerekirdi.

Erdem Çıpa'nın araştırma yöntemini verilen örnek tartışmaya mahal vermeyecek kadar açık bir şekilde göstermektedir ve başka bir kanıtı gerek yoktur. Ancak Çıpa'nın kitabında bu tür örnekler çok fazla rastlanmaktadır. Çünkü, Uluçay'ın makalesinde benzer başka sorunlar da bulunmaktadır ve Çıpa bunları da yukarıda verilen örnekteki gibi tekrarlamaktadır. Mesela, Uluçay'ın makalesinde E. 6321 numaralı belgenin son rakamının yazılmadığı veya dizgiden kaynaklanan bir hata sonucu E. 632 şeklinde kullanıldığı görülüyor.²⁹ Başka bir ör-

25 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA.), Evrak (E.), 543.

26 Uluçay, "Yavuz I", s. 75, 76.

27 Örneğin Çıpa, *Selim*, s. 37, dpn. 57.

28 Çıpa, *Selim*, s. 82, dpn. 97.

29 Uluçay, *Yavuz I*, s. 64, 65, dpn. 14, 15.

nekte ise, Şahkulu isyanı hakkındaki bir belgenin numarasını Uluçay E. 77 olarak veriyor ancak bu belge E. 6352 numaralı belge zarfının 77 numaralı gömleğidir, yani Uluçay belge numarasını gösteren zarfı değil sehven içindeki gömleklerden birine ait numarayı yazmıştır.³⁰ Aynı şekilde, E. 6185 numaralı belge Uluçay tarafından bir kereye mahsus olmak üzere E.6815 şeklinde yanlış tape edilerek verilmiştir.³¹ Uluçay'ın makalesinde hem dalgınlıktan hem de dizgiden kaynaklanan yanlışlıklar olduğu ve dikkatli bir tashihten geçirilmeden yayınlandığı anlaşılmaktadır. Fakat, bütün bu yanlışlıklar ilginç bir şekilde Erdem Çıpa'nın kitabında aynen tekrar edilmektedir! Mesela bugün Erdem Çıpa'nın kitabını ve Uluçay'ın makalesini okuyan bir tarihçi TSMA. E. 543 numaralı belgenin önemli olduğunu düşünüp arşive gidip görmek isterse, Topkapı Sarayı Arşivi'nde ona verecekleri belge 1784 tarihli Vulçitrin sancağındaki tımar sorunu ile ilgili olacaktır. Aynı şekilde E. 6185 ve E. 6815 numaralı belgelerin ikisini isterseniz, sadece E. 6185 numaralı zarf içindeki belgeyi getireceklerdir. Ancak, nasıl oluyorsa Çıpa iki belgeyi de gördüğünü ve kullandığını beyan ediyor! Aynı şekilde arşivde E.632 ve E. 6321 numaralı belgeleri isterseniz sadece E. 6321 numaralı belge zarfını vereceklerdir. Ancak Çıpa, Uluçay'ın makalesindeki yanlışları tekrarlayarak E. 632 numaralı belgeyi de kullandığını beyan ediyor! Uluçay'ın bu yanlışlıklarını tekrarlayarak dipnotlarında kullanıyor ve kaynaklar kısmında da yararlandığı arşiv belgelerini gösterdiği listeye “var olmayan” bütün bu vesikaları dahil ediyor. Böylelikle, “olmayan belgelerin” hepsinin aslını gördüğünü ve onları kullandığını söylemiş oluyor.³² Elbette bu belgeleri görmüş olması mümkün değildir, çünkü nâ-mevcutturlar; hepsi Uluçay'ın makalesinde yapılan yanlışlıkların sonunda ortaya çıkmıştır. Bunun sıfatlandırmasını okurlara ve meslektaşlara bırakmayı tercih ediyorum. Aslında, bunları tespit ettikten sonra Erdem Çıpa'nın kitabını değerlendirmeyi bu noktada kesmek gerekirdi. Ancak en az belirtilenler kadar vahim sorunlar bulunduğunu görmüş ve yazmadan geçmiş olmak istemediğim için diğerlerini de örneklemeye çalışacağım.

Erdem Çıpa sadece Çağatay Uluçay'ı değil önceki yıllarda Selim hakkında çalışmalar yapan başka tarihçileri de benzer gerekçeler ve genellemeler ile itham ederek yok sayıyor. Daha önce Selimnameler üzerine ilk çalışmaları yapmış olan Şehabettin Tekindağ ve Ahmet Uğur'u da eleştirdiği tarihçiler arasına sokan

30 Uluçay, Yavuz I, s. 65, 66, dpn. 16.

31 Uluçay, Yavuz I, s. 85, dpn. 44.

32 Çıpa, *Selim*, s. 368-370.

Çıpa'nın genellemelerinin temelsiz olduğunu, detaylar hakkında yazdığı kendi cümleleri de kanıtlamaktadır.³³ Mesela, Ahmet Uğur'un "Selimname Literatürü Işığında I. Selim'in Saltanatı" isimli kitabında "sadece bir tek Selimname üzerinden onun saltanatını açıkladığını" belirten Çıpa'nın bu eleştirisi tamamen yanlıştır ve okurlarına yanıltıcı bilgi vermektedir.³⁴ Üstelik verdiği yanlış bilgi bile tutarlı değildir. Çünkü, bunu söyledikten sonra kitabının ikinci bölümünde birden fikir değiştirip Uğur'un kitabının bilinen Selimnâmelerin hepsine değil, sadece sekiz tanesine odaklandığını belirtir.³⁵ Bu çelişkili bilgilerden sonra tekrar fikir değiştirir ve kitabının ilerleyen sayfalarında bu kez "birçok Selimnâmenin içeriğinin kısmî karşılaştırması" için Uğur'un kitabına atıfta bulunur.³⁶ Bir kitap hakkında üç ayrı mütalaa! Sanırım bunun akademik dünyada bugüne kadar görülmemiş bir eleştiri ve değerlendirme örneği olduğuna şüphe yoktur. Üstelik daha ilginç olan Çıpa'nın bütün bu tespitlerin hepsinin yanlış ve yanıltıcı olmasıdır. Çünkü, Ahmet Uğur kitabında on iki Selimnâmeyi incelemektedir ve bunların isimleri bellidir.³⁷ Ahmet Uğur'un kaç Selimnâme üzerinde çalıştığı kitabının içindekiler sayfasından bile hemen anlaşılabilirdiğinden bunu tespit etmek için uzun bir mesai harcamaya da gerek yoktur. Dolayısıyla hangi Selimnâmeleri incelediği hangilerini incelemediğini belirlemek de son derece kolaydır. Tekindağ'daki listeye göre, Uğur'un yedi Selimnâmeyi incelemediği anlaşılıyor.³⁸ Çıpa'nın, kolayca tespit edilebilen bu bilgiyi neden kitabının girişinde vermediği ve Ahmet Uğur'un tam olarak ne yapmayı amaçladığını kısa bir değerlendirmeye belirtmediğinin cevabını galiba yine okurların ferasetine bırakmak daha uygun olacaktır.

Çıpa'nın belirttiğinin aksine Uğur'un kitabında Selim'in saltanatının sadece bir Selimnâme üzerinden sunulması da söz konusu değildir, çünkü kitapta böyle bir anlatı bile yoktur. Ahmet Uğur'un 1970'li yıllarda yazılıp 1985'de basılan kitabı en nihayetinde bir korpus sayılabilir. Ancak, belki de sadece Erdem Çıpa'nın yararlanması için özel olarak hazırlanmıştır demek abartı değildir. Erdem Çıpa'nın çalışmasını kolaylaştırmak için öyle büyük bir katkıdır ki, her tarihçiye kısmet

33 Çıpa, *Selim*, 15, 16, dpn. 86, 87.

34 Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I-In the Light of the Selim-name Literature*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1985. Çıpa, *Selim*, s. 16. dpn. 87.

35 Çıpa, *Selim*, s. 140, dpn. 35.

36 Çıpa, *Selim*, s. 153-154, dpn. 99.

37 Uğur, *Reign of Selim*, s. VII.

38 Şehabettin Tekindağ, "Selimnameler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1(Ekim 1970), s. 197-230. (Bundan sonra Tekindağ, Selimnameler).

olmaz. Çünkü, Ahmet Uğur kitabında Kemalpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinin VIII. defterinin Bayezid'in saltanatının son yıllarını ve Şehzadeler arasında başlayan taht savaşlarını kapsayan kısmının transkripsiyonunu yayınladı.³⁹ Ayrıca, yine Kemalpaşazâde'nin *Selimnamesi* olduğu zannedilen *Tevârih-i Âl-i Osman*'ın IX. defterini de aynı şekilde transkripsiyonunu yaparak kitabında verir.⁴⁰ Sonra Selimnâmelerdeki anlatılar ile Kemalpaşazâde'nin *Selimnamesi*'nde ve *Tevârih-i Âl-i Osman*'ın VIII. defterinde Selim hakkında yazılanları çeşitli başlıklar altında bir araya getirir.⁴¹ Mesela Ahmet Uğur'un kitabının 146. sayfasında II. Bayezid'in oğulları ve Selim'in gençliği hakkındaki bilgileri veya sayfa 164-167'de Şahkulu İsyanı ile ilgili olarak Selimnâmelerde yazılanları ve Kemalpaşazâde tarihinin VIII. defterinde anlatılanların özetlerini bulmak mümkündür. Dolayısıyla Erdem Çıpa gibi Selim'i meşrulaştıran hikayenin Selimnâmelerde nasıl geliştirildiğini ve onun kompozit kimliğinin ortaya çıkmasını araştırıyorsanız, Ahmet Uğur'un kitabında taht mücadelesini ve Çaldıran Savaşı (1514) sonrasına kadar geçen süreçte olanları çeşitli başlıklar altında bulabileceğiniz için bir çok Selimnâmeyi taramak ve ilgili sayfaları tespit etmeye uğraşmak yerine kısa sürede bulup asıllarına bakarak çalışmanıza büyük bir araştırma yükünden kurtularak başlayabilirsiniz. Mesela, Selim'in Kefe'ye geçmesinin Selimnâmelerde nasıl meşrulaştırıldığını incelemek için on iki tane Selimnâme'yi tarayıp ilgili sayfaları bulmaya uğraşmanıza gerek yoktur. Uğur'un kitabının 172-179. sayfaları arasına bakarsanız hepsinin özetlerini ve ilgili bilgilerin hangi Selimnâmenin hangi sayfalarında olduğunu hemen bulabilirsiniz. Uğur'un çalışmasından bütün bunları tespit ettikten sonra, artık çoğu yayınlandığı veya transkripsiyonları bulunabildiği için Selimnâmelerin verdiği bilgiyi kontrol edebilirsiniz veya gidip yazma nüshalarından incelemenize devam edebilirsiniz. Yıllar süren bir arama ve katalog tarama işlemiyle zaman kaybetmezsiniz. Ahmet Uğur'un kitabının Erdem Çıpa'nın bütün bu aşamayı daha az mesai sarf ederek aşmasına katkı sağladığı açıktır ve bu küçümsenecek bir kolaylık değildir.

Bütün bunlar ortadayken Erdem Çıpa'nın Ahmet Uğur'un çalışmasını da yok sayması kolayca açıklanabilir bir keyfiyet değildir. Çünkü, Erdem Çıpa, Ahmet Uğur'un kitabına hemen hemen hiç atıf yapmaz ve birkaç kere zikretmekle yetinir. Bu durumda Erdem Çıpa'nın Uğur'un çalışmasına hiç bakmamış veya

39 Uğur, *Reign of Selim*, s. 28-64. Bu yayından sonra Ahmet Uğur 1997 yılında Kemalpaşazâde'nin VIII. defterini 1997 yılında ayrı bir kitap TTK yayını olarak da bastı.

40 Uğur, *Reign of Selim*, s. 65-128.

41 Uğur, *Reign of Selim*, s. 146-275.

belirttiğim sınırlar içinde dahi olsa faydalanmamış olduğunu düşünmemiz gerekiyor. Oysa Erdem Çıpa'nın şu eleştirisi, -ki bu eleştiri hem doğru hem de başka yerlerde olduğu gibi kategorize edici değildir-, Ahmet Uğur'un kitabını ayrıntılı bir şekilde incelemiş olduğunu gösterir: Çıpa Uğur'un kitabının başlığında belirtildiği üzere Selim'in saltanatının tamamını değil onun taht mücadelesi döneminden başlayarak Çaldıran Savaşı'na kadar geçen 1509-1514 arasına odaklandığını söyler.⁴² Başlığının yanıltıcı olduğunu söylemesi gerçekten yerinde bir eleştiridir ve belirttiğim gibi bunu tespit edebilmek için Ahmet Uğur'un kitabını ayrıntılı bir şekilde incelemiş olmak gerekir. Dolayısıyla, Erdem Çıpa'nın Ahmet Uğur'un kitabının içeriğinden habersiz olduğu veya onu kullanmadığı düşünülemez gibi, yukarıda dikkat çektiğim tutarsız eleştirilerinin de sehven yapıldığı varsayılmaz. Akademik teamüllere göre Uğur'un kitabının sağladığı katkının türü ve sınırlarının açıklanması gerekirken, Çıpa ilgisiz eleştiriler yaparak Uğur'un kitabından hiçbir şekilde yararlanmadığına yönelik bir algı yaratıyor.

Halbuki yerleşik teamüllere göre Ahmet Uğur'un çalışması hakkında kısa bir değerlendirme yazıp gereken yerlerde somut örneklerle eleştirmesi yeterli olurdu. Buna göre Ahmet Uğur'un 1985 yılında yayınlanan kitabının telif bir eserden daha ziyade korpus özellikleri taşıdığı belirtilerek her hangi bir analitik değerlendirme içermediği söylenebilirdi. Bu korpusun on iki Selimnâme'yi ve olayların yaşandığı dönemin tanığı olan Kemalpaşa-zade'nin VIII. defterindeki bilgileri farklı başlıklar altında karşılaştırmayı mümkün kılan bir işlevi olduğunu da değerlendirmesine ekleyebilirdi. Böylelikle en önemli katkısının Selimnâme nüshalarında Sultan Selim hakkında yaratılan meşrulaştırıcı anlatının kronolojik bir sıra içinde nasıl başladığını, nasıl farklılaştığını ve tamamlandığını tespit etmek açısından araştırmacılara kolaylık sağladığı anlaşılacağından Erdem Çıpa'nın ne bakımdan faydalandığı da öğrenilebilirdi. Ahmet Uğur'un çalışmasının Selim hakkında yaratılan klişe hafızayı analiz etmediği ve hatta başlığından anlaşılana aksine onun saltanatının tamamına ilişkin bir çalışma olmadığı da belirtilerek eleştirilebilirdi. Uğur'un kitabı hakkında söylenebileceklerin çerçevesi yaklaşık olarak budur. Erdem Çıpa'nın bu kadar basit bir çerçevede değerlendirebileceği bir kitabı, son derece karmaşık ve akademik kurallara aykırı bir şekilde ele alması kendi kitabı hakkında olumsuz bir intiba yaratacak veya bu intibayı güçlendirecek kanıtlar hazırlamaktan başka bir fayda sağlamamıştır.

42 Çıpa, *Selim*, s. 15, dpn. 87; s. 140, dpn. 35

Selimnameler hakkında 1970 yılında yayınlanan makalesinde Selimname yazarlarını, eserlerini ve nüshalarını tespit eden Şehabettin Tekindağ da Çıpa'nın çelişkili değerlendirmelerinden nasibini alan bir başka tarihçidir.⁴³ Günümüz Osmanlı tarihçilerinin Selim'in hayatı, tahta çıkışı ve babasının ölümü de dahil olmak üzere saltanatının ihtilafı anlarıyla ilgili olarak bağışlayıcı oldukları ve Anadolu'daki Kızılbaş katliamı hakkında mazur gören veya savunmacı bir üslup kullandıklarını söylediğinde verdiği dipnotta Uluçay, Tansel ve Tekindağ'ın isimlerini anarak bu isimlerin altı adet makale ve kitabının isimlerini zikrediyor.⁴⁴ Ancak devamında bu çalışmalarla ilgili eleştirel bir açıklama yapmak yerine 3. Boğaz Köprüsü'ne Yavuz Sultan Selim isminin verilmesi konusuna temas eden cümleler bulunuyor. Elbette bu konu ayrıca tartışılabilir ancak belirtilen tarihçilerin eserleri ile köprüye verilen ismin doğrudan ilişkisini kurmak zor! Çünkü dipnotun verilme gerekçesine dönecek olursak, Çıpa'nın bu isimlere yönelik eleştirilerini de yine genel geçer yargı cümleleriyle dile getirdiği ve belirttiği tespitlerini dipnotunda somut olarak açıklamak yerine sadece eserlerinin adını zikretmekle yetindiği görülüyor. Belirttiği makale ve kitapları geliş güzel sıralarken öyle örnekler veriyor ki, eleştiri gibi sunduğu genel geçer ithamlarının anlamsızlığını adeta kendisi kanıtıyor. Mesela bu örnekte II. Bayezid'in ölümü ile ilgili olarak Tekindağ'ın makalesini de saymaktadır. Bundan anlamamız gereken, Selim'in babasını zehirletmiş olabileceğine dair iddiaları mazur göstermeye çalışan ve savunmacı bir yaklaşım sergileyen tarihçilerden biri de Tekindağ'dır. Halbuki bu tamamen gerçek dışı bir değerlendirmedir. Çünkü, Tekindağ makalesinde tam tersini iddia eder ve Selim'in babasını zehirlettiğiyle ilgili iddiaların doğru olduğuna yönelik bir sonuca varır: “... çok sert bir karaktere sahip olup tahta geçmek için her çareye başvuran Selim'in, küçük maiyeti ile Dimetoka'ya giden babasını, orada Rumeli beylerini etrafına toplamasından, bilhassa, Anadolu'yu eline geçiren büyük oğlu Şehzade Ahmed'le birleşmesinden endişe ederek öldürmüş olması pek de uzak bir ihtimal değildir”.⁴⁵ Selim'in babasını zehirletmiş olduğunu bundan daha kesin bir dille belirtebilmesi için sanırım otopsi raporu gerekirdi. Tekindağ bu sonuca nasıl vardığını da Osmanlı, Arap, Venedik ve Fransız kaynaklarından yararlanarak gösterir ve bunların bazılarını da makalesinin sonunda ek olarak verir. Daha ilginç olan ise, Erdem Çıpa'nın da Tekindağ ile hemen hemen aynı kaynakları

43 Çıpa, *Selim*, s. 16, dpn. 86, 87.

44 Çıpa, *Selim*, s. 16, dpn. 86.

45 Tekindağ, *Bayezid'in Ölümü*, s. 14.

kullanması ve onun ulaştığı sonucu büyük ölçüde tekrarlamasıdır.⁴⁶ Bu nedenle, Tekindağ Bayezid'in ölümü konusunda Selim'i mazur göstermeye çalışan bir savunma dürtüsüyle yazmış gibi sunulamaz. Bu durumda Erdem Çıpa'nın yukarıdaki eleştirisine Tekindağ'ın Bayezid'in ölümü hakkındaki makalesini neden dahil ettiği veya neden 3. Boğaz Köprüsü'ne Yavuz adının verilmesinin zeminini oluşturan algının yaratılmasına katkı sağladığını ihsas ettiği, diğer birçok örnekte olduğu gibi yine anlaşılabilir ve bir muamma olarak kalır. Erdem Çıpa belirttiği tarihçilerin yayınlarını böyle gelişigüzel hepsi bir arada bir itham kategorisi halinde vermek yerine eleştirel bir okumayla değerlendirse, aslında belirttiği çıkarımın kanıtlarını kolaylıkla bulması işten bile değildir. Fakat belirttiğim şekilde kategorize edince çıkarımına uygun olan veya olmayan yayınların hepsi aynı başlığın altına hapsedilmiş oluyor. Kuşkusuz böyle bir eleştiri yöntemi yoktur.

Erdem Çıpa, günümüz tarihçilerinin çeşitli Osmanlı anlatıları ile arşiv belgeleri arasındaki farkları analiz etmeksizin kullandığını ve Osmanlı anlatılarının yazıldığı çeşitli siyasi, sosyal ve kültürel bağlarla ilgili sorunları ve farklı alternatif açıklamaların güvenilirliğini veya tarihselliğini tartışmadan değerlendirmeler yaptıklarını belirtir.⁴⁷ Bu eleştirisi de genel geçer bir tespit olarak doğrudur ancak bu genellemenin dipnotuna bakıldığında da yine yapılan eleştiri ile gösterilen kaynakların ilgisi konusunda tam bir facia bulunduğu görülür. Çünkü, dile getirdiği eleştirinin dipnotunda Tekindağ'ın Selimnâmelerle ilgili makalesi ve Ahmet Uğur'un kitabı gösterilmektedir. Ahmet Uğur'un korpus niteliğindeki kitabında bir metin tesis edilmemiş olduğundan Çıpa'nın onun adını neden bu dipnotta kullandığı anlaşılabilir. Tekindağ'ın Selimnâmeler hakkındaki makalesinin içeriği de yine Çıpa'nın eleştirileriyle ilgisi kurulamayacak kadar farklı bir bağlamdadır. Belge veya anlatı türü kaynakların aralarındaki farklara dikkat etmesine ihtiyaç olmadığı gibi çeşitli değerlendirmeleri veya alternatif açıklamaları göz önünde bulundurmasına da gerek yoktur. Çünkü, Tekindağ bu önemli makalesinde Selimnâme nüshalarının tespitini yapar, yani sadece bir katalog çalışmasıdır.⁴⁸ Sanırım Çıpa da bu eleştiriye neden yaptığını bilmiyor olmalı ki, böyle ilgisiz bir bağlamda ve itham edici bir dille yargıladıktan sonra söylediklerini unutarak kitabının ikinci bölümünde Tekindağ'ın aynı makalesi hakkında takdir edici cümleler sarf eder. Bu kez, güncellemeye gerek olmasına rağmen sadece

46 Çıpa, *Selim*, s. 136-140.

47 Çıpa, *Selim*, 16, dpn. 87.

48 *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1 (1970), İstanbul s. 197-230.

önceki çalışmaları kılı kırk yaran dikkatli kullanımı nedeniyle değil aynı zamanda Selimname'lerin ve yazarlarının en kapsamlı listesini sunduğundan, onun makalesi Selimnâme çalışmaları içinde günümüze kadar kalmış en önemli incelemedir demektir.⁴⁹ Tekindağ'ın aynı makalesi için Çıpa'nın bir biriyle yan yana getirilmesi mümkün olmayan bu değerlendirmeleri neden yaptığını bilemiyorum ancak Çıpa'nın kitabından başka bir yayında şimdiye kadar görülen bir eleştiri örneği olmadığı meydandadır.

Çıpa'nın Feridun Emecen hakkında da benzer değerlendirmeler yaptığı görülmektedir. Çıpa kitabının ilk sayfalarında, uzun bir konsolidasyon dönemi olarak tanımlanabilecek olan II. Bayezid'in saltanatından sonra Selim'in sekiz yıllık kısa hükümdarlığında imparatorluğun coğrafi alanının yaklaşık olarak ikiye katlandığını belirtir ve detaylı bilgi için okurlarını aralarında Emecen'in kitabının da bulunduğu üç çalışmaya yönlendirir.⁵⁰ Ancak bu olumlu atıftan sonra kitabının ilerleyen sayfalarında Feridun Emecen'i de itham edici genellemeler bağlamında yargıladığı görülür. Bunun sebebi olarak Emecen'in kitabının adını gösterir. Gerçi kitabının kapağındaki ismi daha farklı ama nedense bunu belirtmeye gerek görmeden,⁵¹ Emecen'i eleştirdiği tarihçilik anlayışının en son taraftarı veya örneği olarak ilan eder.⁵² Sanırım bu sebepten dolayı, Çıpa, belirttiklerim dışında kitabının ilk bölümünde Emecen'e hiçbir atıf yapmaz, ikinci bölümünde ise birkaç kere dipnotlarda zikreder. Halbuki, Emecen'in kitabında Erdem Çıpa'nın temel tezlerinden biriyle ilgili çok önemli gördüğü belgelerden alıntılar yapılması bir yana bazı yorumlarda buldukları da tespit edilmektedir. Bunlardan biri çok manidar olduğu için zikretmek faydalı olabilir. Feridun Emecen de Selim'in babasını zehirletme ihtimalini öne çıkartan yorumlar yaparak Tekindağ'ın ulaştığı sonuçlara katılan ve onu genişleten değerlendirmelerde bulunuyor.⁵³ Aynı şekilde Erdem Çıpa da benzer bir sonucu kabul edip savunuyor. Buna rağmen Çıpa,

49 Çıpa, *Selim*, s. 140, dpn. 35.

50 Çıpa, *Selim*, s. 3, dpn. 13.

51 Feridun Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010. (Bundan sonra *Yavuz*). Kitabın dış kapağında verdiği isim, iç kapağında ve jenerik sayfasında "*Zamanın İskenderi Şarkın Fatihî: Yavuz Sultan Selim*" ismi var. Kitabın 2016'da Kapı Yayınları tarafından yapılan ikinci baskısındaki ismi Yavuz Sultan Selim'dir. Ayrıca, Emecen kitabının ikinci baskısının önsözünde Çıpa'nın eleştirilerine cevap verir ve kendi eleştirilerini de dile getirir. Fakat Erdem Çıpa'nın bu eleştirileri 2017'de kitabını yayınlarken dikkate almadığı görülüyor. Şüphesiz bu tavır akademik ve entelektüel etkileşim açısından gariptir.

52 Çıpa, *Selim*, s. 15, 16, dpn. 85.

53 Emecen, *Selim*, s. 68-70.

Selim'in babasının ölümündeki dahlini görmezden gelen ve onun masumiyetini ispat etmek için büyük çaba sarf eden günümüz tarihçilerini sayarken Selahattin Tansel, Çağatay Uluçay, Ahmet Uğur ve Feridun Emecen'in adını belirtir.⁵⁴ Emecen dışında diğer isimler hakkında kısa eleştiriler yapar. Ancak, Emecen'in adını belirtmesine rağmen yazdıklarının devamında onunla ilgili herhangi bir eleştiride bulunmaz! Emecen'in ismini saymasına rağmen neden diğer isimler gibi eleştirmediğinin bir açıklaması yoktur. Eğer Emecen'in eleştirilecek bir yaklaşımı yoksa neden adını bu yargılayıcı cümle içine dahil ettiği de yine bir muammaya dönüşür.⁵⁵ Böyle bir eleştiri yöntemi de şimdiye kadar görülmedi sanıyorum. Üstelik bunun yanlışlıkla yapılmadığı kesindir, çünkü Çıpa'nın 2013 yılında yayınlanan Türkçe kitabında da söz konusu çelişkili yaklaşımı aynen yer alıyor.⁵⁶

Çıpa'nın, kendisinden önceki çalışmalara yönelik tutumu ve üretilmiş bilgiyi nasıl kullandığının örneği olarak verilecek bir başka tarihçi Halil İnalıcık'tır. Erdem Çıpa, Selim'i destekleyen Rumeli'deki akıncı beyleri ve kökenleri hakkındaki prosopografi denemesini Osmanlı tarihçiliği açısından önemli bir katkı olarak sunmaktadır. Bunun bir katkı olduğu ileri sürülebilir ancak 1978 yılında Halil İnalıcık ve Mevlüt Oğuz tarafından yayınlanan *Gazavatnamede* o günlerin bilgi birikiminin elverdiği oranda buna benzer bir deneme yapılmıştı demeyi hak eden uzun notları ihmal etmemek şartıyla!⁵⁷ *Gazavatname*'yi yayınlayan isimler her ne kadar iki kişi olsa da, Rumelili akıncı aileleri hakkındaki notların İnalıcık tarafından yazıldığını tahmin etmek zor değildir. Çıpa, İnalıcık'ın yaptığı uzun ve önemli açıklamaları biliyor olmalıdır, çünkü bu ailelerden Gümlüoğulları ile ilgili olan dipnotta *Gazavatname*'ye atıfta bulunuyor.⁵⁸ Bundan anlaşılacağı üzere İnalıcık'ın bu çalışmasından haberdardır ancak *Gazavatname*'de sayfalar boyunca yapılan açıklamaların kendi çalışmasına nasıl bir imkan hazırladığını ve kendisinin ona ne kattığını veya ne kadar geliştirdiğini göstermeye gerek duymamaktadır.⁵⁹ Mesela, Selim'i destekleyen isimlerden Turahanoğlu ailesinin kökenlerine dair bilgi verirken İnalıcık'ın aile hakkındaki uzun açıklamasına atıf yapmaz. Yararlanıp yararlanmadığı hakkında veya İnalıcık'ın verdiği bilgilerin doğruluğu

54 Çıpa, *Selim*, s. 57, 58.

55 Çıpa, *Selim*, s. 57, 58, dpn. 187, 188.

56 Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 67.

57 *Gazavatname-yi Sultan Murad*, notlar, s. 79-110.

58 Çıpa, *Selim*, s. 95, dpn. 155, 156, 158, 159; dipnotlar s. 303, 304'te. Çıpa'nın verdiği dipnotların kaynağı olan bilgi için bkz. *Gazavatname*, s. 105, not. 36

59 Çıpa, *Selim*, s. 91-107.

veya yanlışlığına dair bir açıklaması da yoktur.⁶⁰ Rumeli'nin ünlü akıncı ailelerinden Turahanoğulları ile ilgili İnalçık tarafından verilen bilgi, bu konuda yazılanların ilklerinden olması nedeniyle daha sonraki araştırmalara yansır. Ancak Erdem Çıpa tarafından nedense zikredilmez.

Sydney Nettleton Fisher tarafından 1930'lu yıllarda doktora tezi olarak hazırlanan ve 1948'de yayınlanan kitabından itibaren Selim hakkındaki çalışmaların ortak özelliği kendilerinden önceki yayınlarda ortaya konulan bilgi ve belge birikimine atıf yapmasıdır. Böylelikle her yeni çalışmanın yaptığı katkıyı izlemek mümkün olmaktadır ancak bu zincir Erdem Çıpa'nın kitabında kopmaktadır. Çıpa'nın önceki tarihçilerin ortaya koyduğu malzemeyi ve sonuçlarını kullanma yöntemi, hangi bilgiyi hangi tarihçinin ürettiğini ve hangi belgenin kimin tarafından ortaya çıkartıldığını izlenemez kıldığından, okurlarının bütün malzemeyi onun tespit ettiğini düşünmesi kaçınılmazdır. Halbuki, Çıpa'nın Venedik kaynaklarını yoğun olarak kullanan Fisher'den itibaren Rıza Yıldırım ve Emecen'e kadar uzanan neredeyse yüzyıllık bir birikime dayanarak yazdığı ve bu sürede ortaya çıkartılan malzemeyi kullandığı unutulmamalıdır. Ancak bu yazarlar Çıpa'nın kitabında çok genel geçer yargılarla kategorize edildikleri için hangi tarihçi hakkında hangi bağlamda eleştiri yapıldığının anlaşılabilmesi, yapılan tespit ve eleştirilerin söz konusu çalışmaların içeriğine tekabül etmemesi yanında verilen bilgi ile uyuşmayan dipnotlar kullanılması sebebiyle kontrol imkanının sınırlandırılmasından başka aynı yazarın aynı çalışması için bile farklı değerlendirmeler yapılması büyük bir sorun teşkil ediyor. Diğer taraftan, Erdem Çıpa'nın isimlerini verdiği tarihçileri devletçi ve olgucu tarihyazıcılığının temsilcisi olmakla itham ederek yok saymasının geçersiz bir sebep olduğunu, Rıza Yıldırım'ın tezini dikate almaması da kanıtlar. Çünkü, Rıza Yıldırım'ın tezini devletçi-olgucu olduğu ithamlarıyla aynı kategoriye koyamayacağı ortadadır ancak buna rağmen onu da görmezden gelerek yok saymıştır. Çıpa'nın önceki çalışmalara yönelik bu yaklaşımının kendi çalışmasını öne çıkartmaya ve adeta rüçhaniyet sağlamaya yönelik olduğu uzak bir ihtimal değildir. Çünkü, Çağatay Uluçay örneğinde gösterildiği üzere önceki çalışmalarda yapılan yanlışlıkların tekrarlanması, söz konusu yayınların Erdem Çıpa tarafından yok sayılmakla birlikte kullanıldığını fakat dipnot verilmediğini ihtar eden güçlü bir kuşku uyandırır. Bütün bu yazarlar ve ileriki sayfalarda gösterileceği üzere başka tarihçilerin daha önce ortaya çıkarttıkları malzemenin asıllarını kullanmayı tercih ettiğini beyan etmesine rağmen onları ilk kez

60 İnalçık-Oğuz, *Gazavatname*, s. 90, 91, 99, 101. Çıpa, *Selim*, s. 98, 99.

yayınlayanların yaptığı dizgi yanlışlıklarını bile aynen tekrar etmesi ve bunların istisnai kusurlar olmayıp süreklilik arz etmesi, Çıpa'nın kitabının bundan sonraki çalışmalarda kullanılmasının önündeki en büyük sakıncayı teşkil etmektedir. Çünkü, yukarıda belirtilenlerin dışında da çok sayıda benzer örnek bulunmaktadır ve bu makalenin devamında yeri geldiğinde onlara da değinilecektir. Ancak hepsinin belirtilmesi mümkün değildir.

Kaynaklar ve mevcut literatürü kullanma yönteminden doğan sorunlar

Tarihyazıcılığı açısından bakıldığında, Çıpa, Selim'in mücadelesi, tahta çıkışı ve babasının ölümüne kadar geçen tarihsel olayları kapsayan dönemin ilk defa bütüncül bir şekilde kendisi tarafından yazıldığını iddia ediyor.⁶¹ Çıpa'nın *Politics of Succession* başlığı altında sunduğu bu hikaye ne holistik ne de yenidir. Üstelik çok demeyi hak edecek ölçüde maddi hata yapmasından ve kullanmayı tercih ettiği Osmanlı kroniklerinin kendi temel tezleriyle çelişmesinden dolayı sorunlu bir hikayedir. Bu denli sorunlu bir anlatı üretmesinin en önde gelen sebeplerinden biri, daha önce bu konuda yazılanları yok saymasıdır. Bir diğeri ise, bir arada anlatılması veya yazılması gereken iki bölümün parçalanıp iki ayrı başlık altında tekrarlanmasıdır. Çıpa'nın kitabının ilk kısmında aynı süreç ve olayların iç içe yedirilerek birlikte yazılması yerine vak'a tarihi ve hizipler bağlamında ayrı ayrı ele alınarak tekrarlanması, bütüncül bir hikaye yazmasının önündeki en önemli engel olmuştur. Böylelikle, kendi deyimiyle konunun *tarihsel* boyutunu ve devamında hizipler arası rekabeti anlattığı bu kısımda önceki çalışmalarla ilişki kurup farklı bir bakış açısıyla ve tekrara düşmeden holistik bir hikaye kurgulaması mümkünken, Çıpa ortaya çok hatalı, parçalı ve bol tekrarlı bir anlatı çıkartmıştır.⁶² Bundan dolayı kitabın içeriğine hakim olmak da zorlaşmaktadır. Aynı süreci farklı amaçlarla iki ve bazılarını üç kere yazdığı için meydana gelen olgu tekrarlarının yanında, açıklamalarının bile birkaç kez yinelendiği görülüyor ve bunlar yazarın verdiği ön bilgilere kadar sirayet edebiliyor. *Tevârih-i Âl-i Osman* ve *Selimname* gibi anlatılar ile münşeat, arz, mektup, rapor gibi Osmanlı belgeleri ve Venedik kaynaklarını hangi amaçla nasıl kullanacağını farklı yerlerde hemen hemen aynı cümlelerle üç kere tekrarlaması bu konuda verilebilecek örneklerden sadece biridir.⁶³

61 Çıpa, *Selim*, s. 17.

62 Çıpa, *Selim*, s. 29-107.

63 Çıpa, *Selim*, s. 17-18, 32, 66.

Olgusal tarihçiliği eleştirerek revizyonist bir bakış açısıyla yazdığını belirten Çıpa'nın olgusal tarihçiliğin gerisine düşmesi ve yanlışlıklarla dolu bir metin üretmesi, içi boş iddiaların tez niteliğinde sunulmasının tehlikesine dikkat çekmek konusunda ders malzemesi olmaya adaydır. Eminim, birkaç örnek vererek belirttiklerimi somutlaştırmam faydalı olacaktır. Erdem Çıpa, şehzadeler arasındaki sancak rekabetini anlatırken Şehzade Korkut'un sancak beyi olarak kariyerinin 1491'de Saruhan'a tayin edilmesiyle başladığını yazar. Ancak dipnotunda Korkut'un tayin yılıyla ilgili bir kaynak göstermez, sadece tayin edildiği sancağın lokasyonunu gösteren bir atıf yapar.⁶⁴ Bu nedenle, Korkut'un 1491'de tayin edildiği bilgisi yanlış olmasına rağmen hangi kaynaktan alıntılandığını tespit etmek de mümkün olmaktan çıkar. Ancak, Çıpa'nın eleştirdiği tarihçilerden Selahattin Tansel de aynı konuda 1491 yılını zikrettiğinden ya ondan ya da onun kaynağı olan anonim bir *Tevârih-i Âl-i Osman*'dan alınmış olabileceğine hükmedebiliriz.⁶⁵ Diğer bir ihtimal ise, Tayyip Gökbilgin tarafından yazılan ansiklopedi maddelerinden yararlanılmış olabileceğidir. Çünkü, Gökbilgin de Şehzade Korkut'un Saruhan sancağına 1491 tarihinde tayin edildiğini yazar.⁶⁶ Ancak, Çıpa'nın bu kaynaklardan hangisinden yararlandığını tespit edilemiyor, çünkü dipnotunda buna yönelik bir kaynak bulunmuyor. Bilginin yanlışlığı ise, Korkut'un Saruhan'a 1491'de değil 1483'te tayin edilmesinden ve dolayısıyla kariyerinin Çıpa'nın belirttiğinden sekiz yıl önce başlamasından ileri gelmektedir. Korkut'un sancağa çıkmasından kısa süre önce 1483'te İstanbul'da İshak Paşa sarayında iken kendisine ve maiyetine verilen hediyeler ile kapı halkına ödenen yevmiyeleri gösteren bir belge Uzunçarşılı tarafından yıllar önce faksimilesiyle birlikte yayınlanmıştı.⁶⁷ Bu belgede sancağa çıkmasından önceki süreçte ulufelerin beyan edildiği satırların başındaki "*Korkut Çelebi hazretlerinin sancağa çıkmadan önce tasarruf ettiği cihet budur ki zikrolunur*" ifadesi ve belgenin Selh-i Zilkade 988/30 Aralık 1483 tarihli olması, onun bu tarihten kısa bir süre önce Saruhan sancağına çıktığını gösterir. Ayrıca, bu konuda yazılan son ansiklopedi maddesinde de Korkut'un 1483'te sancağa çıktığı yazılıdır.⁶⁸ 1966'dan beri literatürde yer aldığı için özel bir

64 Çıpa, *Selim*, s. 33, dpn. 25. Burada anılan kaynak: Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*.

65 Tansel, *Bayezid*, s. 260.

66 M. Tayyib Gökbilgin, "Korkut", *İslâm Ansiklopedisi*, c. VI, s. 856 (MEB yayını); "Korkud b. Bayezid, *The Encyclopaedia of Islam* (2nd edition), vol. V, s. 269

67 Uzunçarşılı, "II'inci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkud", *Bellekten*, XXX/120 (1966), s. 543, 544, dpn. 17. Faksimile için makalenin s. 594-595 arasındaki resimlerden, no: 1-2.

68 Emecen, "Korkud", *TDVİA*, c. 26, s. 205-207.

araştırmayı gerektirmeyen bir ayrıntının, doktora tezinden üretilen ve bu konuda yayınlanan kitapların en sonuncusunda hatalı verilmemesi beklenir. Maddi hata önemli görülmeyebilir ancak bu bilgi Çıpa'nın ilk defa bütüncül olarak kendisinin yazdığını iddia ettiği olgusal hikaye açısından anlamlıdır. Çünkü Korkut'un Manisa'ya tayini nedeniyle onun diğer şehzadelere göre taht merkezine daha yakın bir sancağa gönderilmesinden dolayı başlangıçta avantaj elde ettiğine işaret eder. Korkut'un bu avantajlı durumu koruyamayıp sonraki yıllarda kaybetmesi sebebiyle bu bilgi daha da önem kazanır. Zaten, Çıpa da bu nedenle Korkut'un sancağa çıkış tarihini verme gereği duymuş olmalıdır ancak yanlış olmuş ve bu yanlışlık konu bakımından belirtilmeye değer önemdedir. Hiç kuşku yok ki, bu sonuç onun yayınlanmış literatüre hakim olmamasından kaynaklanmıştır. Çünkü, Gökbilgin ve Tansel'de yanlış verilen tarihi tashih eden Uzunçarşılı'nın makalesindeki bilginin tayinden hemen öncesine ait bir belgeye dayanması sebebiyle güvenilir olduğunu anlamak kolaydır ancak bu makalelerin hepsinin karşılıklı okunarak hakim olunması şarttır. Ayrıca Korkut'un sancağa çıkmasıyla ilgili Uzunçarşılı'nın yayınladığı belgeler Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndedir ve Erdem Çıpa'nın esas olarak bu arşivdeki belgelere dayalı bir çalışma yaptığı düşünülmürse durum bir kat daha vehamet kesbeder.⁶⁹ Çünkü, bu sonuç onun hem araştırma yaptığı arşivi hem de mevcut literatürü layıkıyla taramadığını gösterir.

Erdem Çıpa yukarıda belirtilen yanlışlığın devamındaki satırlarda Korkut'un Saruhan'ın merkezi Manisa'da iken Bergama'ya tayin istediğini ve bunun babası II. Bayezid tarafından reddedildiğini belirtir.⁷⁰ Bu da yanlış bir bilgidir ve yine dipnotunda Çıpa tarafından kaynağı gösterilmemiştir. İlgili dipnotta sadece cümlelerin devamındaki bilgiyle ilgili atıf yer almaktadır. Yani, Çıpa iki farklı bilgi veren bir cümle kurmakta ve sadece ikinci kısmıyla ilgili kaynak göstermektedir. Cümlelerin ilk kısmında verdiği bilginin kaynağını öğrenmek için biraz araştırma yapmak gerekiyor. Sonunda bu bilginin Tayyib Gökbilgin tarafından yazılan Korkut hakkındaki ansiklopedi maddelerinden alıntılandığı anlaşılıyor.⁷¹ Konuyu çözmeye yetmese de en azından Çıpa'nın belirtmediği kaynağını öğrenmek, sorunun ne olduğunu tarif etmek için bir başlangıç teşkil ediyor. Gökbilgin, Korkut hakkında yazdığı iki ansiklopedi maddesinin Türkçe olanında onun Bergama'ya

69 TSMA, E. 7644.

70 Çıpa, *Selim*, 33.

71 M. Tayyib Gökbilgin, "Korkut", *İslâm Ansiklopedisi*, c. VI, s. 856 (MEB yayını); M. Tayyib Gökbilgin, "Korkud b. Bayazid", *The Encyclopaedia of Islam* (2nd edition, EI²), vol. V, s. 269.

tain istediğini TSMA. E. 9689 numaralı arzdan aldığını zikrediyor.⁷² Diğer taraftan Gökbilgin, aynı bilgiyi *The Encyclopaedia of Islam*'da da tekrarlar ancak bu kez kaynak göstermez.⁷³ Erdem Çıpa ise, Gökbilgin'in yazdığı her iki ansiklopedi maddesine de atıf yaparak aynı Gökbilgin gibi TSMA. E. 9689 numaralı belgeyi zikrediyor ve ilaveten TSMA. E. 5679 numaralı bir başka belgeyi de verdiği bilginin kanıtı olarak alınıyor. Ama nerede? Çıpa'nın daha önce Türkçe yayınladığı kitabında!⁷⁴ Ancak Korkut'un Bergama'ya tayin istediği bilgisini aynen koruduğu İngilizce kitabının dipnotunda nedense kitabının Türkçe edisyonundaki kaynakların hiçbirini göstermiyor. İlgili dipnotu tamamen çıkartmış ancak başka bir kaynak vermeye de gerek duymamış.⁷⁵ Dolayısıyla verdiği bu önemli bilginin kaynağını göstermekten neden vazgeçtiği anlaşılamadığı gibi Korkut'un Bergama'ya tayin isteyip istemediği de tartışmalı hale geliyor. Korkut'un Manisa'dan Bergama'ya tayin istediğine dair Saray'a yazdığını varsaydığı arzların ikisini de Türkçe kitabında söz konusu dipnotta verdiği ve bu belgelerden E. 5679 numaralı arz İngilizce kitabının kaynaklar kısmındaki belge listesinde bulunduğuna göre Erdem Çıpa her iki belgeyi de gördüğünü beyan ediyor demektir.⁷⁶ Öyleyse neden bu belgeleri okuyup Korkut'un Manisa'dan Bergama'ya tayin isteyip istemediğini netleştirmiyor ve neden İngilizce kitabında dipnot vermekten vazgeçiyor, anlaşılamamaktadır. Osmanlıca bilen birisi için söz konusu iki belgeyi okumak zor değildir. O halde bu belgeleri okuyarak Korkut'un talebiyle ilgili karışıklığı ortadan kaldırmak yerine neden daha müşkül bir durum yarattığı önem kazanıyor. Çünkü, Erdem Çıpa'nın asıllarını gördüğünü beyan ettiği belgelerde Şehzade Korkut'un Bergama'ya tayin isteğiyle ilgili bir bilgi yoktur! Söz konusu arzlardan Bergama'nın da haslarına dahil edilmesini ve orada ikamet etmesine izin verilmesini talep ettiği anlaşılmaktadır. Arzında yazdıklarına göre, Şehzade Korkut, Manisa'nın hava koşulları ve hastalığa yatkın iklimine dair sızlanmalarını dile getirerek Bergama'nın kendisine "sadaka" edilmesini talep etmektedir.⁷⁷ Saruhan sancağı elinde kalmak üzere Bergama'dan haslarına zam ve orada ikamet etmek için izin istediği ayan beyan ortadadır. Böylece haslarını arttırarak etkinlik alanını genişletmeye çalıştığı ve kısa süre sonra alenileşecek olan taht rekabetinde

72 *İslâm Ansiklopedisi* (MEB yayını) c. VI, s. 856.

73 Gökbilgin, "Korkud b. Bayazid", *EI*², vol. V, s. 269.

74 *Yavuz'un Kavgası*, s. 29.

75 Çıpa, *Selim*, s. 33, dpn. 26.

76 Çıpa, *Selim*, s. 369.

77 TSMA, E. 5679, Sultan Korkut'un arzı.

kendisine avantaj sağlamaya yönelik bir girişimde bulunduğuna şüphe yoktur. Çünkü, Saruhan sancağı elinde kalmak şartıyla Bergama'da oturursa kontrol ettiği alan Ege Denizi'ne kadar genişleyecektir ve bu ona taht rekabetinde büyük avantaj sağlayacaktır. Bütün bunların dışında, bir şehzadenin sancak statüsünde olmayan bir yere tayin istemesi zaten mümkün değildir. Bergama, Hüdavendigâr sancağına bağlı bir kaza ve tımar nahiyesi olduğundan Korkut'un oraya tayin istemesinin zaten söz konusu olamayacağını Çıpa'nın bilmesi gerekirdi.

E. 5679 numaralı belgede Korkut, Bergama'nın kendisine sadaka edilmesini açık bir dille belirttiği halde, bundan Bergama'ya tayin istediği sonucuna Erdem Çıpa'nın nasıl ulaştığının cevabı literatüre bakıldığında anlaşılıyor. Çünkü, Korkut'un Bergama'ya tayin istediği Tayyip Gökbilgin'in ve Çağatay Uluçay'ın yaptığı bir yanlışlığa dayanmaktadır. Bu durumda Erdem Çıpa'nın söz konusu belgeyi okumuş ve kullanmış gibi göstermesine rağmen daha önce yazılan makalelerde yapılan yanlışlığı tekrarlaması nasıl açıklanabilir? Çünkü, kaynak gösterdiği belgeyi okusaydı o takdirde baştan beri verdiğim örneklerde belirtilen sorunları çözmesi ve literatürdeki bütün bu yanlışlıkları tekrarlamak yerine düzeltmesi beklenirdi. Halbuki, Çıpa belgelerde yazılanları değil daha önceki araştırmalarda yapılan yanlışlıkları tekrarlıyor. Belgeleri okumuş olsaydı tarif etmeye çalıştığım söz konusu çelişkili durum ortaya çıkmazdı. Şimdiki halde, durum meşkûktur. Bunun yorumunu ve sıfatlandırılmasını da yine okurlara ve meslektaşlara bırakmayı tercih ediyorum.

Çıpa, Korkut'un Bergama ile ilgili talebinin reddedildiğini belirttiği cümlenin devamında ise onun 1502'de Teke sancağına tayin edildiğini ve 1503'te sancak haslarına Hamit sancağının da eklendiğini yazar.⁷⁸ Antalya'ya tayin edilmesi Korkut'un memnun kalacağı bir gelişme değildir. Onun hoşnutsuzluğunu gidermek için olsa gerek, tayin edildiği sırada Teke sancağıyla birlikte verildiği anlaşılan Menteşe haslarını elinde ibka etmek üzere Korkut'un sancak haslarına Hamit sancağının da zammedildiği ve bu yolla çok büyük bir miktar olan yaklaşık 850 bin akçelik senevi bir gelir eklendiği görülür.⁷⁹ Bu tevcihat Korkut'un elini güçlendirmiştir. Ancak bir süre sonra, Korkut 1506'da sadrazam tayin edilen Şehzade Ahmet taraftarlarından Hadım Ali Paşa ile kendi hasları içindeki bir yere müdahalesi nedeniyle bozuşur. Erdem Çıpa bu gelişmeyi "*birkaç yıl sonra Korkut büyük kardeşi Ahmet'in en önde gelen destekçisi olan sadrazam Ali Paşa ile sancağı*

78 Çıpa, *Selim*, s. 33 ve krş. Uluçay, I, s. 58, dpn. 6.

79 Uluçay, *Yavuz I*, s. 58, dpn. 6

sınırları içindeki bir avlak(şikaristan) ve iskelelliman yüzünden bozuştı” şeklinde verir.⁸⁰ Bu bilginin kaynağı olarak da Uluçay ile *Solakzade Tarihi*'nin Topkapı Sarayı nüshasını gösterir. Erdem Çıpa'nın referans verirken hangi kriterlere göre hareket ettiğini anlayabildiğimi söyleyemiyorum! Çünkü Uluçay'da bu bilgi sadece ve sadece “*esasen sadrazam ile geçinmiyordu*” şeklinde geçmektedir.⁸¹ Avlak ya da liman sorunundan söz etmemesi sebebiyle Çıpa'nın yazdıklarıyla atıfta bulunduğu Uluçay'ın dediklerinin hiçbir benzerliği yoktur. Dolayısıyla kaynak olarak gösterilme sebebi anlaşılabilir ve yine asıl kaynağın öğrenilmesi mümkün olmaz. Aslında bu konudaki bilgi Tansel'dedir. Tansel bu konuyu şöyle aktarır: “*Şehzade Korkud'un sancağına karib bir nahiye ki daima Şehzadenin şikaristanı ve zahire ile gelen gemilerin iskelesi ve limanı idi. Zaman-ı sabıkda vezir-i azam olanların haslarına dahil birkaç kalem olmağın nahiye-i mezburenin kendü haslarına zam olunmasını deri devletden rica etmişdi. Ol tarihde sadrazam olan vezir-i alişan bu babda muhalefet itmeyüb Şehzadenin muradına müsaade olunub kendüye aher haslar ihtiyar etmiş idi. Vakta ki Ali Paşa Cezire-yi Mora valisi iken asitane-yi saadete getirilüb vezir-i azamlık rütbe-i Aliyeleri ile riayet olundu. Her ricası makbul ve her kelamı manend-i seyfi-i meslul idüğüne mağrur olub ol hasları yine kendüye rica eyledi. Cenab-ı şehriyariden ruhsat verilmekle yine kendü haslarına katub ademlerin gönderdi.*”⁸² Çıpa, kendisiyle aynı bilgileri vermesine rağmen hem Tansel'in yazdıklarına atıfta bulunmuyor veya yanlış ise tartışmıyor, hem de Uluçay'da olmayan bir bilgiyi ondan almış gibi dipnot veriyor. Ayrıca, nedense bu gelişmelere daha yakın tarihli kaynakları değil, olaylardan yüz elli sene sonra yazılmış olan *Solakzade Tarihi*'ni kullanmayı tercih ediyor.⁸³ Halbuki Solakzade kendisinden önceki Osmanlı tarihçilerinin oluşturduğu anlatıyı nakleder ve birçok açıdan sorunlu bir kroniktir. Tabiri caizse, günümüzdeki kopyala-yapıştır yöntemiyle yazılmış kitapların 17. yüzyıl ortasındaki çok erken habercilerinden biridir. Nitekim, eğer Erdem Çıpa'nın kullandığı *Solakzade*'nin yazma nüshasında olayla ilgili açıklamalar farklı değilse (ki hiç sanmıyorum), kendisinden önce oluşmuş bilginin *Solakzade*'nin basılı versiyonunda aynen tekrar edildiği görülür.⁸⁴ Üstelik,

80 Çıpa, *Selim*, s. 33

81 Uluçay, *Yavuz I*, s. 59.

82 Tansel, *Bayezid*, s. 261, dpn. 21. Alıntı olduğu için metindeki yanlış okumalara müdahale etmedim. (FY)

83 Çıpa, *Solakzade*'nin Topkapı Saray Emanet Hazinesi'deki 1416 numaralı nüshasını kullanıyor. Bkz. *Selim*, s. 33, dpn. 27.

84 *Tarih-i Solakzade*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1882/83, s. 320.

Selim hakkında Osmanlı yazarları tarafından “imal” edilen anlatıyı aktardığı için *Solakzade*’yi kullanmasının Erdem Çıpa’nın kendi tezleri ve iddiaları açısından çelişkili olduğu açıktır. Buna aşağıda değineceğim. Ancak, buraya kadar verilen örneklerden görüleceği üzere Erdem Çıpa’nın sancak rekabeti şeklinde birbiriyle taht mücadelesi yapan şehzadelere Korkut’un sancağa çıkması, Saruhan’dan Teke sancağına tayini ve Bergama’ya tayin isteyip istemediği gibi taht rekabetinde belirleyici olan ne kadar önemli kırılma noktası varsa hepsi yanlıştır ve tartışmalı kaynaklara dayanmaktadır. Üstelik okuduğunu ve kullandığını beyan ettiği belgelerdeki malumatı vermesi beklenirken, dipnotlarında anmadığı yazarların önceki yayınlarında yaptığı yanlışlıkları tekrarlamaktadır. Bu nedenle Çıpa’nın ilk defa kendisinin yazdığını iddia ettiği holistik hikaye çok sorunludur ve dikkatli kullanılmaktan öte hiç kullanılmaması gerektiğini belirtmek zorundayım.

Yukarıda aktarılanlara benzer örneklere, Erdem Çıpa’nın kitabının başka sayfalarında da karşılaşılıyor. Erdem Çıpa, sancak rekabetini yazdığı kısımda Amasya sancak beyi olan Ahmet’in İstanbul’a daha yakın bir yerde bulunduğu için uzak sancaklardaki kardeşleri veya rakiplerine göre avantajlı olduğunu ancak kardeşi Korkut’un Batı Anadolu’daki hareketlerine karşı tetikte durduğunu ve diğer kardeşi Selim’in oğlu Süleyman’ın Şebinkarahisar’a tayin edilmesiyle birlikte onun aktivitelerini de gözlemeye başladığı çerçevesinde bilgi verir. Ahmet’in kendi yönetim bölgesine komşu olması sebebiyle Şebinkarahisar sancağının Selim’in oğlu Süleyman’a verilmesini kabul etmeye gönüllü olmadığını yazar.⁸⁵ Bu bilgilerin dipnotunda kaynak olarak *Tâcü’t-tevârih*’in ikinci cildinin 169. sayfasını gösterir. Ancak bu kez de yanlış sayfaya atıfta bulunmaktadır. Çünkü, *Tâcü’t-tevârih*’in bu sayfasında böyle bir bilgi yoktur. Gösterdiği sayfada Şehzade Ahmed’in kendi sancağı Amasya’dan ayrılıp Ankara’ya geldikten sonra babasına yazdığı mektuptan bahsedilir. Mektupta Şehzade Ahmet, babasının çocuklarına karşı merhametli davrandığını, Selim’in izinsiz olarak önce Kefe’ye ve oradan Rumeli’ne geçtiğini, Korkut’un ise yine izinsiz bir şekilde kendi sancağı Teke’yi terk edip daha önceki sancağı Manisa’ya gittiğini aktararak haklarından gelmek için babasından izin ister. Ancak, II. Bayezid, onun bu talebine izin vermez. Görüleceği üzere, *Tâcü’t-tevârih*’in Erdem Çıpa’nın dipnot verdiği sayfasında onun atıf gerekçesiyle ilgisi olmayan konular anlatılmaktadır. Neden bu sayfayı dipnot verdiği ve neden *Tâcü’t-tevârih*’i kaynak olarak kullandığı da yine meçhuldür. Bütün bu yanlışlıklar süreklilik halinde devam etmektedir.

85 Çıpa, *Selim*, s. 34

Erdem Çıpa, Şehzade Ahmet'in sancak rekabetindeki etkinlikleri konusunda yazdıklarının devamında Bolu, Çorum ve Osmancık'a kendi oğullarının tayin edildiğini⁸⁶ ve Bolu sancağına Şehzade Alaaddin'in atandığını söyler. Ancak, bunun da yanlış olduğu anlaşılıyor çünkü Feridun Emecen, Bolu sancağına tayin olan şehzadenin adının Murat olduğunu bir inamat defterinden tespit etmiştir. Şehzadelerin tayininden sonra dedeleri sultan Bayezid onlara hediyeler yolladığından inamat defterine kayıt düşülmüştür.⁸⁷ Bu da basit bir yanlışlık değildir çünkü Bolu'ya tayin edilen şehzadenin tesadüfen seçildiği düşünülemez. Padişah olduktan sonra Selim'in Şehzade Ahmet'i tasfiye ettiği süreçte Amasya beyi olan bu şehzadenin taht rekabeti sırasında babası Ahmet'in mücadelesinde etkili bir rolü vardır. Ayrıca, daha sonra Kızılbaş tacı giyecek ve babası Ahmet taht savaşını kaybettiğinde Şah İsmail'e sığınacaktır.⁸⁸ Üzerinde durduğum konu basit bir isim düzeltme işlemi değildir. Çıpa bu bilginin kaynağı olarak *Kemalpaşazâde'nin VIII. ciltinin* 33. sayfasını gösterir ve yayın yılı olarak 1985 yılını verir.⁸⁹ Bağımsız bir kitap gibi dipnot verilen Kemalpaşa-zade metni Ahmet Uğur'un kitabının içinde bir bölümde yer almaktadır. Doğal olarak, bu durumda Uğur'un ve kitabının adının zikredilmesi gerekirdi. Ancak Erdem Çıpa, Ahmet Uğur'un yayınladığı metne referans vermeden geçiyor.

Çıpa, şehzade Ahmet ve Selim arasındaki sancak rekabetine dair yazdıklarının devamında Ahmet'in oğullarının Bolu, Çorum ve Osmancık'a tayin edilmeleleri sebebiyle Amasya-İstanbul yolunu kendi kontrolüne almayı başardığını ekler.⁹⁰ Son olarak da Selim'in oğlu Süleyman'ın Kefe'ye tayin edilmesinin Selim'e taht mücadelesinin son evresinde avantaj sağlayacağını ve ona Rumeli kapılarını açacağını Ahmet'in öngöremediğini belirtir.⁹¹ Ancak, aynı konulara yaklaşık altmış küsur yıl önce Çağatay Uluçay da değinmiştir ve Ahmet ile Selim arasındaki rekabette Selim'in Trabzon sancağının gelirinin azlığı sebebiyle başka sancak

86 Çıpa, *Selim*, s. 34.

87 Emecen, *Yavuz*, s. 48 ve aynı sayfada dñn. 78. İnamat defteri hakkında bkz. İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İn'amat Defteri", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI (İstanbul 1981), 303-342.

88 Uluçay, *Yavuz II*, s. 127-130. Rıza Yıldırım, "An Ottoman Prince Wearing a Qizilbash Taj: The Enigmatic Career of Sultan Murad and Qizilbash Affairs in Ottoman Domestic Politics, 1510-1513" *Turcica* 43 (2011), s. 91-119.

89 Çıpa, *Selim*, s. 34, dñn. 36.

90 Çıpa, *Selim*, s. 34.

91 Çıpa, *Selim*, s. 34-35.

istemesini, bu talebi kabul edilmeyince oğlu Süleyman'a sancak talep ettiğini, Süleyman'a Şebinkarahisar sancağının verilmesine Ahmet'in itirazını, Bolu sancağı verilince Ahmet'in bu kez İstanbul yolu üzerinde olması sebebiyle karşı çıktığını ve en sonunda Süleyman'ın Kefe Sancağı'na tayin edilebildiğini yazmıştır. Uluçay, bütün bu gelişmelere dair belgelerin ve yazışmaların transkripsiyonlarını da verir.⁹² Yani Erdem Çıpa aynı kurguyu, olayları ve belgeleri kullanıyor ama Uluçay'ı anmadan! Hatta Uluçay, Erdem Çıpa'nın yaptığı yorumun benzerini yıllar önce dile getirmiştir ve Selim'in Anadolu'da hareket edecek alanı kalmadığını, dolayısıyla oğlu Süleyman'ın Kefe'ye tayin edilmesinin ona Rumeli tarafındaki faaliyetleri için bir merkez imkanı sağladığını söyler.⁹³ Bütün bu belge, transkripsiyon ve yazılanları değiştiren yeni bir ekleme yapmamasından başka Uluçay'ın yıllar önceki yorumunu bile tekrarlamasına rağmen Erdem Çıpa'nın hiçbir referans vermemesiyle ilgili olarak da yine bir tanım veya sıfatlandırma yapmak istemiyorum. Çünkü, üretilmiş bilginin, yapılan bir yorumun ve yayınlanmış bir belgenin kullanılması durumunda dipnotta gösterilmediği takdirde bunun akademik olarak ne anlama geldiğini herkes bilmektedir.

Şehzade Ahmet ve Selim arasındaki sancak gerilimini Selahattin Tansel de belgeler ve diğer kaynaklarla ayrıntılı bir şekilde ele alır. Ayrıca, Selim'in babasına yazdığı çok önemli bir mektubu yayınlar.⁹⁴ Selim'in bu mektubunu Erdem Çıpa'nın dipnotunda görürüz, ancak onu yayınlayan Selahattin Tansel'i de yine benzer bir tutumla kaynak olarak zikretmez.⁹⁵ Kendisinin tespit ettiğini zannedeceğimiz şekilde belgenin arşivdeki aslına referans verir. Fakat bu ilginç belgenin içeriğine ve önemine hiç değinmez. Selim tarafından babasına yazılmış her açıdan çarpıcı olan bu mektupta Selim'in dili, üslubu, kişiliği ve taleplerini gerekçelendirme mantığı hakkında bilgi sahibi olmak yanında, o yıllarda Doğu Karadeniz'in ve iç kısımlarının iskan yapısı ve iktisadi imkanları da dile getirilmektedir.⁹⁶ Aynı olaylar Feridun Emecen tarafından da geniş bir şekilde işlenir ancak o Uluçay ve Tansel'in belirttiklerini ve yayınladıkları belgeleri kullanırken atıf yapmayı ihmal etmez.⁹⁷ Ayrıca Emecen yerinde bir tespitle, kendisi ve oğlu Süleyman için

92 Uluçay, *Yavuz I*, s. 75-78.

93 Uluçay, *Yavuz I*, s. 77.

94 Tansel, *Bayezid*, s. 260-261 arasında faksimilesi verilen 27 numaralı belge. Aslı için bkz. TSMA. 5970. Ayrıca bütün bu çekişme hakkında bkz. Tansel, *Bayezid*, s. 266-268.

95 Çıpa, *Selim*, s. 34, dpn. 34

96 Tansel, *Bayezid*, s. 267, 268.

97 Emecen, *Yavuz*, s. 45-48.

sancak talebiyle birlikte Selim'in kendi iktidar oyununu başlattığını da belirtir.⁹⁸ Bütün bunlar kendi çalışmasından önceki kitap ve makalelerde dile getirilmesine rağmen Çıpa tarafından hiçbirine atıf yapılmaz ve anılmaz. Dolayısıyla bu literatüre hakim olmayanların Erdem Çıpa tarafından yeni bulunan belgelere dayalı olarak ilk defa dile getirilen bilgiler olduğunu zannetmeleri kaçınılmazdır. Halbuki gösterildiği üzere bunların hiçbiri ilk kez Çıpa tarafından yazılmamıştır, hepsi literatürde mevcuttur! Mevcut bilginin kullanılması durumunda referans gösterilmesi daha giriş derslerinde öğretilen bir konu olmasa belki bu kadar şaşırıcı gelmeyebilirdi, ancak bu konudaki kurallar dünya ölçeğinde iki yüzyılı, Osmanlı tarihçiliğinde de yüzyılı aşkın zamandır uygulanmaktadır. Eminim Erdem Çıpa da bundan haberdardır!

Selim'in taht mücadelesinin fiiliyata dökülmesi ve Kefe'ye geçmesinden sonra Rumeli'de yanına topladığı kuvvetlerle Edirne'ye doğru hareket halindeyken yapılan müzakerelerde ona Rumeli'nden bazı sancaklar verilerek durum yatıştırılmaya çalışılır. Bu gelişmeyi öğrenen Şehzade Ahmet sadrazama çok sert bir mektup yazar ve açıkça tehditler savurur. Mektupta, haklı olarak aslında Selim'in isyan etmiş olduğunu ancak cezalandırılması gerekirken ödüllendirildiğini sert bir dille ifade eder ve kendisinin de isyan etmesi mi gerektiğini sorar. Sürecin bu merhalesine dair Selahattin Tansel'in yazdıkları "... kardeşi Selim'e Semendire, Vidin ve Niğbolu sancaklarının verildiğini, yani bu suretle bütün Rumeli'nin ona bırakıldığını, 'umur-ı saltanattan bir hutbe ve bir sikk'e'nin eksik kaldığını söyleyerek şikayette bulunuyor ve Selim'le çarpışmak için müsaade istiyordu. Şayet bu müsaade verilmezse kendisinin de isyan edeceğini, gidip Bursa'da oturacağını, denizin bu tarafında olan toprakları kamilen işgal edeceğini, itaat etmeyenlerin evlerini yağmalayacağını ve ailelerini öldüreceğini bildiriyordu" cümlelerinden oluşur.⁹⁹ Tansel'in aktardığı bilginin kaynağı, Ahmet'in söz konusu mektubunu yayınlayan Uluçay'dır.¹⁰⁰ Emecen de tevcih edilen sancaklarla ilgili farklı verilere işaret ederek, Tansel'i ve iki Selimname'yi kaynak gösterir.¹⁰¹ Erdem Çıpa ise, Selim ile yapılan müzakereler sonrasında ona Semendire, Bosna ve Mora'dan birini seçmesinin önerildiğini belirtir ve Selim'in ilk seçeneği yani Semendire'yi tercih ettiğini

98 Emecen, *Yavuz*, s. 46.

99 Tansel, *Bayezid*, s. 286.

100 Uluçay, *Yavuz I*, s. 89

101 Emecen, Selim'e verilen sancakların Semendire, Vidin ve Alacahisar olduğunu söyler ve bazı kaynaklarda Niğbolu ile Silistre'nin de eklendiğinin belirtildiğine dikkat çeker; s. 56 ve dñn.

ekler.¹⁰² Bu bilginin kaynağı Kemalpaşazâde'dir, ancak gösterdiği sayfa yine adını zikretmediği Ahmet Uğur'un kitabındadır.¹⁰³ Çıpa, daha sonra Hoca Saadeddin ve Mustafa Âlî'yi kaynak göstererek Selim'e Vidin ve Alacahisar Sancakları'nın da ilave edildiğini belirtir.¹⁰⁴ Selim'e verilen sancakların neresi olduğu bu durumda karışmaktadır ancak eğer belirtilen sancaklar tevcih edildiyse Selim'in gelirlerinin yükseleceği açıktır. Bu ona daha fazla asker toplama şansı vermektedir. Üstelik Rumeli'nin neredeyse tamamında etkin olacaktır. Dolayısıyla bu konu Erdem Çıpa'yı fazlasıyla ilgilendiren bir ayrıntıdır, çünkü onun ana tezlerinden biri de Rumeli'nin köklü akıncı aileleri ile Selim'in ittifakı hakkındadır. Erdem Çıpa'nın kullandığı kaynaklardan derlediğine göre, Selim'e Semendire, Vidin ve Alacahisar Sancakları tevcih edilmiştir.¹⁰⁵ Farklı kaynakları kullansalar da Çıpa'nın bu konuda verdiği bilgi Emecen ile aynıdır. Çünkü, o da Selim'e Semendire, Vidin ve Alacahisar Sancakları'nın tevcih edildiğini söyler ve ihtiyatlı bir dille bazı kaynaklara göre Niğbolu ve Silistre'nin de eklendiği belirtir.¹⁰⁶ Erdem Çıpa, kendisiyle aynı tespiti yapan Emecen'i yine alıntılamadığı gibi bu konuyu kendisinin ana argümanları bakımından kıymetli olmasına rağmen tartışmaz. Devamında, çok değil birkaç satır sonra Şehzade Ahmed'in rakibi Selim'e yapılan bu tevcihat nedeniyle yazdığı çok sert mektubundan bahsederken verdiği dipnotta bir belge alıntısı yapar ve bazı satırlarını atlar. Alıntısına dahil etmediği bu satırlarda Selim'in taht rekabetinde elini fazlasıyla güçlendiren bir tevcihatla Semendire, Vidin ve Niğbolu Sancakları'yla birlikte bazı madenler ile haraç ve has gelirlerinden oluşan bir ilaveyle birlikte kırk beş kere yüz bin akçelik yani toplam dört milyon beş yüz bin akçelik inanılmaz büyüklükte bir tayin ve tahsisat yapıldığı bilgisi vardır. Çıpa tam da belgenin yazılma gerekçesi olan bu bilgilerin bulunduğu satırları alıntısına dahil etmemektedir. Bir nebze dikkat edildiğinde alıntıya dahil edilmeyen kısımda geçen sancak isimlerinin, Çıpa'nın birkaç satır önce verdiği isimlerden farklı olduğu hemen anlaşılır. Bu durumda, Şehzade Ahmet'in mektubundaki sancak isimleri ve ilaveten yapılan tahsisatın belirtildiği satırları Erdem Çıpa'nın alıntısına bu nedenle dahil etmediğini düşünmek zorunda kalacağımız bir durum

102 Erdem Çıpa, s. 41, dpn. 84.

103 Çünkü, yine Ahmet Uğur'un kitabındaki metni bağımsız bir kitap gibi gösteriyor ve Kemalpaşazâde, *Tevarih*, vol.VIII, (1985), s. 51 olarak veriyor. Aynı bilgi için krş. Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I*, s. 51.

104 Çıpa, Selim, s. 41.

105 Çıpa, Selim, s. 41.

106 Emecen, *Yavuz*, s. 56, dpn. 101.

ortaya çıkar. Erdem Çıpa'nın alıntısı, aynen: “*eğerçi üç sancakdur amma ma'nada bir Rumili külliyen tevcih olunub heman umur-ı saltanatdan bir hutbe ve bir sikke kalmışdur..... elbet ben dahi tarik-i isyana yürüyüb varub Brusâda oturub cem-i hasları bi'l-cümle denizden berüsini zabt idüb Anadoludan Rumilüne bir ehad geçürmezsem bana muti olmayanların evlerün talanlatub kendileri evladı ve ensabıyla katl itdürürün vebali bais olanların zimmetinde ola*”.¹⁰⁷ Çıpa'nın dipnotunda bu belgenin arşivdeki orijinaline atıfta bulunduğu görülüyor. Ancak Şehzade Ahmet'in bu önemli mektubu daha önce yine Uluçay tarafından yayınlanmıştı. Çıpa'nın alıntısına dahil etmediği başlangıç kısmını Uluçay'dan aynen veriyorum: “*el-haletü hazihi şöyle istima' olundu ki, karındaşım Selimşah Bey tarik-i isyan üzere Rumeli'nden asker çeküb Hüdavendigâr-ı gerdun-iktidar hullidet hilafetihü üzerine geldiği sebebden hark-ı ader üzere Semendire ve Vidin ve Niğbolu sancaklarıyla bazı maadin ve harac ve sair haslarla kırk beş kere yüz bin akçe eşdirilüb verilmiş. Eğerçi üç sancakdır...*”¹⁰⁸ Görüleceği üzere Şehzade Ahmet'in en önemli itiraz gerekçelerini yansıtan satırlar Çıpa'nın alıntısından çıkarılmıştır! Bu durumda Çıpa'nın alıntısında, Şehzade Ahmet'in Selim'e görünürde üç sancak denilse de neredeyse Rumeli'nin tamamının verilmiş olmasının hatta saltanata geçirmek için bir sikke basması bir de adına hutbe okutulması kalmış diyerek itiraz etmesinin ve sonra ağır tehditler savurmasının sebepleri anlaşılacaktır. Anlaşılacağı üzere, Çıpa tarafından Ahmet'in tehditlerinin gerekçeleri olan satırlar belgeden kesilip atılmıştır. Çünkü Şehzade Ahmet'in mektubundan Çıpa'nın alıntısına dahi etmemeyi tercih ettiği satırlarda isimleri sayılan sancaklar, Çıpa'nın daha önce belirttiği sancaklardan farklıdır ve kendi verdiği bilgiyi yanlışlar. Bu durumda Erdem Çıpa'nın yaptığı alıntıların subjektif bir seçiciliğe göre belirlendiğini belirtmek gerekiyor. Halbuki, Osmanlı kronikçilerinin yaklaşımlarını devam ettirmekle itham ettikten sonra çalışmalarına atıfta bulunmaktan imtina ettiği tarihçiler belgelerini tereddüt etmeden yayınlamıştır. Tahrifat, çarpıtma veya işlerine gelmeyen yerleri sansürlemek gibi bir tutumları yoktur.

Erdem Çıpa'nın aynı tutumunu Venedik kaynaklarını kullanırken de izlemek mümkündür. Birkaç kere tekrarladığı üzere Osmanlı belgeleri ve kronikleri yanı sıra Venedik *Relazioni*'lerini de kullandığını belirten¹⁰⁹ Çıpa, bu vaadinin göster-

107 Çıpa, *Selim*, s. 42, dpn. 87, dipnot ve alıntı s. 276'da.

108 Uluçay, *Yavuz I*, s. 89; Uluçay'ın alıntılıdığı transkripsiyonunda yanlış okumalar var ancak alıntı olduğu için değiştirmedim. (FY)

109 En azından birisi için bkz. Çıpa, *Selim*, s. 32.

gesi olarak kitabının bibliyografyasında bir liste verir.¹¹⁰ Bu listenin, 1505-1512 arasındaki döneme ait Marino Sanuto'da bulunan özetleri ve mektupları içerdiği görülür.¹¹¹ Aynı kaynaklar neredeyse seksen yıl önce Sydney Nettleton Fisher'in kitabında da kullanıldığını bildiğimiz kayıtlardır. Birkaç örnek vermek Erdem Çıpa'nın *Relazioni*'leri nasıl kullandığını görmek için yeterlidir.

Şehzade Ahmet, tahta çıkmak üzere İstanbul'a davet edildiğinde, 21 Eylül 1511'de yeniçerilerin tepkisi ve ayaklanması sebebiyle bu amacına ulaşamaz. Bu gelişme, taht iddialarını tamamen kaybettiği bir zamanda kaçıp sığındığı Kefe'deki Selim'e tekrar taht yolunu açar. Bu hem mevcut literatürden hem de belgelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca, Çıpa'nın değerlendirmelerine neden dahil etmediğini anlamadığım Rıza Yıldırım'ın tezinde de mümkün olan en geniş ve detaylı bir çerçevede tartışılır. Yıldırım ayrıntılı ve ikna edici bir açıklamayla Ahmet'in padişahlığının engellenmesinde yeniçerilerin başat rolünü ortaya koyar.¹¹² Ancak Erdem Çıpa bu açıklamaları da dikkate almaz ve kendince önemli bulduğu merkezin belirleyiciliği yerine Rumeli beyleri üzerine kurduğu iddiasını zorlamaya devam eder. Bunu o denli ileri götürür ki, 21 Eylül 1511'de Ahmet'in tahta çıkışını engelleyen ve Selim'e tekrar taht yolunu açan süreci başlatan yeniçeri ayaklanmasında Rumeli askerlerinin de olduğunu ileri sürer! Osmanlı kaynaklarında ve günümüz tarihçilerinin Selim hakkında yaptığı önceki çalışmalarda yeniçerilerin ayaklandığından bahsedilir ancak ayaklanmada Rumeli askerinin varlığından hiç söz edilmez. Onlar İstanbul'a bu olaydan yaklaşık olarak altı ay sonra Selim ile birlikte ve padişah fermanı ile davet edilmiş olarak geleceklerdir. Çıpa yeniçerilerin Ahmet'e karşı Selim lehine ayaklandıkları bu olayda Rumeli askerlerinin de varlığından söz ederken Sanuto'daki bir mektup özetine atıfta bulunuyor.¹¹³ Erdem Çıpa'nın kaynak gösterdiği Sanuto'daki mektup özeti onun dediklerini kanıtlamaktan çok uzak ve tamamen ilgisiz bir kayıttır. Çünkü atıfta bulunduğu Andrea Foscolo'nun Piero Foscolo'ya gönderdiği mektubun tarihi 18-24 Haziran 1511'dir.¹¹⁴ Kaynak gösterilen mektubun tarihinde yanlışlık yoktur çünkü aynı kaynağı Sydney Fisher de başka bir konuda kullanıyor ve tarihinin 18-24 Haziran 1511 olduğu açık bir şekilde görülüyor.¹¹⁵ Kolayca anlaşılacağı üzere, Ahmet'in

110 Çıpa, *Selim*, s. 371.

111 *I Diarii di Marino Sanuto*, 58 cilt, ed. by Nicolo Barozzi et al., 58 vols. Venice, 1879-1903.

112 Rıza Yıldırım, agt., s. 449 vd.

113 Çıpa, *Selim*, s. 52, dpn.149.

114 Çıpa, *Selim*, s. 52, dpn. 149, dipnot sayfa 280.

115 Fisher, *The Foreign Relations of Turkey*, s. 108, dpn. 46; Sanuto, c. XII, s. 509, 511.

tahta çıkmasına itiraz ederek yeniçerilerin ayaklanmalarından üç ay öncesinin tarihini taşıyan bir mektubu, Erdem Çıpa bu isyanda Rumeli askerlerinin de bulunduğu kanıtı olarak kaynak gösterebiliyor! Yeniçerilerin Ahmet aleyhine ayaklanması 21 Eylül 1511 olduğuna göre Andrea Foscolo'nun 18-24 Haziran 1511 tarihli mektubu, yani ayaklanmadan üç ay öncesine ait bir kaynak Rumeli askerinin İstanbul'da yeniçerilerle birlikte ayaklanmasını kanıtlamayacağı gibi 21 Eylül 1511'deki ayaklanmanın bile kaynağı olamaz.¹¹⁶ Sanırım bu açıklama Çıpa'nın *Relazioni*'leri nasıl kullandığının iyi bir örneğidir. Üstelik İngilizcesinden epeyce farklı olan ve üç yıl önce yayınlanan Türkçe kitabında da bu bilgi aynen yer almaktadır.¹¹⁷

Erdem Çıpa'nın bu tutumu II. Bayezid'in tahttan indirilmesi, daha sonra Dimetoka yolunda ölmesi ve Selim tarafından zehirletildiği iddialarını ele aldığı satırlarda da görülür. Bayezid'in ölümünün merak uyandırıcı zamanlaması uzun zamandır bir tartışma konusu olmuştur dedikten¹¹⁸ sonra çok sayıda Avrupa ve birkaç Osmanlı kaynağının, Bayezid'in Selim'in emriyle zehirletildiği tartışmalarına rağmen Osmanlı tarihyazıcılığı geleneğinin büyük çoğunluğunun bundan bahsetmediklerini belirtir.¹¹⁹ Bu genellemenin kaynağını merak ederek hangi Avrupa ve Osmanlı kaynaklarının Bayezid'in zehirletildiğini tartıştıklarını öğrenmek için Çıpa'nın verdiği dipnota baktığınızda, her hangi bir Avrupa kaynağı veya Osmanlı tarihyazıcılığı geleneği içinden bir kitap göremezsiniz. Çünkü dipnotta bir Osmanlı belgesine atıfta bulunmaktadır. Çıpa bu belgenin Bayezid'in ölümünün hemen ardından Selim'in babasının ölümündeki payı hakkında dolaşmaya başlayan söylentinin kanıtı olduğunu söyler. Öyledir de! Ancak, dile getirdiği genellemede bahsettiği "*Avrupa kaynakları ve Osmanlı tarihyazıcılığı geleneğinden birkaç eserle*" bu belgenin aynı şey olmadığı gün gibi ortadadır. Çıpa'nın sözünü ettiği belge Şehzade Ahmet tarafından Mısır Memlûkluk Sultanı Kansu Gûri'ye/Gavri'ye yazılmıştır ve kardeşi Selim ile kendisini barıştırması için aracılık rica etmektedir. Bu arada da aynı mektupta babasının ölümünde kardeşinin dahil olduğundan

116 Çıpa, *Selim*, s. 52, dpn.149. Dipnot arkada s. 280'de.

117 Çıpa, *Selim'in Kavgası*, s. 58.

118 Çıpa, burada, Tekindağ, "Bayezid'in Ölümü Meselesi" şeklinde bir dipnot veriyor. Makalenin tam adı, yayımlandığı dergi ve sayfa numaralarını vermeye gerek duymuyor. Bu kez hiç olmazsa hangi makaleyi kastettiğini anlıyoruz. Makalenin tam künyesi, M. C. Şehabettin Tekindağ, "Bayezid'in Ölümü Meselesi" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 24 (Mart 1970), s. 1-22.

119 Çıpa, *Selim*, s. 57.

söz ettiği, Çıpa'nın kaynak olarak gösterdiği mektuptan bir makalesinde bahsedilen Uzunçarşılı'nın yazdıklarından anlaşılmalıdır. Uzunçarşılı, Bayezid'in ölümüyle ilgili Şehzade Ahmet'in söylediklerini aktardıktan sonra aynen şöyle yazıyor: "... şayiaya göre vefatının biraderi tarafından olduğunu ve babası hak emrine vardığına bir babasının da sultan olup bunu bildirmek için Gazanfer adındaki adamını gönderdiğini arz etmiştir..."¹²⁰ Görüldüğü üzere bozuk bir cümlede geçen alıntıda aktarılanlar mektubun orijinalinden bile değildir. Bu sorunlu cümle söz konusu şayanın varlığını kanıtlar ama bu mektubun veya Uzunçarşılı'nın makalesinin Çıpa'nın bahsettiği Avrupa kaynakları ve Osmanlı tarihleri olmadığı bellidir. Bahsedilen mektubun aslının Topkapı Sarayı Arşivi'nde (E. 6715/15) olduğunu Uzunçarşılı belirtir ancak transkripsiyonunu veya tam çevirisini vermez.¹²¹ Erdem Çıpa her ne hikmetse bu önemli mektubun sadece arşiv numarasını verir. Yani sonuçta mektubu gördüğünü beyan etmektedir, ancak nedense yine gördüğünü belirttiği belgeden alıntı yapmak ya da açıklamasını genişletmek yerine Uzunçarşılı'nın bozuk cümlesini aynen tekrarlamayı tercih eder. Neden belgeyi gördüğü halde okuyarak kendi açıklamasını yapmadığı veya hiç olmazsa Uzunçarşılı'yı tashih etmediği ve onun bozuk anlatımını alıntılıdığı, yine soru işaretlerine eklenen bir başka örnek olarak kalır.

Erdem Çıpa'nın Bayezid'in Selim tarafından zehirletildiği hakkında yazdıklarının devamı da aynı sorunları taşıyarak, keyfi cümleler ve ilgisiz dipnotlarla ilerler. Çoğu Osmanlı kroniğinin olaya çok kısa bir şekilde atıfta bulunmaları, bazılarının da son derece savunmacı olmalarına rağmen onların tamamıyla zımni bir eleştiriden yoksun oldukları anlamına gelmediğini söyler. Bu cümlesine dair, en azından zımni eleştiriler yapan bazı Osmanlı kroniklerinin gösterileceği bir dipnot geleceğini zannediyorsanız yanılıyorsunuz! Çünkü, dipnot İsmail Hami Danişmend'in 1950'li yıllarda basılan *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*¹²² adlı eserine atıfta bulunuyor ve ondan bir alıntı yapıyor.¹²³ Böylelikle, Çıpa sayesinde İsmail Hami Danişmend'in "Osmanlı kronikçilerinden" biri olduğunu öğreniveriyoruz!

120 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Onbeşinci Yüzyılın Yarısıyle Onaltıncı Yüzyılın Başlarında Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler", *Belleten*, XVII/68 (1953), s. 531.

121 Uzunçarşılı, agm., s. 531.

122 4 cilt, 1950(?), İstanbul. Eserin 1971 ve sonrasında yeniden basımları yapıldı.

123 Erdem Çıpa, *Selim*, s. 57, dnp. 185. "...Her halde bu zehir rivayetinin ecel rivayetinden daha kuvvetli olduğu ve bazı Osmanlı menbalarının bu meselede siyaseten sükut ettikleri anlaşılmalıdır." c. 2, s. 2.

Erdem Çıpa'nın belgeleri kendi tezlerini destekleyecek şekilde yorumlaması ve sübjektif seçiciliği de nadir değil süreklilik gösteren bir özelliktir. Bunun en bariz örneklerinden biri Selim'in Rumeli beylerinden aldığı destek konusunda gözlenmektedir. Gerek Akkırman gerekse Kili'deki Osmanlı yöneticilerinin tavrının Selim'e muhalif olduğu görülmesine rağmen Çıpa bunu vurgulamayı veya belirtmeyi tercih etmez. Selim 1511 Mayıs başlarında Kefe'den Rumeli'ye geçtiğinde Akkırman'da şehre sokulmamış, Kili'de ise maiyetini taşıyan gemilerin küçük bir grubuna top ateşi açılmıştır. Bunu daha önce yapılan çalışmalarda Tansel ve Emecen belirtir.¹²⁴ Çıpa, Tansel ve Emecen tarafından da kullanılan bir belgeye dayanarak ancak yine onlara atıf yapmadan bu durumu "*Akkırman sakinleri Selim'in şehre girmesine izin vermeyi reddettiler, Kili sakinleri ise onun gönderdiği dört gemi vardığında top ateşiyle karşılık verdiler*" şeklinde ifade eder.¹²⁵ Bu bilginin, Çıpa'nın Rumeli beylerinin Selim'e sağladığı destek üzerine kurduğu tezini tartışmalı hale getirmesi ihtimalinden dolayı olsa gerek ki, Selim'e sağlanan askeri desteğin akıncı beylerinden geldiği ve bölgenin şehirli nüfusunun payı olmadığı anlamında bir açıklama yapma gereği duyar.¹²⁶ Halbuki, Selim'in gemilerine Kili'de top ateşi açanlar ve Akkırman'a sokmayanlar hiç şüphe yok ki sıradan şehirliler değil adı geçen şehirlilerin yöneticileri veya kaledeki görevlilerdir. Daha önce bu belgeyi yayınlayan Tansel'in kitabındaki faksimilesinden okuduğum kadarıyla "Kili halkı" diye bir ibare geçiyor.¹²⁷ Çok açık ki burada halk denilenler kaledeki görevliler anlamındadır. Zaten "ehl-i kal'a" anlamında "kale halkı" kullanımı Osmanlı belgelerinde karşılaşılan bir ifadedir. Öte yandan şehrin sıradan tüccarları veya yerleşiklerinin top ateşi açma ihtimali yoktur. Dolayısıyla belge Kili ve Akkırman kalelerinin dizdar ve merdânının tutumuyla ilgili bilgi vermektedir. Zaten söz konusu belge Selim'in faaliyetlerini izleyen görevliler tarafından Kili ve Akkırman'dan Selim'e destek verilmediğini Topkapı Sarayı'na raporlamak için düzenlenmiştir. Dolayısıyla, merkezin bir muhbirinin sıradan şehirlilerin ne yaptığıyla değil, Kili ve Akkırman kalesindeki dizdar ve askerlerin tavrıyla ilgili bir rapor düzenlediğini düşünmek daha doğrudur. Sanırım Erdem Çıpa, Selim'in Rumeli Beyleri'nden aldığı destek sayesinde Osmanlı tahtına çıktığı tezini tartışmalı duruma düşüreceği zehabıyla, ona ve maiyetine karşı daha Rumeli yakasına ayak bastığı aşamada Akkırman ve Kili'de sergilenen muhalefeti

124 Tansel, *Bayezid*, s. 274, 275; Emecen, *Yavuz*, s. 54.

125 Çıpa, *Selim*, s. 40.

126 Çıpa, *Selim*, s. 40.

127 Tansel, *Bayezid*, s. 274-275 arasındaki 29 numaralı belge faksimilesi.

veya merkez yanlısı tavrı sıradan şehirlielerin tutumu olarak değerlendirmeyi tercih ediyor. Ancak, Selim'in Kili ve Akkirman'dan destek alamadığına ve bu şehirlerin yöneticilerinin merkezden kendilerine ulaşan emre icabet ettiklerine kuşku yoktur.

Çıpa'nın kitabında yukarıda verdiğim örneklerin sıkça nitelemesini hak eden bir ölçüde tekrarlandığı görülüyor. Ancak verilen örnekler hem sayısal hem de nitelik bakımından durumu anlatmaya yeterlidir.

Mevcut kaynaklar ve Çıpa'nın malzeme katkısı

Daha önce yazılan eserlerde ortaya konulmuş olan malzemeye katkısı açısından Erdem Çıpa'nın dikkate değer bir farklılık yarattığını söylemek mümkün görünmüyor. Selim'in Rumeli beylerinin belirleyici desteğiyle tahta çıktığını savunan Çıpa bu konuda iki belgeye çok önem veriyor. Ancak bu belgeler onun zannettiği gibi masraf defteri icmalî değil, dirlik tevcihatına ilişkin belgelerdir. Erdem Çıpa, Feridun Emecen'in kitabında da kullanılan söz konusu belgeler dışında Topkapı Sarayı Arşivi'nde tespit ettiği bir mevacib defterinden söz ediyor ancak bu defteri kitabında kullanmıyor. Mevacib defterinden daha çok Türkçe kitabında yararlandığı görülüyor.¹²⁸ Öyle olmakla birlikte bu defter yine de bir katkı sayılmalıdır. Ancak bütün katkısı birkaç demikle iktifa edilebilecek düzeyde yeni malzemeden ibarettir. Bunun sebebi, Erdem Çıpa'nın çalışmalarını daha önce bu konuda yazan tarihçilerin malzemesi ve onların taradığı arşivler ile sınırlı tutmasıdır. Bu tarihçileri genel geçer tespitlerle mahkum edip kullanmaya değer olmadıkları algısı yaratsa da, onların sınırlarını aşmamış ve var olan birikimi değiştirecek bir katkı yapamamıştır. Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki malzeme çok değerli ve özeldir ancak bunlar biliniyordu. O belgeler kullanılarak çok farklı ve Osmanlı tarihyazıcılığını olumlu açıdan etkileyecek başka çalışmalar yapmak mümkündür. Ancak, sadece taht kavgasının sınırlarında ve önceki çalışmaların kurgusu ekseninde kullanılmaları nedeniyle, şimdiye kadar üretilmiş bilgi ve onlara bağlı olarak ortaya çıkan tarihsel anlatı Çıpa tarafından değiştirilememiştir. Üstelik yukarıda açıklandığı üzere var olan sorunlar çözümlenmeden geçirilmiş, basit hatalar ve yanıltıcı bilgilerle adeta var olan olgusal tarihyazımının seviyesinden de geriye düşürülmüştür. Çıpa'nın üzerinde tahminen en az on beş yıl çalıştığı anlaşılan bu konuyu, bu uzun süre boyunca bilinen malzeme ve arşivler dışında

¹²⁸ Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 182 vd.

araştırmadığını söylemek yaptığı çalışmayı değersizleştirmek değil, kitabında izlenebilen bir durumu ifade etmek anlamına gelmektedir. Mesela prosopografik olarak incelediğini belirttiği Rumeli beylerinin kökenleri hakkında vakıf kayıtları umulmadık bilgiler verebiliyor. Bu kayıtların daha geç tarihli yenileme ve tescil işlemlerinin sonuçları ve erken tarihli olup bugün mevcut olmayan defterlerden daha geç tarihli defterlere göçürülen şerhler çok işine yarayabilirdi. Başka bir örnek olarak şer'îye sicilleri verilebilir. İncelediği döneme ait sınırlı sayıda olmakla birlikte mahkeme kayıtları bulunmaktadır ve şer'îye sicillerinde sürpriz belgeler bulması işten bile olmazdı. Ama bu defterler üzerinde hiç çalışmadığı anlaşılıyor. Halbuki, sistematik olarak ve sayfa atlamadan süreklilik kaydıyla incelendiğinde sicillerden yeni malzeme çıkartılması kesindir. Bu kaynakları incelese yeni bilgi sağlardı ve tabi ki yorumlarıyla birlikte orijinal sonuçlara ulaşması mümkün olurdu. Örneklemek gerekirse, Çıpa'nın Şehzade Korkut ile ilgili yorum ve yaklaşımları şimdiye kadar yazılmış ve söylenmişlerle sınırlıdır, hatta bilinenleri de yanlış aktardığı için oldukça sorunludur. Oysa, hem bilinen malzemeyi yeniden değerlendirmesi mümkün hem de şimdiye kadar değerlendirmelere dahil edilmemiş malzeme bulması çok kolaydı. Taht savaşının sona yaklaştığı süreçte Eylül 1511 ile Korkut'un İstanbul'a gelip yeniçeri ocağına sığındığı 30 Mart 1512 arasındaki faaliyetleri hakkında Çıpa daha önceki tarihçilerin isimlerini zikretmeden, yazdıklarını tartışmadan ve onların yanlışlarını düzeltmeden aynen tekrar etmek dışında bir katkı yapmaz.¹²⁹ Buna göre söz konusu süreçte Korkut'un herhangi bir faaliyeti veya hareketine dair, ne önceki çalışmalarda ne de Çıpa'nın yazdıklarında bir bilgi bulunmaz. Halbuki şansının yok denecek kadar azaldığını bilse ve koşulları kendi lehine değiştiremese de Korkut'un bazı girişimlerde bulunmaktan geri durmadığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan onun Bursa'daki top ve tüfekleri istediği fermanı zikredilmeye değer: "... *malum ola kim, anda, saray-ı amirede olan tüfenkler ve prankılar ve darbezenler benim begayet hacetim ve muradım olduğu sebebden fahrül-emasil ve'l-emacid çavuşlarım başı irsal olundu hüküm-i şerifimle varıcak gerekdür ki anda, sarayda tüfenkten ve prankıdan ve darbezenden ne mikdar var ise cem'isin mezkur çavuşlarım başına verib teslim edesiz ki getirüb bab-ı saadet-meabıma teslim eyliye ve bu babda ihmal ve müsahale ve özr bahane ve muhalefet etmek caiz değildir eğer idersen müstehak-ı itab olursun şöyle bilesiz ve ne teslim idersen yazub defter edüb defterin bile gönderesiz inşallahu taala yine defteriyle vaktında teslim ederem bir dürlü dahi eslemeyesiz ve tekrar adem varmalu etmeyesün alamet-i şerif üzere itimad kılasız fi evail-i şehri-i şevvalü'l-mükerrem sene seb'a ve aşere ve*

129 Korkut'un İstanbul'a varış tarihi; Emecen, *Yavuz*, s. 64.

tis'-mie."¹³⁰ 1511 Aralık ayı sonlarında yazılan bu belge, 15 Ocak 1512 tarihinde Bursa kadı siciline kayıt olmuş. Korkut'un bu silahları neden istediği ve onun taht kavgasının sonuna yaklaşılan 1512 Ocak ayında ne yaptığını bilmek bu veya benzer belgelerin tespit edilerek değerlendirilmesinden geçer. Aynı kaynaklarda Şehzade Ahmet ve oğullarının faaliyetleriyle veya taht savaşını kaybettikten sonra katledilmeleriyle ilgili belge bulmak da mümkündür. Ancak Erdem Çıpa bu kaynaklara bakmaya gerek görmemiştir ve tıpkı literatür konusunda olduğu gibi arşiv araştırması bakımından da yetersiz bir çaba sergilediği anlaşılmaktadır.

Erdem Çıpa'nın Tezleri I: Yeniçeriler mi Rumeli Beyleri mi veya Merkez mi yoksa Periferi mi?

Erdem Çıpa'nın mevcut literatürü yok sayan ve adeta bütün belgeleri ve anlatıyı ilk defa kendisinin ortaya koyduğu algısını yaratan yaklaşımı, tezlerini temellendirme konusunda da izlenir. Bu nedenle olsa gerek ki, Rumeli beylerinin taht kavgası sırasında Selim'i desteklediklerinden daha önce bu konuda yazan tarihçilerin zayıf bir anlatımla bahsettiğini iddia eder. Çıpa böyle ifade etmesine rağmen Rumeli beylerinin Selim'i destekledikleri önceki çalışmalarda belirtilir ancak şehzadelerin taraftarlarını tanımlarken hizip terimini kullanmazlar. Dolayısıyla, Çıpa'nın kastettiği ölçüde ve kavramsal olarak değilse bile bu destekten söz ettikleri açıktır. Ancak, bunun sebebini tarihyazıcılığındaki değişimlerde aramak daha doğrudur. Çünkü hizip/faction teriminin Osmanlı tarihyazıcılığında tedavüle girmesinin üzerinden henüz çok zaman geçmedi ve bu çalışmaların yapıldığı yıllarda Türkçe tarih literatüründe bu kavram kullanılmıyordu.¹³¹

1930'larda yazdığı tezini 1948'de yayınlayan Sydney Nettleton Fisher Şehzadeleri destekleyen hizipleri "... Bayezid ve vezirleri Ahmed'i tercih ediyordu, şairler ve alimler Korkut'u destekliyordu fakat askerler Selim'i seçti" şeklinde kategorileştirir.¹³² Çıpa bu tespiti sorunlu bularak eleştirir.¹³³ Aynı şekilde, Erdem Çıpa, Çağatay Uluçay ve Selahattin Tansel'in çalışmalarını da eleştirir ve her iki tarihinin de üç şehzade arasındaki öldürücü mücadelenin hizipleşme probleminde

¹³⁰ Bursa Şer'iyeye Sicilleri, A.020, vrk. 70/b.

¹³¹ Çıpa'nın burada söz konusu eleştirilerinin Emecen'in kitabına yönelik olmadığını belirtmek gerekiyor. Ayrıca, metinde işaret edileceği üzere Emecen Rumeli beylerinin Selim'i desteklediklerini yazmaktadır.

¹³² Çıpa, *Selim*, s. 64-65.

¹³³ Çıpa, *Selim*, s. 65.

“*dikkat çekecek kadar benzer ve zaman zaman eşit ölçüde muğlak ve yanıltıcı*” bir terminoloji kullandıklarını belirtir.¹³⁴ Uluçay ve Tansel’in olayların seyrini detaylı bir şekilde açıklamak için Osmanlı arşiv kaynaklarını ve anlatı türü eserleri yoğun olarak kullanmalarına rağmen her iki şehzadeyi destekleyen siyasi ve askeri hiziplere atıfta bulunurken spesifik olmayan bir terminoloji kullanmaları sebebiyle çalışmalarının değerinin azaldığını söyler. Uluçay’ın spesifik olmayan terminolojisine örnek verirken, onun Şehzade Ahmet’i destekleyenleri belirtirken “devlet adamları”, Selim’in destekçileri için “ordu” ve Korkut yanlıları için “bir çokları” dediğini örnek verir.¹³⁵ Tansel’in de benzer bir dille Ahmet’in destekçilerini “Padişah, onun vezirleri ve halk tabakası”, Korkut’un taraftarlarını ise yine muğlak bir tanımlamayla “devlet erkanından bazıları” ve “yeniçerilerin bir kısmı” şeklinde belirttiğini aktarır.¹³⁶ Bu yazarların, Selim’i iktidara getiren hizipleri tam tanımlamayı başaramadıklarını ve siyasal iktidarın kökenleri ve iktidar ilişkilerini tanımlayamadıklarından Selim’in Osmanlı tahtına çıkmasında yeniçeri olmayanların önemini belirlemede de başarısız olduklarını iddia eder.¹³⁷ Çıpa, yine genellemeci bir yaklaşımla söz konusu yayınlardaki farklılıkları göstermez ve hepsini kast eden bir anlatımı tercih eder. Aslında daha önce yapılan çalışmalarda temel sorun Selim’in meşrulaştırılması amacıyla üretilen Osmanlı metinlerini tekrarlamaları ve kendi anlatılarını Osmanlı siyasetinin öncelikleri doğrultusunda oluşturulmuş açıklamaların aktörlerine göre kurmalarıdır. Dolayısıyla bu çalışmaların problemi olgu eksikliği değil, şehzadeleri destekleyenlerin bu tercihlerinin sebeplerini merak etmemeleridir. Ancak, Çıpa da benzer bir yaklaşımla hizipleri ve etraflarındaki ağları analiz etmeye girişmez, bunun yerine sadece taraftar yerine hizip terimini kullanmakla yetinir. Kuşkusuz onun bu yaklaşımı da hizip siyasetini açıklamaya yeterli gelecek bir tartışma yapabildiği anlamı taşımamaktadır.

Erdem Çıpa’nın söylediğinin aksine Selim’in 1510 yılının Ekim ayı başında Kefe’ye geçmesiyle başlayan ve oradan ayrılıp Rumeli tarafına geçtiği 10 Mayıs 1511’e kadar yaklaşık sekiz aylık sürede bir yandan babası Sultan II. Bayezid ile müzakereleri sürdürürken, diğer taraftan da hem Kırım Hanlığı’nın hem de Rumeli’deki köklü akıncı ailelerinin desteğini sağlayacak çalışmalar yaptığı

134 Çıpa, *Selim*, s. 65.

135 Çıpa, *Selim*, s. 65.

136 Çıpa, *Selim*, s. 65.

137 Çıpa, *Selim*, s. 65.

daha önce yazılan araştırmalarda dile getirilmektedir.¹³⁸ Bu yayınlarda Selim'in Kefe'den sonra Kili-Akkirman tarafına ayak bastığı sırada yanında bulunan destekçileri de açık bir dille belirtilir. Buna göre, Selim'in yanında Trabzon'dan itibaren beraberinde olan kendi kapı halkı veya maiyeti, Kırım Hanı'nın sağladığı sayı bin civarındaki muharip kuvvet ve yine Kırım Hanı'nın oğlu ile onun üç yüz askerinin bulunduğu dile getirildikten sonra bunların toplamının üç bin civarına ulaştığı bilgisi verilmektedir.¹³⁹ Selim'in Kili ve Akkirman'dan itibaren Edirne'ye doğru yolculuğunun son aşamasında Kırım hanı ve oğlu gibi Rumeli beylerinin de Selim'in yanına toplandıklarını, yine Çıpa'nın belirttiğinin aksine önceki çalışmalarda okumak mümkündür. Selahattin Tansel, Selim'in Kefe'den Akkirman tarafında geçtiğinde yanındaki maiyeti içinde Kırım hanı ile oğlunun verdikleri askerlerden söz eder;¹⁴⁰ Selim'in Rumeli'den "asker topladığı" ve Rumeli askerinin Selim'in yanındaki kuvvetler içinde yer aldığını aktarır ancak bu desteğin net bir şekilde Rumeli'deki köklü akıncı ailelerinden geldiğini vurgulamaz. Bu açıdan belki onun tanımlarının daha yetersiz olduğu söylenebilir.¹⁴¹ Ancak Çağatay Uluçay ve Feridun Emecen, Selim'in destekçileri arasında Rumeli beyleri olduğunu açıkça belirtirler.

Erdem Çıpa aksini söylese de, bu konuda daha önce belge-yoğun bir değerlendirme yapan Çağatay Uluçay, Selim'i destekleyenler arasında Rumeli'deki beylerin ve köklü akıncı ailelerinin bulunduğunu çeşitli vesilelerle dile getirir. Daha rakip şehzadelerin arasındaki mücadele sancak talepleri aşamasında iken Selim açısından Rumeli yakası ve oradaki kuvvetlerin varlığının en elverişli alan olduğunu belirtir ve oğlu Süleyman'ın Kefe sancak beyliğine tayin edilmesinden sonra o yakada bir merkez kurma şansı bulduğunu belirtir.¹⁴² Uluçay'ın, Rumeli faktörüyle ilgili söyledikleri bununla sınırlı değildir. Şahkulu'nun faaliyetlerini Anadolu'ya yoğunlaştırmasına rağmen Rumeli'de de arayışları olduğuna dair bilgi verirken Anadolu sipahilerinden Şahkulu'na katılanlar olduğu halde Rumeli sipahilerinden katılım olmadığını belirtir ve bunun sebebini onların

138 Çağatay Uluçay, s. 63, 77, 79, 80, 86-88; Selahattin Tansel, Rumeli Beyleri'nin Selim'in yanında toplandıklarını belirtir ancak onları Selim hizbinin unsuru olarak tanımlamaz; *Bayezid*, s. 274-282.

139 Uluçay, *Yavuz I*, s. 83; Tansel, *Bayezid*, s. 274, 275; Emecen, *Yavuz*, s. 54, 55.

140 Tansel, *Bayezid*, s. 274, 275.

141 Tansel, *Bayezid*, s. 274-282.

142 Uluçay, *Yavuz I*, s. 77.

“birçoklarının Yavuz’un etrafında toplanmasına” bağlar.¹⁴³ Yani, Erdem Çıpa’nın belirttiği üzere sadece “birçokları” demez, Uluçay aslında Rumeli’deki beylerin birçoğu demektir. Ayrıca, Rumeli beyleri ile Selim’in irtibatını “... Rumeli’deki beylerle anlaşmağa karar verdi. Bu yüzden onlarla muhabereye girişti. Anadolu’da olduğu gibi, yolu üzerindeki ulak ve adamlarına engel olacak Şehzade taraftarları yoktu. Bu çalışma sayesinde bir kısım beylerle anlaştı” sözleriyle net olarak belirtir.¹⁴⁴ Başka bir yerde, Selim’in Çorlu yakınlarında babası ile girdiği savaştan önce Rumeli beylerini Macaristan seferi için Eski Zağra’da yanına topladığını; “böylece, Rumeli beyleri, beyzadeleri, sipahi, duça, tımarlılar ve akıncıları Eski Zağra’da toplanmağa başladı. Selim Rumeli askerine baş oldu, yanına kırk bin kadar asker toplandı” diyerek Rumeli beyleri ile Selim ilişkisinin Erdem Çıpa’nın görmezden geldiği başka bir boyutuna değinir.¹⁴⁵ Çünkü, Uluçay Rumeli beylerinin Çorlu yakınlarındaki savaştan önce Selim’in yanında toplanmasının legal bir boyutundan söz etmektedir ancak Çıpa bu ayrıntıyı değerlendirmelerine katmaz. Ayrıca, Uluçay, babasının kuvvetleriyle girdiği savaşı kaybettiğinde Selim’in kurtulup kaçabilmesini “muhtemelen” kaydıyla Rumeli beylerinin yardımına bağlar.¹⁴⁶ Daha sonraki süreçte Selim’in 27 Mart 1512’de serdar tayin edildiği sırada İstanbul’a gelmesi için muhbirlerinin yazdığı mektupları aktardığı dipnotlardaki belgelerde de Rumeli beyleri ile yeniçerinin ittifakını izlemek mümkündür.¹⁴⁷ Bütün bunlar muvacehesinde, Selim’in Rumeli beylerinden sağladığı destekten söz etmediği gerekçesiyle Çıpa’nın Uluçay’ı eleştirmesinin doğru olmadığını söylemek gerekir.

Erdem Çıpa’nın kitabından önce ona en yakın tarihte yapılan ve yaklaşık yedi yıl önce yayınlanmış olan monografisinde Feridun Emecen de Rumeli beyleri ve hatta Dobruca bölgesi sipahileri ile Türkmenlerinin Selim’i desteklediğini yazar.¹⁴⁸ Bundan çok daha önemlisi, Erdem Çıpa’nın Rumeli beylerinin Selim’e desteği ile ilgili iddiasının ve temel tezinin mesnedi olan iki belgenin nihai versiyonundan alıntılar yapar. Feridun Emecen tarafından bu bilgi “... Akkirman dolayına indiğinde kendisini Rumeli beylerinin karşıladığı, bunların içinde şöhretli uç

143 Uluçay, Yavuz I, s. 63.

144 Uluçay, Yavuz I, s. 78, 79.

145 Uluçay, Yavuz I, s. 87.

146 Uluçay, Yavuz I, s. 87, 88.

147 Uluçay, Yavuz II, s. 120, 121, dpn. 7.

148 Uluçay, Yavuz I, s. 83 ve aynı sayfada dpn. 42. Feridun Emecen bu bilgiyi Uluçay’dan aktarır. Emecen, Yavuz, s. 54.

beyi ailelerinin mensuplarının da bulunduğu dikkat çeker. Yahya paşa-oğlu Mehmet, Minnet-oğlu Kazgan, Turahanbey-oğlu gibi uç beyi sülalelerinden” gelenler nitelemesiyle destekçi beylerin ve ailelerin bazılarının isimlerini saydığı bu satırların dipnotunda verdiği malumatı genişletir. Söz konusu belgede “*Kef’den gelenler*” ve “*Akkirman’dan beri istikbale gelenler*” başlığı altında isimler verildiğini belirterek, “*Kef’den gelen adamları İlalddı Sultanoğlu Mahmud, Gümlüoğlu İskender, Davutbeyoğlu Mustafa beylerin*” isimlerini de Selim’i destekleyen Rumeli beylerinin arasına ekler.¹⁴⁹ Buna rağmen Erdem Çıpa, Feridun Emecen’in bu satırlarına hiçbir atıfta bulunmaz ve yok sayar.¹⁵⁰ Dolayısıyla, Çıpa’nın, daha önce bu konuda yazanların Rumeli beylerinin Selim’e desteklerini dile getirmedeği tespiti yanlıtıdır. Literatürde varlığı bilinenler, Erdem Çıpa tarafından yok kabul edilmekte ve okuyucu yanlış yönlendirilmektedir.

Çıpa’dan önce yapılmış çalışmalarda Rumeli beylerinin Selim’e sağladıkları desteğin çerçevesi yukarıda özetlediğim şekildedir. Çizilen bu çerçeve, Çıpa’nın yaptığı eleştirinin yine abartılı ve genellemeci olduğunu, dolayısıyla önceki çalışmaların katkısını görmezden geldiğini açıklamaya yeterlidir. Bu tarihçilerin faction/hizib terimini kullanmamaları onların ürettikleri bilgi ve katkıyı yok sayma gerekçesi olamaz. Çünkü, olgusal açıdan katkıları ortadadır ve kavram kullanmalarını başka bir eleştirinin konusu olabilirdi. Ortaya koydukları bilginin kaynağı olan belgeler yani olgular ve içerikleri arşivlerde durdukları yerde zaman içinde değişmediğine göre gelecekte de başka bir kavramla değerlendirilecekler demektir. Değişen bilgi veya olgu değil, onları farklı kavramlar ve bakış açılarına göre yeniden yorumlamayı mümkün kılan tarihçilik anlayışıdır. Önceki çalışmalarda yazılanları bu bahane ile görmezden gelmek ve yazılmamış kabul etmek, Çıpa’nın Rumeli beyleri üzerine kurduğu tezini öne çıkartmaya çalışmak ve okuyucuyu kendisinden önce bu konunun üzerinde durulmadığına ikna etmeye yönelik yaklaşımından kaynaklanmaktadır.

Çünkü Çıpa’nın temel tezlerinden biri Şehzadeler arasındaki taht kavgasının sonucunu tayin eden ve Selim’i tahta çıkartan hizbin merkezdeki yeniçeriler mi yoksa akıncı beyleri başta olmak üzere Rumeli periferisindeki politik-askeri güçler mi olduğu ayrımından çıkıyor. Erdem Çıpa, hem o dönemin kroniklerinde hem de modern tarihyazımında Selim’in tahta çıkmasını sağlayan gücün yeniçeriler

149 Feridun Emecen, Topkapı Sarayı Arşivi’ndeki D. 5374 ve D. 7603 numaralı belgelerden, D. 5374’ü kullanır, bkz. *Yavuz*, s. 55, dpn. 99.

150 Çıpa, Selim, s. 15, 16 ve dipnotlar için s. 268, dpn. 85.

olduğunun kabul edildiğini belirtir ve buna itiraz eder. Çalışmasının Osmanlı tarihçiliğine katkılarını sayarken de bu konuyu vurgular ve Selim'in tahta çıkmasında merkezdeki (İstanbul) yeniçerilerin değil, Balkan eyaletlerindeki askeri ve politik grupların rolüne dikkat çeker. Bundan dolayı kendi çalışmasının Osmanlı tarihçiliğindeki devlet merkezine endeksli yaklaşımdan uzaklaştığını ve Osmanlı yönetiminin merkezileştiği varsayılan bir dönemde dahi halef mücadelelerini çoğunlukla periferideki askeri-politik aktörlerin belirlediğini iddia eder.¹⁵¹ Kitabının ilerleyen sayfalarında bu konuyu ele alırken de aynı yaklaşımı koruduğu görülür. II. Bayezid'i Selim lehine tahttan çekilmeye zorlayan gücün yeniçeriler olduğunu ancak bunun tek faktör olmadığını, dolayısıyla bu yaklaşımın ölümcül bir mücadelede Selim'in tahta çıkmasını sağlayan diğer politik ve askeri desteğin payını dışladığını ekler. Bundan dolayı kendisinin temel argümanının bu eksiklik üzerine kurulduğu anlamında değerlendirmelerde bulunur.¹⁵² Ancak eksiklik olarak nitelendirdiği Rumeli beylerinin rolünü de ekleyerek merkez ve yeniçerilerin belirleyiciliği üzerine kurulan önceki açıklamaları dengelemek yerine, anlatısını kendi tezini öne çıkartacak şekilde kurgular. Tesis ettiği metin ve söylem, Rumeli beylerinin Selim'in tahta çıkmasını sağlayan güç olarak anlaşılmasını mümkün kılacak şekilde düzenlenmiştir. Halbuki Selim'in taht rekabetinde Rumeli beylerinin katkısı ve oynadıkları rolü dengeli bir açıklama yaratacak şekilde var olan söyleme eklemesi yeterli olurdu. Ancak Çıpa, iki nüshadan oluşan tek bir belgeyi çok zorlayarak ve yanlış yorumlayarak bir tez üretmeyi tercih etmiştir.

II. Bayezid'in oğulları arasındaki taht kavgası ve Selim'in bu mücadeleyi kazanmasında Rumeli beylerinin rolüne ilişkin Erdem Çıpa tarafından kurulan metin her şeyden önce tarihyazıcılığı açısından yapısal problemler barındırıyor. Bunlardan biri kabaca şöyle özetlenebilir: Çıpa, merkezî yönetimin güçlendiğinin kabul edildiği bir dönemde bile Rumeli periferisinin iktidarı belirleyebildiğini iddia eder ancak bunu ileri sürerken kendi kullandığı terim ile düşünürsek diğer periferinin yani Şehzade Ahmet etrafında kümelenen "Anadolu" periferisinin kaybetmesinin başta yeniçeriler ve kapıkulu ocakları olmak üzere merkezdeki güçlerin müdahalesinden kaynaklandığını unuttur. Yani, Selim'in en önemli rakibi merkezî güçler tarafından saf dışı bırakılmıştır ve bu açıdan merkezin tahta çıkacak şehzadeyi tayin edici rolü tartışmaya bile gerek olmayacak kadardır. Çıpa'nın açıklamasında periferi kavramı da ayrı bir sorun teşkil etmektedir.

151 Çıpa, *Selim*, s. 24

152 Çıpa, *Selim*, s. 78 vd.

Kavramın uygun olduğunu kabul ederek Çıpa'nın terminolojisiyle düşünsek bile diğer periferinin yani Şehzade Ahmet yanlısı "Anadolu" periferisinin neden kaybettiğini açıklamak Çıpa'nın bu yaklaşımına göre mümkün değildir. Çünkü, Şehzade Ahmet'in tarafında da en azından Rumeli'deki akıncı beyleri kadar soylu, hatta onlardan daha güçlü bir şekilde saltanat hakkına sahip ve yönettikleri bölgelerin çok eskiden beri hakimi olan köklü ve her bakımdan meşru Türkmen beyleri bulunmaktadır. Ayrıca, onlara bağlı kızılbaş Türkmen kitleleri ve aşiret kuvvetleri ile Şehzade Ahmet'in güçlü kapı halkı hatta ücretli askerleri yanında çeşitli sancakların beyi olan oğullarının silahlı maiyetleri de hesaba katıldığında hemen hemen bütün Anadolu'nun Şehzade Ahmet'in arkasında olduğu anlaşılır. Hiç kuşkusuz daha önemlisi padişah başta olmak üzere Osmanlı üst yönetiminin de Şehzade Ahmet'in tahta çıkmasına taraftar olduğu bilinir.¹⁵³ Bu kompozisyona göre, mümkün olabilecek en geniş askeri ve politik destek Ahmet'in saltanatını sağlamak için bir araya gelmiş gibidir. Bu ittifak-ı ârâya rağmen yeniciler Üsküdar'a kadar gelen Şehzade Ahmet'i İstanbul'a sokmadılar ve adeta tahtı altından çekip aldılar. Dolayısıyla Şehzade Ahmet cephesinden bakıldığında belirleyici olan merkez ve kapıkulları olmuştur.¹⁵⁴ Ahmet'i eleyen bu müdahalenin aynı zamanda Selim'in mücadeleyi kaybettiği bir aşamada onu yeniden en güçlü padişah adayı haline getirmesi sebebiyle ister istemez yeniciler ve taht merkezinin belirleyici olduğu öne çıkar. Bunu dikkate alarak değerlendirdiğimizde Çıpa'nın periferinin tayin edici rolü hakkındaki iddiası baştan tartışmalı bir duruma düşer. Çünkü, bu noktada sonucu onun kullandığı terimle Rumeli veya Anadolu periferisi değil merkez tayin etmiş görünmektedir. Nasıl ki bunu tespit eden bir tarihçinin devletçi bakış açısına sahip olduğu için merkezin rolünü öne çıkarttığı ve Anadolu beylerinin rolünü dikkate almadığı iddia edilemezse, aksini iddia edenlerin de devletçi tezlere mesafeli durduğu ve merkeze endeksli tarihçilikten uzaklaştığı söylenemez.

Erdem Çıpa'nın kurgusundaki tarihyazıcılığına dair yapısal sorunlardan bir diğeri de değinmeden geçilmeyecek derecede önem taşıyor. Bu sorun, taht mücadelesinin fiiliyata döktüğü yaklaşık iki yılı geçkin süredeki olayların kronolojik akışa göre değerlendirilmemesi ve hizipler içindeki hangi unsurun hangi şehzadeyi hangi aşamada desteklediği veya desteklemediğinin bu akışa göre

153 Şehzade Ahmet'in hangi unsurlar ve güçler tarafından desteklendiği hakkında bkz. Uluçay, *Yavuz II*, s. 118-119; Tansel, *Bayezid*, s. 283-289; Emecen, *Yavuz*, s. 60-61 ve s. 71 vd.

154 Krş. Yıldırım, agt., s. 475-97. Yıldırım, yerinde bir yaklaşımla doğru tespit ettiği bu konu üzerinde detaylı değerlendirmeler yapar.

incelememesinde kendini gösterir. Bilindiği üzere hizipler yeknesak ve değişmeyen kategoriler olmadığından müzakereler ve taraf değiştirmelere bağlı olarak yenden şekillenme potansiyeli yüksek oluşumlardır. Bu açıdan, değişikliklerin ne zaman ve kimin lehine gerçekleştiğini izlemek ve hizipler arası kaymaları kronolojik akışa yerleştirmekten başka bir çözüm yoktur. Kronoloji olmadan tarih olmuyor maalesef! O nedenle 28 Temmuz 1511'de Çorlu yakınlarındaki savaşta babası II. Bayezid'e ve dolayısıyla rakibi olan kardeşi Şehzade Ahmet'e karşı Selim'in kaybetmesi ve canını zor kurtararak kaçmasından önceki ve sonraki süreçte hangi grubun hangi şehzadeyi desteklediği büyük önem taşıyor. Bu savaş dahil olmak üzere Selim'e karşı Şehzade Ahmet'i destekleyen yeniçerilerin 21 Eylül 1511'den sonra neden Ahmet'i terk ederek Selim'i desteklemeye başladığı ve sonucu nasıl değiştirdikleri değerlendirilmeksizin tahta çıkacak Şehzadenin hangi grup/gruplar tarafından tayin edildiğini layıkıyla tespit etmek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle yeniçeriler ve merkez Şehzade Ahmet'i desteklerken Selim kaybetmiş, ancak daha sonra yeniçeriler ve merkezdeki diğer unsurlar Selim hizbine dahil olup onu desteklemeye başlayınca bu kez Şehzade Ahmet'in taht yolu kapanarak Keleş'deki Selim'in önü açılmıştır. Dolayısıyla 28 Temmuz 1511 öncesi ile 24 Nisan 1512'ye kadar geçen sonraki dönemin dinamikleri ve hizipler arasındaki kayma dikkate alınmadan destekçi grupların belirleyici rollerini tayin etmek ve mevcut anlatıyı dengelemek mümkün değildir.

Öte yandan sadece kazanan tarafın değil kaybeden tarafların yani Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet'in hiziplerine bakarak süreci incelemek de gereklidir. Belirtilen yapısal sorunların bir diğeri yine bu aşamada ortaya çıkıyor ve metodolojik bir hatayla da birleştiğinden telafisi hiç mümkün olmayacak bir sonuç üretiyor. Erdem Çıpa bütün iddialarını tartışmalı hale getirmek için adeta elinden geleni yapıyor demek mümkündür. Çünkü, kaynak olarak kullandığı Osmanlı kronikleri genellikle ele aldığı olayların yaşandığı zamandan çok sonra yazılmıştır ve süreci Selim açısından anlattıkları için mümkün olan diğer açıklamaları dışlarlar. Çıpa, Şehzade Ahmet hizbini yazarken hiç olmayacak bir tercihle ağırlıklı olarak Selimnâmeler ile *Tâcü't-tevârih* ve *Solak-zade Tarihi* gibi kronikleri kaynak olarak kullanır.¹⁵⁵ Selim'in hikayesini meşrulaştırmak üzere yazılan Selimnâmeler ve yine ağırlıklı olarak aynı hikayeyi oluşturan veya nakleden kronikler, onun en önemli rakibi Şehzade Ahmet'in hikayesi ve hizbini anlamak hakkında ne kadar işlevli olabilir? Çünkü bu kaynaklar Selim'i meşrulaştırmaya

155 Çıpa, *Selim*, s. 70-75 ve verilen dipnotlar.

çalışırken, tahmin edileceği üzere rakipleri olan Şehzade Ahmet ve Korkut'u padişahlığa layık olmayan adaylar olarak resmederler. Halbuki, Çıpa'nın amaçlarından biri Selim'in meşrulaştırılması amacıyla imal edilen bu anlatıyı analiz etmektir. Oysa anlaşılabilir bir tercihle bu fabrikasyon anlatıyı tezlerinin mesnedi olarak kullandığından kendi iddialarını yok ediyor. Bu tarihyazıcılığı bakımından esaslı bir hatadır.

Bu temel problemlerden sonra Çıpa'nın yapmadığını yaparak sürecin kronolojisini gözden kaçırmadan taht savaşının nasıl ilerlediğine bakabiliriz.¹⁵⁶ Selim yaklaşık olarak 1511 Ekim ayı başlarından 1512 Mayıs ayı başlarına kadar kaldığı Kefe'den, Akkirman-Kili bölgesine geçtiğinde destekçilerinin sayısı yüksek değildir ve maiyeti arasında henüz Rumeli beylerinin olduğuna dair bir işaret yoktur. Onlarla haberleşse ve ilişki kursa bile Rumeli beyleri Selim'in yanında görünmek için acele etmemişlerdir. Kefe'den Kili-Akkirman bölgesine geçtiğinde Selim'in maiyeti Kırım hanı ve oğlundan sağladığı kuvvetler, Dobruca bölgesinin Türkmenleri ve kendi kapı halkından oluşan yaklaşık üç bin kişidir.¹⁵⁷ Fakat, 1512 Mayıs ile Temmuz ayı arasındaki müzakereler ve en son Edirne'deki görüşmelerden sonra Selim'e Rumeli'den sancak verilerek Macaristan üzerine sefer yapmak üzere serdar tayin edilince meşru bir şekilde bütün Rumeli beylerini ve askerlerini bayrağı dibine çağırabildiğinden hatırı sayılır bir ordu toplayabildi.¹⁵⁸ Çıpa'nın üzerinde durmadığı bu ayrıntı önemlidir, çünkü Rumeli beylerinden hangisinin daha önce Selim'i desteklemeye başladığı, hangilerinin onun serdar tayin edilmesinden sonra yanında yer almaya karar verdiği sorusunu gündeme getirir. Erdem Çıpa bunu tartışma gereği duymuyor, dahası böyle bir mesele olduğuna bile değinmiyor. Ancak, bütün Rumeli beylerinin hepsinin tam bir inançla bu tercihte buldukları noktada şüphe uyandıracak kayıtlar da yok değil. Bu kayıtlar söz konusu desteğin varlığının ve katkısının daha tedbirli bir çerçevede ele alınmasını ihtar etmeye yeterli görünüyor. Bu ihtar Kemalpaşazâde'nin satırlarına yansır ve şunları yazar: "*Hazret-i şehriyara Semendire sancağı tevcih olunacak, şol begzadeler, kim zulmet-abad-ı felaketde kalmışlardı, zerre-var ol afitab-ı alem-tabun yanına cem' oldular.*"

¹⁵⁶ Benim burada kısaca değindiğim taht mücadelesi kronolojisi Rıza Yıldırım tarafından ayrıntılı olarak yapılır ve Selim'in Trabzon'dan ayrılmasından sonra tahta çıkışına kadar gelişen olaylar kronolojik olarak ve üç şehzadenin harekâtı eşzamanlı bir şekilde ele alınarak açıklanır. Bkz. Yıldırım, agt., s. 440-97.

¹⁵⁷ Uluçay, Yavuz I, s. 83; Tansel, *Bayezid*, s. 274-275; Emecen, *Yavuz*, s. 54-55.

¹⁵⁸ Uluçay, Yavuz I, s. 86-87; Tansel, *Bayezid*, s. 280-281; Emecen, *Yavuz*, s. 56-57.

Vüzera eyitdi. Şehzade bu üslub üzere bu vilayetde bir müddet dahi ikamet iderse, mukavemet asir olur.”¹⁵⁹ Kemalpaşazâde'nin “şol beğler ki kim zulmet-abad-ı felaketde kalmışlardı” demesi dikkate alınmayacak bir ayrıntı değildir. Çünkü, Selim'in Semendire sancakbeyi ve serdar tayin edilmesi Rumeli beylerinin sıkıntısını ortadan kaldırdı ve meşru bir şekilde Selim'in yanında toplandılar anlamında değerlendirmeye uygundur. Kemalpaşazâde'de yer alan bu kayıt diğer kaynaklardaki bilgiyle de uyumludur. Çünkü, onun sancak tayinleriyle birlikte Macar üzerine sefer için serdar atandığı yazışmalarda izlenebiliyor.¹⁶⁰ Anlaşılacağı üzere, Selim'in eli bu tayinle güçlenmiş, Padişah ve Şehzade arasında tercih yapmakta zorlanan Rumeli beyleri rahatlamış ve sefere çıkmak üzere görevlendirilen Selim'in tuğu altında toplanmalarının meşru yolu açılmıştır. Bu nedenle bütün Rumeli beylerinin Selim'i destekleme konusunda gönüllü olmadığı veya acele etmediği de dikkate alınarak Çıpa tarafından değerlendirmelerine dahil edilmeliydi. Çünkü, bunun yapılmaması sebebiyle Rumeli beylerinin külliyen Selim'i destekledikleri algısının yaratılmasına müsait bir anlatı çıkmaktadır. Ancak tahmin edileceği üzere, asi ilan edilmemesini babası Bayezid'in sınırsız hoşgörüsüne borçlu olan Selim'in yanında Rumeli beylerinin meşru bir gerekçe olmadan toplandıklarını peşinen kabul etmek ihtilafı bir yaklaşımdır. Meşru bir gerekçe olmadan Selim'i açıkça desteklemeleri durumunda kendilerinin de asi durumuna düşeceklerini ve bunun kendileri açısından yüksek bir risk anlamına geleceğini bütün Rumeli beylerinin bildiğinden şüpheye gerek yoktur. Çünkü, bu sistem gereği doğal bir sonuç olurdu. O nedenle Selim'in Semendire sancakbeyi olarak Macar seferine serdar tayin edilmesi onların Selim'in tuğu altında toplanmalarına yasal zemin hazırlaması bakımından önemlidir ve bu önemli ayrıntının Çıpa tarafından değerlendirmesi gerekirdi. Oyun iki taraflı işlemektedir, Şehzade Ahmet yanlısı Sultan II. Bayezid böylelikle Selim'i Edirne ve İstanbul'dan uzaklaştırıyor, Selim ise hem Trabzon'dan izinsiz olarak Kefe'ye geçmesinden itibaren sergilediği gayrimeşru tutumunu meşru hale getiriyor hem de Rumeli'de bulunması ve destekçilerini yanında toplama izni olarak okunabilecek bir yetkiye kavuşuyordu. Süreç bu andan itibaren farklı akmaya başlar. Hayatta olduğu sürece hiçbir oğlunu tahta çıkartmayacağına dair kendisine söz veren babası Sultan Bayezid'in ne yapacağını da gözlemek üzere Eski Zağra'da asker toplama bahanesiyle bekleyen Selim, Rumeli'nin her

159 Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I*, s. 52.

160 Uluçay, *Yavuz I*, s. 86.

yerinden sayısı on beş ile kırk bin arasında değiştiği söylenen büyüklükte bir ordu toplamayı başarır.¹⁶¹

İşte kronolojinin en belirleyici dönüm noktalarından biri bu aşamaya tekabül eder ve 2 Temmuz 1511'de taht mücadelesinin geleceğiyle birlikte şehzadelerin kaderi değişir. Çünkü, Rumeli'de bunlar cereyan ederken tam bu sıralarda Anadolu tarafında 2 Temmuz 1511'de Sadrazam Ali Paşa'nın Şahkulu kuvvetleriyle girdiği savaşta ölmesi, süreci hem değiştirir hem de hızlandırır. Sultan II. Bayezid Edirne'den İstanbul'a doğru yola çıkar. Selim babasının niyetini muhbirleri aracılığıyla öğrenmiş ve büyük kardeşi Şehzade Ahmet'i tahta çıkaracağından emin olmuştur. Bunu babasına yazdığı mektupta açıkça dile getirir: "...Rumeli livalarından Semendire livası bendenize sadaka olunub akın etmek üzere icazet buyruldukda, bazı akıncılar cem etmek sadedinde iken bazı sipahiler ve subaşılar cem olunub Zağra Eskisi'nde sakin olup tedarikde iken nâgâh Anadolu tarafından Kızılbaş üzerine Ali Paşa ile gönderilen asker münhezim olup ve Ali Paşa dahi alındığı haberi muhakkak alındıkda devletlü hünkar yümn ü ikballe İstanbul'a müteveccih oldu, şol kasdla ki, emrem Sultan Ahmed'i getirtip memleketi ona ısmarlayıp kendileri feragat edeler deyü istima' olundu".¹⁶² Artık mücadeleyi kaybetme aşamasında olduğunu düşündüğünden olsa gerek ki babasının peşinden Edirne-İstanbul hattına doğru yola çıkar. Fakat, bilindiği üzere Çorlu yakınlarında 28 Temmuz 1511'de babası II. Bayezid'e ve bir anlamda kardeşi Şehzade Ahmet'in hizbine karşı giriştiği savaşı kaybetmesini takiben hayatını zorlukla kurtarır ve Kefe'ye kaçır. Rumeli beylerinden ve Kırım hanlığından aldığı desteğe rağmen başta yeniçeriler ve diğer kapıkulu askerleri olmak üzere padişahın yanındaki ordu, topçu ve tüfekçiler Selim ve taraftarlarını ağır bir yenilgiye uğratar.¹⁶³ Bunun bir tek ifadesi veya yorumu olabilir: ***Selim ve destekçileri taht mücadelesini 28 Temmuz 1511'de Çorlu yakınlarındaki savaşta kaybetmiştir!***

Selim girdiği mücadeleyi kaybetmiş ve canını zorlukla kurtarmış asî/bâgî bir şehzade olarak yanındaki destekçilerinden küçük bir grupla birlikte 3 Ağustos 1511'de Kırım'a varır. Selim'in bu sırada içinde bulunduğu koşullar kendisi ve hedefleri için son derece ağır bir tablo resmeder. Erdem Çıpa'nın değerlendirmelerine dahil etmediği bu ağır tabloya göre Selim isyan etmiş, savaşmış ve

¹⁶¹ Bu süreçle ilgili olarak bkz. Uluçay, Yavuz I, s. 86-87; Tansel, Bayezid, s. 280-281; Emecen, Yavuz, s. 56.

¹⁶² Uluçay, Yavuz I, s. 90, dpn. 57

¹⁶³ Emecen, Yavuz, s. 57-59.

kaybetmiş bir şehzadedir. Geleceğinin ve hayatının babasının kararına kaldığını bildiren cümlelerle af dilemesinin sebebi ölümle burun buruna bulunduğu bilincinde olmasıdır.¹⁶⁴ Kefe'ye kaçmasının hayatını garanti etmediğini en iyi bilen de yine Selim'dir. Babasının merhametiyle affedilmese, onun da adamları gibi cezalandırılması işten bile olmazdı. Geride kalan adamlarından affedilenler olduğu gibi, cezalandırılanlar, hapse atılanlar ve aşağıda görüleceği üzere elinden dirlikleri alınanlar olduğu anlaşılıyor.¹⁶⁵ Selim'in cezalandırılan adamlarının ona yazdığı arzlara dolaylı olarak Çıpa da değinir.¹⁶⁶ Fakat, bu konuda bilinenleri detaylandırarak veya farklılaştıracak bir katkı yapmadığı gibi Uluçay'ın yayınladığı belgelerde isimleri görülen ve Selim destekçisi oldukları için cezalandırılanlar arasında adı geçen Rumeli beylerini değerlendirmelerine kendi tezini desteleyecek şekilde dahil eder. Selim ile birlikte Kefe'ye kaçan destekçilerinin ve geride kalanların içinde Rumeli beylerinden kimlerin olduğu veya genel olarak kimlerin isimlerinin tespit edilebildiğini ve cezalandırıldığını bulmaya çalışmaz. Halbuki, Rumeli beylerinden Selim ile birlikte Kefe'ye kaçanlar ve geride kalanların kimler olduğu veya kaç tanesinin tespit edilebildiği bilgisi Çıpa'nın temel tezleri bakımından çok hayati değer taşımaktadır. Ancak bunu sorgulamamayı tercih eder. Bu önemli bir eksiklik çünkü mağlup Şehzade ile Kefe'ye kaçanlar daha sonra Selim 27 Mart 1512'de serdar olarak İstanbul'a davet edildiğinde yanında geleceklerdir ve onlar Çıpa'nın temel iddialarının mesnedi olan belgelerde "*Kefe'den bile gelenler*" tanımıyla karşımıza çıkacaktır.¹⁶⁷

Çorlu savaşından sonra Şehzade Ahmet tarafında ise, en güçlü rakibinin kaybetmiş olmasının kendisine taht yolunun açıldığına olan güvenin en yüksek zamanları olduğuna kuşku yoktur. Babası Çorlu'dan İstanbul'a doğru giderken o da Anadolu tarafından İstanbul'un yoluna düşmüş, tahta çıkacağı düşüncesiyle Maltepe civarına gelmiştir. Selim'in Kefe'ye kaçtığı 3 Ağustos 1511'den çok uzak olmayan bir tarihte 21 Eylül 1511'de Topkapı Sarayı'nı göreceği bir yere, kaynakların belirttiğine göre Maltepe veya Üsküdar'a ulaşmıştır.¹⁶⁸ Boğazı karşıya geçmesi tahtla buluşmasına yetecektir. Aslında II. Bayezid'in onun tahta çıkması için merkezdeki güçler ve diğer beyler ile yaptığı görüşmelerin sonucunu

164 Uluçay, Yavuz I, s. 90.

165 Uluçay, Yavuz I, s. 88-89.

166 Çıpa, *Selim*, s. 84.

167 Feridun Emecen, *Yavuz*, s. 55, dpn. 99; belgeler için bkz. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 215-220 ve Çıpa, *Selim*, s. 81 vd.

168 Uluçay, Yavuz II, s. 119-120.

beklememesinden dolayı Ahmet'in İstanbul'a gelmek hususunda aceleci davranıldığı anlaşılıyor. Padişahın bu sırada istişareler yapması, Osmanlı yönetimi arasında Ahmet'in saltanatına karşı çıkanlar olduğunun ilk işaretleridir.

Yeniçerilerin tarihsel rolü tam bu aşamada ortaya çıkar ve 21 Eylül 1511'de şüpheye mahal bırakmayacak kadar kesin bir şekilde tahtın Şehzade Ahmet'e devredilmesine karşı çıkararak sürece ihtilalci bir şekilde müdahil olurlar. Yönetici elit içindeki Şehzade Ahmet taraftarlarının konaklarını basarlar ve onun şehre gönderdiği adamlarını İstanbul'dan kaçmak zorunda bırakırlar. Anlaşılabacağı üzere kaybetmiş olan Selim'in ve İstanbul'a tahta çıkmak üzere gelen Şehzade Ahmet'in hayatlarıyla birlikte bütün tarihsel akışı değiştiren bir müdahalede bulunurlar.¹⁶⁹ Ancak, bu sırada Osmanlı başkentinde Rumeli beyleri veya askeri yoktur. Selim lehine ayaklananlar merkezdeki yeniçeriler ve diğer yaya sınıflarıdır. Şehzade Ahmet'in Üsküdar'dan geri çekilmesi ve Selim'in kaybettiği yerden doğrulup tahta ulaşacak yolculuğuna devam etmesi de bu ayaklanmanın en önemli sonucudur. ***Selim'in taht yolculuğunun ikinci ve başarıyla sonuçlanacak aşaması 21 Eylül 1511'de yeniçerilerin ayaklanmasıyla başlar.***

Bu zamana kadar Şehzade Ahmet'e destek verdikleri kabul edilen yeniçeriler ve merkezdeki diğer unsurların birden bire Şehzade Ahmet'in saltanatına karşı çıkarak 21 Eylül 1511'den itibaren devam eden süreçte Selim'in tarafına geçmelerinin sebepleri hakkında ilerleyen sayfalarda duracağım ancak bu aşamadan sonra İmparatorluk merkezi ile "Anadolu" arasında sürmekte olan ayrışmanın alenileşmeye başladığı anlaşılıyor. İmparatorluk ideolojisinde keskin bir değişimi beraberinde getiren veya bizzat bu değişim nedeniyle ortaya çıkan büyük kopuşun görünür olmaya başlaması, İstanbul'a sokulmayan Şehzade Ahmet'in Anadolu'da saltanatını ilan etmesi anlamına gelen icraatlarıdır. Bu durumda, Osmanlı başkentinde Selim'in Kefe'den İstanbul'a davet edilmesi ve ayaklanmaları devam eden Kızılbaş Türkmenler ile Şehzade/Sultan Ahmet üzerine serdar olarak görevlendirilmesi talepleri önlenemez bir şekilde yükselmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak 1512 Şubat ayında başlayan kıpırdanma ile birlikte yeniçeriler tekrar ayaklandılar çünkü Ahmet Konya'yı ele geçirmişti.¹⁷⁰ Yeniçeriler hem Anadolu'daki ayaklanmaların sona erdirilmesini hem de Ahmet'in kendisini sultan ilan etmiş gibi (veya sultan ilan etmesini?) hareketlerini ileri sürerek Selim'in çağırılmasını

169 Uluçay, Yavuz II, s. 120; Tansel, *Bayezid*, s. 290-292; Emecen, *Yavuz*, s. 61-62.

170 Uluçay, Yavuz II, s. 124 ve dñn. 15'teki belge transkripsiyonu.

ve Anadolu cihetine serdar tayin edilmesini açık bir dille tekrarladılar.¹⁷¹ Yeniçeriler ve merkezdeki güçler en sonunda istediklerini başardılar ve aylardır direnen II. Bayezid'i "zorla" ikna ederek Selim'i 27 Mart 1512'de serdar tayin ettirdiler. Bu sırada Selim'in son derece temkinli hareket ettiği söylenebilir. Kefe'den süreci izlese de doğrudan harekete geçmedi ve bekledi. Hatta bu aşamada o kadar temkinlidir ki, babası II. Bayezid tarafından serdar tayin edildiğine dair kendisine emirler ulaştığı halde, tereddüt etmeden payitahta gelmesini isteyen ve kendisine bir oyun hazırlanmadığını garanti eden mektupların da tekraren hem babası II. Bayezid hem de taraftarlarınınca Selim'e gönderildiği görülüyor.¹⁷²

Erdem Çıpa'nın görmek istemediği bir şekilde bütün bu süreç yeniçeriler tarafından idare edilmektedir ve atılan her adım yine onlar tarafından izlenmektedir. Yeniçerilerin atacağı adımları veya ne yapması gerektiğini Selim'e yazdıkları ve Rumeli beyleriyle arasını iyi tutmasını bile tavsiye ettikleri görülmektedir. Zaten kendileri de Rumeli beyleriyle doğrudan haberleşiyorlardı. Selim'e Kefe'den çıkıp Semendire civarına gelmesinde sakınca olmadığı haber verirken, bunu Rumeli beylerine sorduklarını ve onların da "*değil Semendire Edirne'ye gelse bile engel olmayacaklarına yemin ederek aktardıklarını*" belirtiyorlardı.¹⁷³ Açıkça görüleceği üzere Erdem Çıpa'nın iddiasının aksine süreç yeniçeriler ve merkezden idare edilmekte hatta Rumeli beyleri de yeniçeriler tarafından yönlendirilmektedir. Çıpa'nın dediğinin aksine Rumeli beylerinin Selim'i tahta çıkartan güç olarak tanımlanmasını gerektirecek bir eylemleri görülmemektedir. Bu gelişmeleri Selim'e bildiren saraydaki taraftarlarından Yusuf'un yazdığı mektup, Selim'in kazandığının kesinleşmesi anlamına gelen çok önemli bilgiler içerir: "*bu bend-i zaiifi Hünkar hazretleri (Sultan II. Bayezid'i kast ediyor) çağırub oğlum (Selim'i demek istiyor) baş dıkdım. Vallah billah tallah hiçbir vechile hayal etmeyüb bu canibe müteveccih olsun, ondan sonra kendinin dahi rey'i nedür ve nice olmak gerekdür, bizimle müşavere etsin. İşte kul ve işte hazine ve cebehane cümle hazır ve müheyyadır. Gayret kendünündür. İnşallah yüz aklıkları hasil eyleye hemen berüye (bu tarafa, İstanbul'a demek istiyor) müteveccih olsunlar deyü buyurdular.*"¹⁷⁴ Bu mektup her açıdan önemlidir ancak mektuptaki "işte kul" vurgusu yeniçeriler ve kapıkulu sınıflarını kastettiğine göre rol dağılımını yeterince açık bir şekilde devrin padişahının da belirttiği görülmektedir. Mektubun devamındaki satır ise Rumeli

171 Uluçay, Yavuz II, s. 124, 125.

172 Uluçay, Yavuz II, s. 124-126.

173 Uluçay, Yavuz II, s. 121.

174 Uluçay, Yavuz II, s. 125.

beyleri hakkındadır ve onların Selim hizbi içindeki yerinin bu aşamada hala belirsiz olduğunu ima eder: “*ve yeniçeri kullarım dahi Sultanımdan (yani Selim’den) bunu isterler ki, Rumeli sancak beyleriyle elden geldiğünce dostluk edesiz, her birine istimaletler idesiz, amma sultanım şöyle itimad edesün ki, cümle alem sultanıma (yani Selim’e) dualar edüb serir-i saltanata geçüb oturmanızı da isterler...*”¹⁷⁵ Bu ve benzeri mektuplar ortadayken Erdem Çıpa’nın tezi savunulma yeterliliğini kendiliğinden kaybetmektedir. Elbette bu mektupları yeniçerilere kimin yazdığını önemli sorulardan biridir ancak kaynakların verdiği bilgiler arasında bu veya benzer soruların cevabını bulmayı sağlayacak ayrıntılar yer almıyor. Ancak süreç yeniçerilerin eliyle idare edilmektedir. Yeniçerilerin Selim’e Rumeli beyleri ile iyi ilişkiler kurmasını tavsiye ettiği mektupta yazılanların diğer kısmı da Rumeli beylerinin rolüyle ilgili önemli bilgiler verir. Buna göre, II. Bayezid Rumeli beylerinden silahlarıyla hazır bir şekilde oğlu Selim’i karşılamaları ve onunla birlikte İstanbul’a gelmelerini istemektedir: “... *Şimdiki halde Rumeli’de vaki olan sancak beylerine ahkam-ı şerife irsal eyledim ki senin canibinden mektup ve adem varup niyet ettiğün gibi her ne mahalle davet eder isen sancaklarına müteallik subaşılar ile ve çeribaşıları ile ve cem’i sipahiler ile cebelüsü ve müretteb ve mükemmel yarakları ile varub vasıl olalar...*”¹⁷⁶ Bundan çıkartılabilecek sonuç Çıpa’nın tezini bir daha yanlışlamaktadır. Çünkü bu durumda Rumeli beylerinin Selim ile birlikte İstanbul’a gelmelerinden onu tahta çıkartan güç olduğu anlamı çıkartılamayacağı gibi padişah emri gereği yanında bulduklarını kanıtlar. Sultan II. Bayezid bu emirle de yetinmez ve 3000 yeniçeriyi de Selim’i karşılamak üzere yola çıkartır.¹⁷⁷ Hatta bu sırada sancağını terk ederek İstanbul’a gelip yeniçeri ortalarına sığınan Korkut’un bu hareketinin Selim’i şüphelendireceği ihtimaline karşı Sultan Bayezid bir başka mektup yazarak çekineceği bir gelişmenin söz konusu olmadığını bildirir: “... *karındaşın, oğlum Ahmed’in men’i hususunda kapum halkı ve yeniçeri kullarımı sana koşam, sen dahi teveccüh edüp gelesin deyü emr eyleyüp (...)* irsal etmiş idim. Eyle olsa bu esnada karındaşın, oğlum Korkud bir gün füc’eten bunda İstanbul’a geldi ve geldiğü dahi sen’i şerifime erişüb senin dahi malumun olmuştur, şimdi evvel emrim ki sana irsal olmuştur ol emrim mukarrerdir mezkur karındaşın Korkud’un bu vechile icazetsiz bunda gelmesinden hatırına şüphe büründürmeyüb emr-i hümayunum üzere teveccüh edüp gelesiz...”¹⁷⁸ Selim’in serdar tayin edilerek

175 Aynı belge.

176 Uluçay, Yavuz II, s. 126, dpn. 19.

177 Uluçay, Yavuz II, s. 126.

178 Uluçay, Yavuz II, s. 125, 126.

davet edilmesiyle ilgili süreç bu çerçevede gelişmiş iken Çıpa bu mektupları görmezden gelir ve Selim'in tahta çıkmasında Rumeli beylerine zorlama bir rol vermeye çalışır.

Gelişmeler bu şekilde cereyan etmişken ve yayınlanmış literatürde aktardığım açıklıkta izlenebiliyorken Erdem Çıpa tarafından Rumeli beylerinin Selim'in tahta çıkmasında belirleyici bir rol oynadıkları sonucunun nasıl üretildiği merak konusudur. Oysa yukarıda alıntılıdığım belgeler Uluçay'ın makalesinde kullanılır ve bazılarının kısmen bazılarının da tam transkripsiyonları verilir. Ayrıca, Çıpa tarafından asıllarını gördüğünü düşünmemizi sağlayacak şekilde kitabındaki kaynaklar kısmında verdiği yararlanılan belgeler listesinde de yer alırlar.¹⁷⁹ Bu durumda yine aynı sorunla karşılaştığımız açıktır, çünkü Erdem Çıpa'nın gördüğünü ve kullandığını beyan ettiği belgelerin içerdiği malumat kitabındaki sonuçlara yansımamaktadır. Bu nasıl açıklanabilir? Erdem Çıpa peşine düştüğü iddiayı geçersiz kılıyor olduğundan bunları anlatısına dahil etmemeyi tercih etmiştir demekten başka bir açıklama bulamadığımı itiraf etmeliyim. Fakat, bu durumda hem yayınlanmış literatürde yer alan kaynakları dikkate almadığı hem de kullandığını beyan ettiği belgelerin vermediği sonuçlar üzerine mesnetsiz bir iddia oluşturduğunu eklemek gerekiyor. Başka türlü bir açıklama yapılabilir mi bilmiyorum! Bütün bu sebeplerden dolayı Çıpa'nın Rumeli beyleri üzerine kurduğu tezinin geçerli olmadığını ve olguların zorlamanın ötesinde bazı sorunlarla ma'lul olduğunu vurgulamak gerekiyor.

Olayların seyri ve tarafların rolleri yukarıda açıklandığı çerçevede iken Erdem Çıpa hangi kanıtlarla Selim'i tahta çıkartan gücün Rumeli beyleri ve akıncı aileleri olduğunu ileri sürebilmektedir? Çıpa'nın bu iddiasının kanıtı, tamamen yanlış yorumladığı veya tam olarak anlamadığı iki belgedir. Belgelerde, 1511'de Çorlu yakınlarında Selim'in kaybettiği savaşta kendisine destek veren veyahut Selim'in saflarında yer alan çoğu Rumeli beylerinin ve onlar yanı sıra bazı görevlilerin isimleri yazılıdır. Tarihsiz olan bu belgelerin 1512'de Selim tahta çıktıktan sonra düzenlendiği anlaşılıyor. Biri müsvedde diğeri nihai versiyon olan bu belgeler arasındaki farklar ve içerdiği isimler Çıpa tarafından etraflıca ele alınıyor.¹⁸⁰ Belgeler arasında yapısal farklılık bulunmadığından yazarın nihai versiyon olarak

179 Çıpa, *Selim*, s. 368-370.

180 Belgelerin karşılaştırılarak tartışılması hakkında: Çıpa, *Selim*, s. 91 vd., bu tartışmanın dipnotları da önemli, bkz. s. 298, dpn. 133 ve onu takip eden notlar.

belirlediği nüshayı esas alarak incelediğimizde, Çıpa'nın bu belgelerden çıkarttığı sonuçların neden yanlış olduğu kolayca anlaşılacaktır.

Belgenin üst kısmında “*Kef’den bile gelenler bunlardır*” başlığı var ve bunun altında sekiz isim sayılıyor.¹⁸¹ Her isim altında da üst üste iki sayı verilmiş. Bir örnek verecek olursak daha kolay anlaşılır. Mesela, İlalı Sultan oğlu Mahmut Beg; 71300/100.000 gibi. Bu sekiz isimden sonra yeni bir başlık yazılmış: “*Akkirman’dan berü istikbale gelenler bunlardır*”. Bu kısımda da yine bazı Rumelili akıncı beylerinin isimleri yanı sıra bazı başka isimler de verilmiş. Bu başlığın altında da 28 isim ve yine her birinin altında sayılar yazılmış. Mesela, İskender beg oğlu Bali beg; 56.500/70.000 gibi. Sadece iki ismin altında tek bir sayı yazılmış. Bunlar, Yahya Paşa oğlu Mehmed beg 142.426 ve Minnetoğlu Kazgan beg 42.074 şeklinde. Erdem Çıpa bunları açıkladığı dipnotunda söz konusu rakamların büyük olanının ilgili kişiye tahsis edilen toplam para miktarını, küçük olanın ise harcanan olduğu anlaşılacak şekilde düzenliyor. Bir örnek verirsek; *İsfendiyar oğlu Celil Çelebi* (86.000/68.510) şeklinde gösteriyor. Bunu “*her ismin arkasındaki parantez içindeki notun ilk sayısal girdisi o kişiye tahsis edilen toplam para miktarını gösterir, ikinci sayısal girdi ise harcanan tutarı belirtir*” diyerek açıklıyor.¹⁸²

Anlaşılacağı üzere Erdem Çıpa, Selim’in destekçisi olan beylere harcamalarının finansmanı için önceden bir miktar para verildiğini, onların Selim’i destekledikleri süreçte bunun bir kısmını sarf ettiklerini söylüyor. Dolayısıyla bu belgeleri bir masraf defteri icmali olarak kabul ettiği anlaşılıyor. Oysa Çıpa belgelerin en altında yazanların tam olarak ne ifade ettiğini biraz araştırırsa veya sorsaydı, bu belgelerin masraf defteri olduğu anlamına gelen açıklamalar yapamazdı. Çünkü belgelerin en sonunda yazılanlardan bunların bir masraf defteri icmali olmadığı ve isimleri yazılanlara verilecek veya verilen tımar ve zeametlerin toplamalarını gösterdiği anlaşılmaktadır. Belgelerin en altında söz konusu miktarlar toplanıyor ve hesaplanarak icmali veriliyor: “*Cem’an ellerinden giden 1.120.656 ve bi’l-fül ziyade olan 1.317.000, bedelinden tefaviüt 196.344.*”¹⁸³ Burada kullanılan ifadelerin Osmanlı maliye ve muhasebe diline ait terimler olmadığı ve kullanılan terimlerin dirlik/tımar aklâmıyla ilişkili olduğu, bu kaynakları bilenler tarafından

181 Bu belgelerin faksimilesi kitabın İngilizce yayınında yok, o nedenle Türkçe baskısında bulunan faksimileyi ve Topkapı Sarayı Arşivi’ndeki aslını kullandım. Bkz. TSMA. D. 5374; ayrıca Çıpa, *Yavuz’un Kavgası*, s. 215-220.

182 Çıpa, *Selim*, s. 298, dpn. 134.

183 TSMA. D. 5374.

kolayca ayırt edilebilir. Yani bu belgeler bütün bu isimlerin ellerinden giden toplam 1.120.656 akçelik dirliğe karşılık, bedelinden 196.344 akçelik ziyade ile toplam 1.317.000 akçe tutarında dirlik tevcih edildiğini veya edileceğini gösterir. Daha çok da işlemin tamamlandığını gösteriyor. Çünkü, işlemler ruznamçede tekemmül ettirilmeseydi bu netlikte bir sonuç bilgisi olmazdı. Zaten, müsvedde listedeki bir isme önce sancak verildiği ancak daha sonra vazgeçilip bunun yüz bin akçelik hassa tahvil edildiğinin nihai nüshada görülmesi de belirttiklerimin ayrı bir kanıtıdır. Çıpa'nın tespitini yanlışlayan bir diğer kanıt, diğerlerinin aksine listedeki iki ismin altında tek rakam bulunmasıdır. Eğer Çıpa'nın değerlendirmesini dikkate alırsak, bu isimler parayı aldıkları halde hiçbir harcama yapmamışlar ve Selim'in mücadelesine katılmamışlar demektir. Çıpa'nın olguları zorlayan tahminleri de, üzerine kurduğu açıklamaların tamamı da yanlıştır.

Bu belgeler Selim'in serdar tayin edilerek İstanbul'a davet edilmesi, yani tahta geçtiği 1512 yılındaki gelişinden sonra düzenlenmiştir. Kesinlikle 1511 yılında düzenlenmemişlerdir ancak 1511 yılıyla ilgili dolaylı bilgi verirler. Öyleyse Kefe'den onunla birlikte gelenler ne anlam ifade etmektedir? Bu isimler Selim ile birlikte 1511 yılında Kefe'den gelenler değildir. Çünkü, o zaman Selim'in yanında kimler olduğu yaklaşık olarak biliniyor. Bu isimler 1511 Temmuz ayı sonlarında Çorlu'da Selim'in yanında ağır bir yenilgiye uğradıktan sonra onunla birlikte gemilere binerek Kefe'ye kaçmış olan Selim'in destekçisi beylerdir.¹⁸⁴ Onların Selim'in yanında savaşıp yenildikten sonra suçlu ilan edildikleri için 3 Ağustos 1511 tarihinden itibaren Kefe'de kalmış olduklarını, Erdem Çıpa büyük ihtimalle zorlayarak ürettiği tezini çürüten bir kanıt olmasından ötürü dikkate almamıştır.

Selim'i karşılamak üzere Akkirman İstanbul arasında istikbaline gidenler içinde ise Çorlu savaşında Selim'i destekleyip cezalandırılanların isimlerine rastlanmaktadır. Çünkü, Uluçay'ın yayınladığı bazı belgelerde, 1512'de Selim tahta çıktıktan sonra arzuhal verenlerin, kendilerinin Çorlu yakınlarında onunla birlikte olduklarını ve yine hizmetinde bulunmak istediklerini beyan ettikleri görülür.¹⁸⁵ Bazıları, yenildikleri savaştan sonra zindana atıldığını bildirerek kendisinin yeniçeriler tarafından kurtarıldığını söyler.¹⁸⁶ Hatta bazılarının verdiği dilekçelerde, kendilerinin Çorlu yakınındaki savaşta Selim taraftarı olduğunu

¹⁸⁴ "... hünkârın gemisiyle Kefe'ye gitmeğe kasd eyledim..." Uluçay, Yavuz I, s. 88, dpn. 53.

¹⁸⁵ Uluçay, Yavuz I, s. 88, dpn. 51.

¹⁸⁶ Uluçay, Yavuz I, s. 88, dpn. 53.

kanıtlamak için bazı tanınmış isimleri referans verdikleri görülür. Yani, referanslar bile Selim'in kaybettiği aşamaya yapılmaktadır. İsimleri verilen bu kişilerin her iki belgede de yer aldıkları tespit edilebilmektedir. Bu bakımdan, Çorlu yakınlarında yenildikleri savaştan sonra İhtimanlı Kasım, Rüstem, Baltaoğlu Piri, Hasan ve subaşılardan Piri ve bir çok sipahiyle birlikte gemiye binip Selim ile Kefe'ye gitmek istedikleri sırada affedileceklerine dair haber geldiği için vazgeçtiklerini söyleyen birisinin saydığı isimler çok açıklayıcıdır.¹⁸⁷ Çünkü, İhtimanlı Kasım ve Baltaoğlu Piri'nin isimleri Akkırman İstanbul güzergahında Selim'i karşılayanlar arasında da bulunmaktadır. Bütün bunlar, belgelerin Selim'in tahta davet edildiği süreçle ilgili olmadığını tam tersine kaybettiği savaş ve sonrasındaki gelişmelere dair bilgiler verdiğinin kanıtlarıdır. Ancak, Çıpa bu kanıtları görmezden gelmektedir.

1511'de Çorlu yakınlarındaki savaşta Selim ile birlikte olduklarını söyleyenlerin verdiği arzlardan veya yazdıkları mektuplardan Topkapı Sarayı Arşivi'nde çok sayıda bulunduğu, Selim'in adamlardan bir kısmının öldürüldüğü, bir kısmının hapsedildiği ve bazılarının da affedildiği daha önce yazılmış olduğundan konunun ayrıntılarından haberdarız.¹⁸⁸ Dolayısıyla sadece fiziksel cezalardan söz etmekten öte Selim'in adamlarının bir kısmının elinden tımar ve zeametlerinin alındığını tahmin etmek de zor değildir. Erdem Çıpa'nın önemle üzerinde durduğu Kefe'den Selim ile birlikte gelenler ve Akkırman'dan itibaren veya Akkırman İstanbul arasında onun istikbaline varanlar listesi, 28 Temmuz 1511'de Çorlu yakınlarındaki savaşta Selim'in yanında olup onu destekledikleri için ellerinden dirlikleri alınanlara terakkileriyle yeniden dirlik tevcihini gösterir. Selim'in adamları tarafından verilen ve örneklerini Uluçay'ın yayınladığı kadarıyla aktardığım bu arzuhallerin hem asıllarını hem de bunlardan daha başka çok sayıda olduğu söylenen dilekçeleri Erdem Çıpa'nın görmüş olması ve değerlendirmelerine katması gerekirdi. Dolayısıyla arz ve mektuplarla Selim'e ulaşmaya çalışanların isimleri ile listelerdeki isimlerin karşılaştırmasını yapabilir ve tezlerine mesnet yaptığı belgelerin tımar zeamet dağıtımıyla ilgili olduğunu anlardı. Sadece Uluçay'ın verdiği dipnotlarda rastlanan İhtimanlı Kasım ve Baltaoğlu Piri ve diğer isimlerin Akkırman'dan itibaren Selim'i karşılayanlar arasında bulunması bile belirttiklerimi kanıtlamaya yeterlidir. Dolayısıyla bu belgeler, Selim ile birlikte Kefe'ye kaçan destekçilerini ve geride kalanların ellerinden giden tımar ve zeametleri ile

¹⁸⁷ Uluçay, Yavuz I, s. 88, 89, dpn. 54.

¹⁸⁸ Uluçay, Yavuz I, s. 88.

ziyadesiyle tevcih edilen miktarları gösteren listelerdir. İsimleri yanındaki rakamlar kendilerine tahsis edilen ve harcanan para miktarlarını değil, ellerinden giden dirliklerini ve yerine verilen ziyadeli/zamlı/terakkili dirlikleri gösterir. Sonuçta; 1-) Çıpa'nın tezinin aksine, 1511'de Selim'i desteklediklerini ancak kesinlikle kaybettiklerini kanıtlar; 2-) Çıpa'nın tezinin aksine, 1512'de Selim ile birlikte geldiklerinde onun tahta çıkışını belirleyecek bir rolleri olmadığını söyler. Çünkü, bu kez Rumeli beyleri ve Selim yeniçerilerin gerçekleştirdiği bir darbenin ardından göreve çağırılmışlardır ve bitmiş bir olayın son aşamasında Padişah emrine icabet ederek Osmanlı payitahtına ulaşmışlardır. Bu noktada Rumeli beylerinin Selim'i tahta çıkartan güç olarak tanımlanamayacakları açık ve kesindir. Üstelik hem Selim, hem Ahmet hem de Korkut'un kaderleri merkezdeki üst yönetim ve yeniçeriler başta olmak üzere kapıkulu askerinin tayin edici rolüyle çizilmiştir demekten başka çare yoktur.

Erdem Çıpa'nın, Yavuz'un tahta çıkmasını tıpkı Fetret Devri sırasında Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında yıllarca süren taht savaşlarında ve II. Murat (1421-1451) devrinin başlarındaki Düzmece Mustafa olayında olduğu gibi Rumeli beylerinin belirleyici rolüne bağlaması tamamen yanlış bir yaklaşımın sonucunu yansıtır. İstanbul'un fethinden önceki süreçte sonucunu Rumeli beylerinin belirlediği taht mücadeleleri olduğu bilinmektedir. Bu çok doğaldır çünkü o yıllarda Osmanlı Devleti büyük ölçüde bir Rumeli devletiydi ve Rumeli beyleri iktidarın dağılımından pay alıyordu. Yeniçeriler ve merkezdeki diğer kapıkulu kuvvetleri ise, Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra Bayezid'in tahta geçmesini sağladıkları gibi tarihlerinde ikinci kez sonucu belirlemişler ve bu kez Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı tahtına oturmasını sağlayan güç olmuşlardır. Rumeli beylerinin Selim'in taht rekabetini kazanmasındaki rolleri, şansının zayıf olduğu bir aşamada Kefe'den Rumeli'ne geçtiği 1511 Mayıs ayı başlarından 28 Temmuz 1511'deki savaşta yenilip kaçmasına kadar onun adaylığının gündemde kalabilmesi ile sınırlıdır. Ancak o sıradaki destek Selim'i tahta çıkartmaya yetmemiş, sadece adaylığının güçlü bir şekilde gündemde kalmasını sağlamıştır. Bu çerçevedeki rolleri mevcut anlatıya eklenerek sürecin vak'a tarihi bakımından eksik kısmının ikmal edilmesi Çıpa'nın literatüre önemli bir katkısı olabileceken o bunu yapmak yerine boş ve zorlama bir tez üretmeyi tercih etmiş ancak sonuç hüsrana olmuştur.

Çıpa'nın Tezleri II: İmparatorluk İdeolojisi, Hizip Politikaları ve Taht Kavgası

Erdem Çıpa'nın hizip politikaları bağlamında yaptığı açıklamaların en önemli sorunu Rumeli beylerinin Selim'in tahta çıkmasını sağlayan güç olduğuna yönelik zorlama bir iddia üretmesi ve bunun peşine takılarak daha önemli belirleyicileri görememesidir. Bundan dolayı hizipler arasındaki kaymaları da dikkate almadığı görülmektedir. Bir başka önemli eksikliği ise, hiziplerin yapısı ile imparatorluk ideolojisi arasında ilişki kurmamasından kaynaklanmaktadır. Aslında şehzadeleri destekleyen hizipleri tanımlayabilmek ve aralarındaki geçişleri anlayabilmenin tek yolu imparatorluk ideolojisindeki değişimin tartışılmasından geçmektedir. Çok açıktır ki, eğer böyle bir tartışma yapılmazsa yeniçerilerin ve onların arkasındaki güçlerin II. Bayezid ve Şehzade Ahmet çizgisinde yer alması söz konusuysen, neden bundan vaz geçtikleri ve hangi sebeple 1511 yılının Eylül ayı sonlarından 24 Nisan 1512 tarihinde tahta çıkıncaya kadar Selim'in lehine ısrarlı bir mücadeleyi sürdürdükleri cevapsız kalır. Erdem Çıpa'nın Hizip Politikaları bağlamında yazdıklarında bu ve benzer soruların cevabı verilmemiştir.¹⁸⁹ Halbuki, hizipler arasındaki geçişler sadece şehzadeler ve tahtın geleceğini belirlemekle kalmadı, bütün imparatorluğun ve tebaasının geleceğini de köklü bir şekilde etkiledi. Aynı zamanda bu değişim Selim dönemindeki politikalar sebebiyle "Anadolu'daki Türkmen Devlet ve Siyaset" geleneğini sonlandırdığı ve Suriye-Mısır coğrafyasının fethiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin İslamî/Sünnî karakterini öne çıkartan gelişmelere zemin hazırladığı için tarihin devasa dönüm noktalarından biridir. Bu nedenle hem Çıpa'nın Hizip Politikaları bağlamında yazdıklarının imparatorluk ideolojisi açısından eksiklerine dikkat çeken hem de onun karşılıksız bıraktığı soruların muhtemel cevaplarını barındıran bir çerçeveye ihtiyaç bulunuyor. Bu çerçevenin çok unsurlu veya faktörlü bir tartışmayı ihata etmesi de elzemdir.

Her şeyden önce hiziplerin yapısına genel olarak bakmak gerekiyor. Çıpa'nın hiziplerin motivasyonu hakkındaki tespitleri onların yapısını anlamak açısından sınırlı bir imkan verir. Şehzade Ahmet hizbini mevcut statükonun devamını savunanlar şeklinde tanımlayan Çıpa'nın burada statükoya yüklediği anlam, vezirlerin ve üst düzey yöneticilerin kendi konumlarını koruma veya başka bir deyişle iktidarlarını ve kariyerlerini devam ettirme isteğiyle sınırlıdır.¹⁹⁰ Halbuki bu doğal

¹⁸⁹ Çıpa, *Selim*, s. 62-107.

¹⁹⁰ Çıpa, *Selim*, s. 70-75.

bir reflekstir ve diğer hiziplerin mensuplarının da statülerini korumak istemeleri ve kendilerine ikbal kapılarını açacak veya açık tutacak tercihlerde bulunmaları son derece anlaşılır bir tutumdur. Dolayısıyla hizipler arasındaki fark sadece bu sebep çerçevesinde anlaşılabilir. Erdem Çıpa, böyle bir tartışmayı yapmasa ve bu tür ilişkileri gözden geçirmese de aslında kendisinin de bu eksikliğin farkında olduğunu sanıyorum. O nedenle olsa gerek, II. Bayezid'in damadı Hersek-zade Ahmet Paşa ve yine padişaha en yakın isimlerinden olan Yunus Paşa gibi yöneticilerin dönemin kaynaklarında Şehzade Ahmet hizbi içinde gösterilmemesinin ve Yavuz Sultan Selim'in padişahlığı döneminde de kariyerlerinin devam edebilmesinin sebebini anlamaya çalışır ama doyurucu bir cevap bulamaz.¹⁹¹ Bunun en başta gelen sebebi II. Bayezid ve Şehzade Ahmet ekseninde yer alan hizbe dahil isimleri tespit ettikten sonra taht mücadelesinin sonuna kadar aynı şekilde devam etmiş gibi değerlendirmesi ve Ahmet hizbinden Selim hizbine geçişleri dikkate almamasıdır.¹⁹² Ayrıca Ahmet hizbini belirlerken tespit edemediği bazı isimler başka bir eksiklik olarak kendini gösterir. Aynı şekilde belirleyemediği hizip içi ağlar da bu çerçevede bir diğer önemli eksiklik olarak zikredilmelidir. Bu grupları ve hizipler içindeki alt ağları çözümleyememesi, Çıpa'yı daha geç dönemin meşrulaştırıcı anlatılarından yeni iddialar üretmeye götürmüştür. Halbuki, Osmanlı yazarlarının II. Bayezid'in devlet işlerini devretmesi gerekçesiyle eleştirdiği ve suçladığı grubun analizi başka açıklamaları mümkün kılabilirdi. Çünkü, bu grubun içinde uzun süredir merkezdeki iktidarlarını koruyan Bosna kökenli eski aristokrat ailelere mensup vezirler dikkat çekmektedir ve onların etrafında yine Rumeli'nin aristokrat ailelerinden gelen yöneticilerin kümeleniği görülmektedir. Bu grubun taht savaşındaki faaliyetleri, onların oynadıkları rolün kendi statülerini korumaya yönelik kaygıların ötesine geçtiğini gösteriyor. Özellikle Hersek-zade Ahmet Paşa ve Yunus Paşa gibi II. Bayezid ve Şehzade Ahmet çizgisinde durduğu bilinmesine rağmen Selim'in saltanatı döneminde kariyerleri ve iktidarları devam edenlerin konumu hizipler arası kaymaları analiz etmeyi mecbur kılan bir uyarı anlamı taşımaktadır. Fakat Çıpa böyle bir analiz yapmayı denememiştir.

Osmanlı tarihinde ender görülen bir şekilde beş defa sadrazamlık yapan Hersek-zade Ahmet Paşa'nın son sadrazamlığı Selim dönemindedir. Oysa Hersek-zade'nin taht mücadelesinin bir aşamasına kadar Selim'in rakibi olan Şehzade Ahmet'i desteklediği veya daha doğrusu sultan II. Bayezid'e bağlı kaldığı

191 Çıpa, *Selim*, s. 73.

192 Çıpa, *Selim*, s. 73 vd.

izlenebilmektedir. Taht mücadelesinin en kritik günlerinden 21 Eylül 1511’de yeniçerilerin Ahmet’in padişahlığını engelleyen başkaldırısından sonraki 5-6 aylık süreçte Hersek-zade’nin Şehzade Ahmet’ten uzaklaştığı ve Selim hizbine yaklaştığı anlaşılıyor. Son aşamada ortaya çıkan bu tercih değişikliği sebebiyle Selim tahta çıktıktan sonra da Hersek-zade ve Yunus Paşa gibi isimlerin iktidarlarını koruyabildiğini söylemek mümkündür. Büyük ihtimalle bundan dolayı Hersek-zade Ahmet Paşa’nın adı Selimnâmelerde ve Osmanlı kroniklerinde Selim’in rakiplerini destekleyenler arasında anılmaz ve söz konusu kaynaklarda Şehzade Ahmet hizbi daha önce 2 Temmuz 1511’de Şahkulu kuvvetleriyle girdiği muharebede ölen Sadrazam Hadım Ali Paşa üzerinden anlatılır. Halbuki, Şehzade Ahmet hizbinin merkezinde olduğu gösterilen Hadım Ali Paşa da belirttiğim Bosnalı vezirler grubuna mensuptur. Bu grubun neden II. Bayezid ve Şehzade Ahmet çizgisinde somutlaşan ideolojiden uzaklaştığı kritik değişim sebebi tartışılmalıdır çünkü aslında tahta çıkacak şehzadeyi belirleyen en önemli sebeplerden birini hizipler arasındaki bu kayma teşkil etmektedir. Çıpa bu önemli ayrıntıyı hiç dikkate almıyor ve hizipleri tanımlarken üzerinde durmuyor. Ancak, Topkapı Sarayı’nda Enderun’dan yetişen ve daha sonra sadrazam olacak Bosna kökenli Hadım Sinan Paşa’ya kadar uzanan bu grubu yönlendirme açısından yine Bosna’nın en köklü ailesinden gelen Hersek-zade Ahmet Paşa’nın Hadım Ali Paşa’dan daha az etkili olduğunu düşünmemek gerekir. Erdem Çıpa hizipleri bu açıdan analiz etmeyi denemediği için göremiyor ancak Hersek-zade Ahmet Paşa bahsedilen Bosnalı grubun en güçlü ve etkili ismidir. Bu özellikleri onun hem soyundan hem de Osmanlı sarayındaki gücünden kaynaklanıyordu. Osmanlı kaynakları ondan ve Bosnalı kökenlerinden bahsederken “*atası Hersek diyarının sultanıydı*” derler.¹⁹³ Bu atıf sıklıkla ve benzer cümlelerle tekrarlanmaktadır: “... *Atası Hersek diyarınınun şehriyârıydı. Mülük-ı taht-nişîn-i küffarun namdarıydı...*” cümleleri boş övgüleri değil, onun kökeni hakkındaki doğru bilgiyi ve itibarının yarattığı algının Osmanlı yazarları tarafından ifadesini yansıtır.¹⁹⁴ Bu sıfatlar ve nitelemelerin gelişigüzel veya belagat kaygısıyla belirtildiğini varsaymak yanlış ve eksik yorumlar yapılmasına sebep olabilmektedir. Hersek-zade’nin babası için Kemalpaşa-zade’nin kullandığı “*şehriyâr*” sıfatı en kudretli hükümdar/padişah/bey anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Hersekzade’nin babasının Osmanlı öncesi Bosna’nın hersekleri arasında adeta “*primus inter pares*” olduğu dile

193 Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII, (yay. Ahmet Uğur), TTK yayınları, Ankara 1997, s. 59.

194 Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Al-i Osman*, VIII, s. 282.

getirilmektedir. Bunun Kemalpaşa-zade tarafından bile ayrıcalık olarak belirtildiği bir bağlamda, Bosnalı Hadım Ali ve Hadım Sinan paşalarının habersiz olmaları veya geçmişi hatırlamadıkları düşünülemez. O nedenle hem köklerinden hem de Osmanlı sarayındaki güç dağılımından aldıkları paya nispetle doğal bir ağın unsurları oldukları söylenebilir.

Osmanlı sarayına yirmili yaşlarının başında giren Ahmet Paşa'nın babası Bosna'nın güneydoğu bölgesinin Hersek'i yani dükü olan büyük voyvoda Stjpan Vukcic-Kosoca idi.¹⁹⁵ Aynı şekilde, Hadım Ali Paşa da Bosna'nın Drozgometa köyünden gelir ve daha az etkili küçük bir yerel aristokrat aileye mensuptur.¹⁹⁶ Bir başka Bosnalı ise Yavuz döneminde iki kere sadrazam olup Ridaniye (1517) savaşında ölen Hadım Sinan Paşa'dır. O da Bosna'nın çok tanınmış ve köklü bir aristokrat ailesi olan Borovonics'lere mensuptur.¹⁹⁷ Taht mücadelesi öncesinde Hersek-zade Ahmet Paşa Memlûklülere esir düştüğünde¹⁹⁸ Hadım Sinan Paşa Anadolu beylerbeyliğine tayin edildiğine göre yetişkindir ve taht rekabetinin başlarında tıpkı Hersek-zade ve Hadım Ali Paşa gibi onun da Şehzade Ahmet hizbi içinde yer aldığı hemen hemen kesindir.¹⁹⁹ Çünkü, Sinan Paşa'nın Şehzade Ahmet hizbi içindeyken 21 Eylül 1511 ile Şubat 1512 arasında Selim tarafına geçmesiyle ilgili somut bilgi vardır ve bu bilgi "...Sinan Paşa gelir ve hatta Sultanım ile bile olmasına hayli iştiyakları vardır" gibi açık bir ifade ile muhbirleri tarafından Selim'e iletilen mektupta yer aldığından Hersek-zade ile birlikte veya ondan sonra taraf değiştirdiğinden şüphe etmeye gerek yoktur.²⁰⁰ Hatta, bu

195 H. Sabanovic, "Hersekzade Ahmed Pasha", *EP*, III, 340-342. Heath Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, State University of New York Press, Albany 2003, s. 126; Heath W. Lowry, *Hersekzade Ahmet Paşa: An Ottoman Statesman's Career and Pious Endowments/Hersekzade Ahmet Paşa: Bir Osmanlı Devlet Adamının Meslek Hayatı ve Kurduğu Vakıflar*, Bahçeşehir University Press, İstanbul 2011, s. 3-4.

196 M. Tayyib Okiç, "Hadım (Atik) Ali Paşa Kimdir?", *Necati Lugal Armağanı*, TTK Yayınları, Ankara 1968, s. 509-515; Heath Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, s. 127.

197 M. Tayyib Okiç, "Hadım (Atik) Ali Paşa Kimdir?", s. 514-515. Heath Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, s. 127.

198 Halil Edhem, "Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın Esâretine Dâir Kahire'de Bir Kitâbe", *TOEM*, V/28 (1330), s. 200-222; V/29 (1330), s. 272-295; H. Sabanovic, "Hersekzade Ahmed Pasha", *EP*, III, 340-342. Şerafettin Turan, "Hersekzade Ahmet Paşa" *TDVİA*, c. 17, s. 235-237; Heath W. Lowry, *Hersekzade Ahmet Paşa*, Bahçeşehir University Press, İstanbul 2011. Şehabeddin Tekindağ, "II. Bayezid Devrinde Çukurova'da Nüfûz Mücadelesi", *Belleten*, XXXI/123 (1967), s. 355-358.

199 Kemalpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII, (yay. Ahmet Uğur), Ankara 1997, s. 104.

200 Uluçay, Yavuz II, *Tarih Dergisi* 10 (1954), s. 125, dñn. 17.

bilgiyi Kemalpaşa-zade'deki bir başka kayıt doğrulamakta ve Sinan Paşa'nın ismi, Selim'in tahta çıkmasından önce serdar tayin edilerek İstanbul'a davet edilmesini olumlu bularak destekleyen ümera arasında sayıldıktan sonra onun hakkında; "...Sinan Paşa Anadolu memleketinde beglerbegiydi, eğerçi tavaşiydi amma iş eriydi, zamanında olan beğlerin beğiydi ..." denilmektedir.²⁰¹ Dolayısıyla Sinan Paşa'nın da II. Bayezid ve Şehzade Ahmet çizgisindeyken taraf değiştirerek Selim'in saltanatına taraftar olanların arasına katıldığı kesindir. Aynı şekilde, Yeniçeri Ağası ve Yunus Paşa'nın da taraf değiştirip Selim'i desteklemeye başladığı, ona yazılan bir mektupta "yeniçeri ağası ve Yunus Paşa halis muhlis bendenizdür" ifadesiyle yer bulur.²⁰² Kubbealtı vezirlerinden Mustafa Paşa'nın da aynı şekilde hareket ettiği ve sonradan Selim hizbine dahil olduğunu kanıtlayan kayıtlar mevcuttur. Bu önemli bilgi Yavuz'a yazılan diğer bir mektupta şöyle dile getirilir: "ve Mustafa Paşa hod bî-riya sultanıma kul olmuştur".²⁰³

Bütün bu kayıtlar, merkezdeki etkin isimlerin taraf değiştirdiklerine dair güçlü kanıtlardır. Bu kadar açıkça izlenebilen hizipler arası hareketliliğin Çıpa tarafından değerlendirmelerine katılması gerekirdi çünkü taht rekabetinin sonucunu doğrudan ilgilendiren bir gelişmedir. Çıpa'nın bu konudaki temel hatalarından biri hiziplerin yeknesak gruplar olmadığını ve hizipler arası geçişlerin her zaman mümkün olduğunu atlamasıdır. Daha doğrusu onun Osmanlı taht merkezindeki bu değişimi görmemesinin sebebi, Selim'in padişahlığı konusunda Rumeli beylerinin belirleyiciliğini vurgulayan zorlama tezini öne çıkartma çabasıdır.

Hiziplerin alt ağlarını oluşturan şaşırtıcı bağlar konusunda Çıpa'nın hiçbir açıklama veya yan bilgi sunmaması da başka bir eksikliktir. Bahsettiğim Bosnalı vezirler grubu hiziplerin içindeki doğal ağlar konusunda iyi bir örnektir. Bu gruptaki Hadım Ali Paşa ve daha sonra temayüz edecek olan Hadım Sinan Paşa'nın Bizans'tan kalan bir geleneğin Osmanlı sarayındaki devamının temsilcileri olma ihtimali kuvvetlidir. Balkanların aristokrat ailelerinin çocuklarının hadım edilerek veya edilmeden Bizans sarayına adeta rehin olarak verilmesiyle ilgili eski bir gelenek bu konuda çok dikkat çeker.²⁰⁴ Osmanlı Devleti'nin daha erken

201 Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I*, s. 95.

202 Uluçay, *Yavuz II*, s. 125.

203 Uluçay, *Yavuz II*, s. 125, dpn. 17.

204 Hadımların Bizans sarayındaki rolleri için genel olarak bak: A.S. Dunlap, *The Office of the Grand Chamberlain in the Later Roman and Byzantine Empire*, New York 1924; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devlet Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 1981, s. 34, 232, 234; Balkanların aristokrat ailelerinden Bizans sarayına gönderilen hadımlar için; Alexander Kazhdan,

dönemlerinde görülen Hadım Şehabettin Paşa veya Hadım Balaban gibi ak hadımlar ve Bayezid çağındaki Balkan kökenli ak hadımlar (Ali ve Sinan Paşalar) Bizans sarayındaki bu geleneğin Osmanlı sarayına intikal eden bir kalıntısı mıdır bilinmez ama üzerinde durulmaya değer çok güçlü bir karine olduğuna şüphe yoktur. Çıpa, literatürde mevcut olan bu bilgilerden hareketle Şehzade Ahmet hizbinde yer alan ve içinden üç sadrazam çıkartan Bosna kökenli kliği değerlendirmeli veya en azından açıklamalarına dahil etmeliydi. Yukarıdaki isimlerin oluşturduğu gruba eklenen başka isimler de çizmeye çalıştığım çerçeveyi destekleyecek özelliklere sahiptir. O zamanların ikinci veziri Dukagin-zade Ahmet Paşa'nın Güney Arnavutluk'un meşhur Duka'larından Jean'ın oğlu olduğu unutulmamalıdır. Devşirme kökenli Yunus Paşa'nın padişah damadı ve II. Bayezid'e çok yakın bir isim olması da birlikte değerlendirildiğinde bu grubun merkezdeki gücü kolayca anlaşılır. II. Bayezid ve Şehzade Ahmet çizgisindeki hizbe dahil olduğu bilinen diğer isimleri bu gruba eklediğimizde ortaya güçlü bir merkez bloku çıkar. Hersek-zade Ahmet Paşa, Hadım Ali Paşa, Hadım Sinan Paşa, Dukagin-zade Ahmet Paşa, Yunus Paşa, Mustafa Paşa, 1514'te Çaldıran savaşında ölen Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Kadıasker Müeyyedzade Abdurrahman efendi, Nişancı Tacizade Cafer Çelebi, Defterdar Kasım Paşa, Ahi Mehmet Çelebi, Mirim Çelebi gibi hem kalemiyenin, hem ilmiyenin hem de seyfiyenin önemli isimlerini bir araya toplayan bir yapı olduğu ortadadır. Tabiki bütün bunlara yeniçeri ağası, ocak mensupları ve diğer kapıkulu askerini de eklemek gerekir. Merkezdeki bu büyük ittifaka ilave olarak Şehzade Ahmet'in kendi kapı halkı, topladığı ücretli askerleri, Anadolu'daki soylu Türkmen beyleri ve onlara bağlı aşiretlerden gelen savaşçılar ile çeşitli sancakların beyi olan oğullarına bağlı kuvvetleri de saydığımızda Şehzade Ahmet'in padişahlığının nasıl gerçekleşmediğine şaşırarak gerekir. Ancak, söz konusu Bosnalı vezirler grubu ve onun etrafındaki ağ II. Bayezid'in taht adayı olan Ahmet'in padişahlığını desteklerken bir noktada bundan vaz geçtiler. Bunun, II. Bayezid'in imparatorluğun geleceği bakımından devam ettirmeyi tasarladığı çizgiye bir itiraz şeklinde ortaya çıkmış olduğu kuvvetle muhtemel görünüyor. Yukarıdaki geçişlerin gösterdiği değişikliklerin daha önce şekillenmeye başladığı ve 21 Eylül 1511'de somut olarak ortaya çıktığı anlaşılıyor. Bu tarihten sonraki beş-altı aylık süreçte ise Osmanlı başkentinde Selim lehine bir mücadeleyi sürdürdükleri de kolayca izlenebilmektedir. Bu mücadelenin sonunda merkezdeki güçlerin yeniçerilerin eliyle II. Bayezid'i bir ölçüde zorlayarak en sonunda ikna

et.al., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 3 vols., Oxford University Press, 1991, s. 746-747; Heath Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, s. 127.

ettikleri de görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında 21 Eylül 1511'de yeniçerilerin kısa bir süre öncesine kadar müttefik oldukları isimlerin evlerine saldırmaları, bildiriler asarak tehdit etmeleri ve Şehzade Ahmet'in tahta çıkmasına karşı durmaları Osmanlı kroniklerinde anlatıldığı kadarıyla kendilerine köpek benzetmesi yapmak ve hakaret etmekle itham ettikleri Şehzade Ahmet'e duydukları tepki ile açıklanabilir mi? Bazen basit sebeplerle de tarihsel akışın değiştiği görülür ancak burada daha derin sebepler olma ihtimali hayli yüksektir. Ahmet'in padişahlığına onay veren geniş bir destek bulunurken 21 Eylül 1511'de kaybetmesi ne kadar ayrıntılı bilinirse, Selim'in kaybetmiş olduğu bir mücadelede şansının dönüp kazanma sebepleri de o derece anlaşılabilir olacaktır. Osmanlı taht merkezindeki bu kaymanın en önemli sebebinin, Türkmen Devlet ve Siyaset geleneğine karşı fetihçi olmayan II. Bayezid'in bütün saltanatı boyunca sürdürdüğü lejitimist politikaların devam ettirilmesi maksadıyla Şehzade Ahmet'i tahta çıkartmak istemesine mukabil Selim'in fetihçi-emperyal politikalarını onaylayan bir tercihten kaynaklandığı anlaşılıyor. Son anda Ahmet'in padişahlığına karşı gelişen muhalefetin görünürde bahaneleri olsa da esasen bundan başka güçlü, ikna edici ve temel bir sebebi yoktur.

Bütün bu köklü değişimin sebebi olarak gösterilen Şehzade Ahmet'in yeniçerilere hakaret ettiği veya Şahkulu ile girdiği savaşta Hadım Ali Paşa ve yanındaki yeniçerilere destek olmadığı açıklamaları ikna edici değildir. Osmanlı kaynakları söz konusu değişikliği genellikle bu iki sebebe dayanarak açıklıyor. Çıpa'nın kendisi de dahil olmak üzere bu açıklamalar günümüzde de tartışılmadan kabul ediliyor.²⁰⁵ Bu sebeplerin etkisi mutlaka olmuştur. Şahkulu kuvvetleri Anadolu'da Osmanlı varlığını allak bullak ederken, Anadolu beylerbeyi Karagöz Paşa'yı Kütahya kalesi önünde kazığa vurup yakarken veya Osmanlı sadrazamı Hadım Ali Paşa'yı ve yanındaki yeniçerilerin bir kısmını öldürürken İstanbul'da tepki oluşmadığı düşünülemez. Bunlar Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenlere ve diğer aşiretlere karşı kesin bir çözüm isteğini güçlendirmiş ve Ahmet'in de yeterliliği konusunda bir kanaat uyandırmış olması şaşırtıcı değildir. Ancak bu konular her şeye rağmen asıl sorunların tezahürü olarak anlam taşır ve daha köklü sebepler aranması gerektiğini izale etmez. Çünkü, bu kabil açıklamaların, daha derin sebeplerin belirlediği bir sürecin patlama anında Selim'in meşruiyetini sağlamak için dile getirilen bahaneler olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu açıdan

205 Uluçay, Yavuz II, s. 119-120; Tansel, *Bayezid*, s. 288-292; Emecen, *Yavuz*, s. 61-62. Çıpa, *Selim*, s. 52-53.

bakılırsa, her şeyden önce, Şehzade Ahmet'in 1510-1511 yıllarındaki Şahkulu isyanının denetim altına alınması konusunda yetersiz kaldığı suçlaması onun padişahlığına karşı çıkılmasının gerçek sebebi olsaydı, bu sırada 1510 yılının Ekim ayı başından itibaren sancağını terk edip taht davasına düşen ve Kefe'de oğlu Süleyman'ın yanında bulunan Selim'in de yeniçeriler tarafından aynı şekilde itham edilmesi gerekirdi. Üstelik Şahkulu isyanının en ateşli günlerinde Selim'in bu isyanla ilgilenmesi bir yana, onun tahtı ele geçirmeye çalıştığı ve babasıyla müzakereler yürüttüğü de ortadadır. Diğer taraftan, Şehzade Ahmet'in Hadım Ali Paşa ve yanındaki yeniçerilere yardım etmemekle itham edilmesi gerçek bir sebep olsaydı, Hadım Ali Paşa'nın Şahkulu kuvvetleriyle girdiği savaşta öldürülmesinin üzerinden bir ay bile geçmeden Çorlu yakınlarında babasıyla açık bir savaşa giren Selim'in de suçlanması ve hiçbir zaman desteklenmemesi gerekirdi. Selim'in isyan anlamı taşıyan bu faaliyetlerinin meşrulaştırılması için Osmanlı kronikçileri ve Selimname yazarlarının ne denli büyük bir çaba sarf ettiklerini Erdem Çıpa'nın fark etmiş olması beklenirdi. Çünkü Selim'in devrin padişahı olan babası ve Osmanlı merkezi ordusuyla fiilen savaşması gibi açıkça isyan olduğuna şüphe edilmeyecek ağır bir suç ortadayken, Osmanlı yazarlarının bunun üzerinde durmak yerine Şehzade Ahmet'e yönelttikleri ithamları çok basit kalmaktadır. Bu konu o denli açıktır ki, Selim'in babasına karşı savaşını kazara çıkmış bir olay gibi göstermeye çalışan Osmanlı kronikçilerinin ve Selimname yazarlarının uydurduğu mizansen sadece ikna edici olmaktan uzak değil aynı zamanda komiktir. Çünkü, Osmanlı kroniklerinde ve Selimnâmelerde Selim'in gayrimeşru mücadelesini meşrulaştırmak için Ahmet'e yöneltilen bu isnatların sonradan oluşturulduğuna şüphe yoktur. Selim'in Osmanlı saltanat kurallarına göre bağı/asi olduğu kesinken onu meşrulaştırıp Ahmet hakkında uydurma suçlamalar yarattıkları ortadadır. Oysa, hal böyleyken yeniçeriler 21 Eylül 1511'de tahta çıkartılmasına ramak kalan Şehzade Ahmet'e karşı ayaklandılar ve Selim'i padişah görmek istediklerini gülbanklar çekerek beyan ettiler. Şehzade Ahmet'in kendileri için "*it ağzında üstühan dutar*" dediğini ileri sürüyorlar ve "*...bilin kim biz kelp değil şir-i neriz, bize gıda kelle gerektir...*" diyerek meydan okuyorlardı. Peşinden de "*... Allah Allah Sultan Selim'in devletine düşmanlarının körlüğüne deyu gülbank avazesıyla müsella olub...*" Ahmet taraftarlarının evlerini basıp, şehri teslim alıyorlardı.²⁰⁶ İnanç düzleminde Bektaşilik ve Kızılbaşlık ekseninde Şehzade Ahmet'in destekçisi Kızılbaş Türkmen ahalinin yanında durmaları daha muhtemel olan yeniçerilerin gülbanklarla onun saltanatına itiraz etmesi bu aşamanın

206 Uluçay, Yavuz II, s. 121.

açıklanması en zor yanını teşkil eder. Eldeki verilere göre bunun açıklanması II. Bayezid'in Türkmen Devlet Geleneğine ve Şah İsmail'in yükselmesine yönelik lejitimist bir çizgi takip etmesi ve bunun gelecekte Şehzade Ahmet'in padişahlığında devam etmesini istemesinde somutlaşan tercihiyle ilişkili görünmektedir. Bu nedenle yeniçerilerin tercihinde inançtan daha ziyade politik ve ideolojik bir motivasyon aramak gereklidir; elbette bu tercihte, merkezdeki devşirme veya kökleri Balkan aristokrasisine dayanan Osmanlı yönetici elitinin rolleri olabileceği ihtimali yüksektir. Osmanlı kroniklerinde izlenen ipuçları üzerinde düşünüldüğünde esas meselenin Türkmen Devlet ve Siyaset Geleneğine karşı fetihçi olmayan politikalar yerine Osmanlı Devleti açısından daha radikal bir stratejiyle hareket edilecek bir dönemin başlamak üzere olduğu anlaşılabilir. Çıpa'nın değinmediği bu bağlamın mevcut bilgilerimize göre çerçevesini çizmeye çalışmak ve literatüre girmesine vesile olmak faydalı görünüyor. Böylece Osmanlı Devleti'nin "Anadolu Sorunu" ve takip ettiği geleneksel politikalar ile bunun değişmesinin, Şehzade Ahmet ve Selim arasındaki tercihin oluşmasında ne denli etkili bir yeri olduğu açıklanabilir. Erdem Çıpa, belirtilen gelişmelerin ve sorunların hiçbirisine değinmeden, şehzadeleri destekleyen gruplar için sadece hizip/faction terimini kullanmakla hizip siyasetini tartıştığını zannediyor ancak belirtilenlerden anlaşılacağı üzere bunun yeterli olmadığı açıktır.²⁰⁷ Halbuki, Ahmet'in saltanatına karşı çıkan hizbi bu ve benzeri açılardan tartışması daha çok katkı sağlar ve hizip siyasetini anlamaya yardımcı olurdu.

Şehzade Ahmet İstanbul'a sokulmayıp geri döndükten sonra adeta saltanatına karşı çıkılma gerekçesini doğrularcasına Türkmen beylerine ve aşiret güçlerine dayanarak taht davasını sürdürmeye çalışır. Onlarla kurduğu ittifak bu aşamadan sonra kesindir. Adeta Anadolu'da saltanatını ilan eder.²⁰⁸ Bu aşamadan itibaren yukarıda birkaç kere değinip geçtiğim II. Bayezid'in Şehzade Selim'in fetihçi arayışlarını onaylamayan yaklaşımını sonuna kadar savunmasının zorlaştığı anlaşılıyor. Çünkü Şehzade Ahmet'in Anadolu'daki hareketi devam ederken Selim'in genişleyen destekçilerinin özellikle merkez kanadına Sultan II. Bayezid'in daha fazla direnebilmesi beklenemezdi. Çünkü Şehzade Ahmet merkezin atadığı Anadolu Beylerbeyi yerine kendi adamını tayin ediyor,²⁰⁹ aynı şekilde sancak beyi

207 Ahmet'in hizbi konusunda yazdıkları için; Çıpa, *Selim*, s. 70-75; genel olarak hizipler hakkında bkz. s. 62-107.

208 Uluçay, *Yavuz II*, s. 121-124. Tansel, *Bayezid*, s. 292-294. Emecen, *Yavuz*, s. 62.

209 TSMA. E. 5876.

tainleri yapıyor,²¹⁰ vakıf mütevellilerini değiştiriyor,²¹¹ İstanbul'un kontrol ettiği bölgelere adamlarını vergi toplamaya gönderiyor,²¹² kendi adamlarına çeşitli yerleri hatta bazı sancakları temlik ediyor ki bu açıkça saltanatını ilan ettiğinin en kesin kanıtıdır,²¹³ ve bunlara ilaveten Anadolu'daki kontrolünü Karaman'ı kapsayacak şekilde genişletiyor,²¹⁴ Türkmen beylerine mektuplar göndererek taabiyet ve yardım istiyor ya da Bursa salıyesinden oğullarına yüksek meblağlarda tayinat yapmak gibi Konya merkez olmak üzere etkinliğini Kayseri'nin batısında Anadolu'ya teşmil ediyordu. Bu arada, olumlu yanıt alamasa da Memlûklü sultanı ve Şah İsmail ile ittifak kurmaya çalıştığı da biliniyor. Bütün bunlar Ahmet'in hareketinin gücünen bir şehzadenin tepkisi olmadığı ve Anadolu'da saltanatını ilan etmek anlamına geldiği ve bunun Osmanlı başkentinde bilinmediği veya fark edilmediği düşünülemez. Bazı Osmanlı belgelerinde ondan "Sultan Ahmet" şeklinde bahsedilmesinin, şehzadelerin bu ünvanı kullanabildiği normal zamanlarla karıştırılmaması gereken içeriklerindeki farklılıklar, Osmanlı başkentinde hemen anlaşılacak ciddiyete sahipti.²¹⁵

Bunlara ilaveten Nur Ali Halife isyanı sırasında, Şehzade Ahmet'in oğullarından Amasya sancak beyi Şehzade Murat'ın Kızılbaş tacı giydiği haberleri başkente ulaşır.²¹⁶ Bu, babası Ahmet'in taht mücadelesinde Anadolu'daki Türkmen kitleleri yanında muteber görülme amacıyla başvuru stratejik bir tercihten daha çok Osmanlı yönetimi nezdinde tahta kimin çıkacağını belirleyecek ve sonrasında imparatorluk ideolojisinin şekillenmesinde etkili olacak büyük ayrışmanın işaretlerinden biri olarak yorumlanmaya yetecek kadar güçlü ve sıra dışı bir gelişmedir. Çünkü Şehzade Ahmet bir süre önce yazdığı mektubunda dediği gibi Bursa'nın berisinde, denizden beri yakada oturup saltanatını ilan etmiştir. Bu Osmanlı Devleti'nin daha önce Fetret Devri'nde, sonra II. Bayezid ve

210 TSMA. E. 3062-2.

211 TSMA. E. 3062-15.

212 TSMA. E. 6333.

213 TSMA. E. 6396.

214 TSMA. E. 6577.

215 Sultan Ahmet'in yörükler üzerindeki nüfuzunun izale edilmesi, Padişahın kim olduğu belli olduktan sonra Amasya yörüklerinin canla başla onun emirlerini yerine getireceği; TSMA. E. 1346.

216 Uluçay, Yavuz II, s. 127-130. Rıza Yıldırım, "An Ottoman Prince Wearing a Qizilbash Taj: The Enigmatic Career of Sultan Murad and Qizilbash Affairs in Ottoman Domestic Politics, 1510-1513" *Turcica* 43 (2011), s. 91-119.

Cem arasındaki taht savaşında gördüğü şimdi de Ahmet eliyle yaşadığı iç savaşta Anadolu ve Rumeli'nin ayrılmasına matuf korkunun depreşmesine yetecek bir gelişmedir. Bu sorun daha sonraki yıllarda da yine kızılbaş ayaklanmalarında ortaya çıkacak ve yüz yıl sonra Kalenderoğlu isyanında bile “Üsküdar'dan berisini Osmanlıya feragat ettirmekten” bahsedilecek kadar güçlü ve sürekli bir motiftir.²¹⁷ Bütün bunların toplamında tekrar belirginleşen “Anadolu Sorunu” padişah tercinde etkili olan lejitimizm ile fetihçilik ayrımında imparatorluk ideolojisinin dönüşümüne sebep olmuş görünüyor. Çünkü artık bu aşamadan sonra Şehzade Ahmet'i destekleyen güçler Anadolu'daki Türkmen beyleri ve Kızılbaş Türkmen ahalden oluşmakta, Selim ise merkezdeki vezirler, yüksek bürokratlar, yeniçeriler, Rumeli beyleri ve Kırım hanlığı tarafından tahta çıkartılmaya çalışılmaktadır. Bu basit bir şekilde taraftarların kategorizasyonu değil, içinde pek çok soruyu barındıran ideolojik bir ayrımın kıyısında durulduğunun ve bunun geri dönülmez bir şekilde yapılanmaya devam ettiğinin göstergesidir. Çünkü, II. Bayezit bu koşullarda daha fazla direnemeyeceğinden, Anadolu'da lejitimist geleneğin terki ve Türkmen geleneğine karşı savaş ve fetih isteyen hizbin adayı haline gelen Selim'in tahta çıkmasına razı olmak dışında atacağı adım kalmamıştır. Bütün bu gelişmeler ve yukarıda tartışılan ideolojik ve dini-politik ayrışma Ahmet'e karşı ittifakın genişlemesine sebebiyet vermiş görünüyor. Merkezdeki yönetici ve vezirler ile yeniçeriler çok geçmeden II. Bayezid'i Selim'in davet edilmesi konusunda tahttan indirmek tehdidiyle zorla ikna edeceklerdi.

Bu sürece daha yakından bakıldığında sonucu vahim olan gelişmelerin ortaya çıktığı görülür. Erdem Çıpa'nın hiç değinmediği bu dinamikler hem yaşadığı dönemin hem de sonrasındaki sürecin trajik gelişmelerine ortam hazırlamaktadır. Şahkulu ölmüş olsa da aynı şekilde Anadolu'da Kızılbaş Türkmen kitlelerine dayanan isyanlar devam etmektedir. Sürecin bu evresinde daha derin bir yarıma ve şehzadeleri destekleyen hiziplerin motivasyonlarının asıl sebebini açığa vuran bir karakterin nispeten somut bir şekilde izlenmeye başladığı görülür. Geniş bir toplumsal kesimin müdahil olduğu bir hareketlilik Kızılbaş Türkmen ahali ile Osmanlı Devleti arasında süreklilik arz edecek ve birbirini takip edecek isyanlarda izlenecek bir kopuşun başlangıcına işaret eder. Aynı karakterde olmak üzere Şahkulu (1510-1511), Nur Ali Halife (1511-1512), Şah Veli (1520), Şah

²¹⁷ Kalenderoğlu'nun mektubu için bkz. *Naima Tarihi*, c. 2, s. 344, (yay. Mehmet İpşirli) TTK yayını, Ankara 2014 (genişletilmiş ikinci basım).

Kalender (1526-1527)²¹⁸ veya daha geç dönemdeki Kalenderoğlu isyanları ile bunlar arasındaki sayısı onlarca demeyi hak edecek kadar çok ve türdeş isyan Anadolu tarihinin büyük bir parçası olacaktır. Yüz yıl sonraki Kalenderoğlu Mehmet isyanı genellikle yağmacı ve başıbozuk bir hareket olarak karakterize edilse de, 1604-1608 arasında Batı ve Orta Anadolu'yu etkisi altına alan ve yine Kızılbaş Türkmen tabanlı geniş bir hareket olmasından dolayı itirazların ve çatışmanın ne denli uzadığını göstermeye yeterli güçlü bir örnektir. Çünkü, hem 1527'de isyan eden Şeyh Kalender soyundan geldiği hem de bu soyun Hacı Bektaş nesepi olduğu belirtilmektedir.²¹⁹ Ayrıca, Kalenderoğlu Mehmet'in yazdığı çok dikkat çekici bir mektup bu isyanın politik veya ideolojik bir bağlamı olduğunu gösteren bilgiler vermekle kalmaz Anadolu ve Rumeli ayrımının her fırsatta dile getirildiğini de aktarır. Kalenderoğlu destek beklediği Türkmen beylerine yazdığı mektupta "ahd-şiken olan Osmanlıdır" diye seslenir ve üzerlerine gönderilen Kuyucu Murat'ı yenerek Anadolu'ya hakim olmak hedefinden bahseder.²²⁰ Bu Osmanlı İmparatorluk ideolojisi ile sorunu olmayan sıradan bir yağmacının yazacağı mektup gibi değerlendirilemez. Şahkulu isyanı ile Kalenderoğlu arasında yüz yıl vardır ve bu uzun dönemdeki onlarca isyanda belirtmeye çalıştığım dinsel-ideolojik kopuşun izleri aranmalıdır. Osmanlı tarih yazıcılığındaki geleneksel açıklamaların bu bakımdan tashih edilmesine ihtiyaç olduğuna her halde itiraz edilemez. Kısacası mehdici olsun veya olmasın Anadolu'da Osmanlı Devleti ile derin bir şekilde ayrılan Kızılbaş Türkmen kitlelerinin 1510'dan itibaren devamlı demeyi hak eden bir sıklıkta isyan edecekleri bir süreç başladığını artık daha fazla inkar etmemek gerekiyor. Bu isyanların karakteri, değişmeye başlayan ve Kanuni çağında (1520-1566) hukuken de yapılandırılacak olan Osmanlı imparatorluk ideolojisi ile içinden çıktığı Türkmen kitlelerinin geleneksel inançları arasındaki kopuşun politik çatışmaya dönüşmesinin ifadesi şeklinde okunmaya müsaittir. II. Bayezid'in son yıllarındaki taht mücadelesi sırasında ortaya çıkan bu büyük yarılmadan dolayı köylerin terk edilmesine kadar giden kitlesel göçler başladığı anlaşıldığından, sıradan ahalinin de bu değişimden etkilendiği veya sürece müdahil olduğu açıktır. Bu durum Osmanlı vergi kayıtlarına da yansdığından

218 Bu isyanların Kızılbaş Türkmenlerin katıldığı mehdici hareketler olmak bakımından bütünlük gösterdiği hakkında bak: Ahmet Y. Ocak, *Yeniçağlar Anadolusunda İslamın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi, Makaleler-Araştırmalar*, İstanbul 2011, s. 72-78.

219 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 2, TTK yayını, Ankara 1983 (4. baskı), s. 346-347.

220 Naima Tarihi, c. 2, s. 344, (yay. Mehmet İpşirli) TTK yayını, Ankara 2014 (genişletilmiş ikinci basım).

izlenebilmektedir. Yavuz döneminden hemen sonra yapılan genel tahrirlerde görülen “*Mezraa-yı Kozluca; defter-i köhnede karye olub reayası sürb-ser* (Kızılbaş) *olub mezra kayd olundu*” şeklindeki kayıtlarda izlenen kaçışın sebebi olarak pek çok bahane ileri sürülebilir fakat defterlerdeki bu şerhler ideolojik bir ayrımın söz konusu olduğunun ve en küçük köylere kadar yansıdığına kanıtlarıdır.²²¹ Katliamlar ve bu tür sorunların ortaya çıkacağını öngörmüş gibi son ana kadar II. Bayezid’in Selim’in padişah yapılması seçeneğinden uzak durmaya çalışmasının sebepleri şeklinde okunmaya izin veren bir kaos dönemi yaşandığı da bu tür kayıtlardan dolayı anlaşılmalıdır. Kızılbaş Türkmen köylerine ait bu kayıtların işareti ettiği büyük tarihsel olayların sebebinin Şah İsmail olduğu veya yerlerini terk ederek İran’a gidenlerin sadece Şah İsmail’in halifelerince kandırıldıkları ya da Osmanlı’ya ihanet ettikleri gibi hamasi söylemlerde dile getirilen sebeplerle açıklanması yeterli değildir. Bu söylemin dışına çıkmadan Osmanlı tarihinin bu kırılma sürecini ve sonrasındaki dönüşümü anlamak mümkün görünmüyor. Kızılbaş Türkmenlerin isyanlarındaki sürekliliğin imparatorluk ideolojisinin değişimiyle ilişkisinin tartışılması ve Yavuz Sultan Selim’in tahta çıkartılmasında somutlaşan tercihle birlikte Osmanlı imparatorluk ideolojisinin tasarlanarak mı değiştirildiği yoksa sürecin sonundaki gelişmelere bağlı olarak mı biçimlendiğinin üzerinde çalışılmasına ihtiyaç olduğuna şüphe yoktur. Tarihçilerin bu konuda inkarcı ve vaz’ edilen açıklamaları tekrarlayan yaklaşımlarını terk ederek olgulara dayalı bir tartışmayı başlatıp derinleştirmesi, Osmanlı tarih yazıcılığının engellerinden birini ortadan kaldırmakla kalmayıp günümüzü de etkileyen bir gerilimin kaynağını ve gelişimini verili bir şekilde açıklamaya katkı sağlayacaktır. Çıpa bu konuları, tam da o yılları incelemesine ve Osmanlı saltanatının el değiştirmesindeki etkisine rağmen tartışmıyor. Halbuki, asıl olarak bu konuları ele aldığı devletin merkezine endeksliliği tarihten uzaklaşmış sayılabildi ancak şimdiki haliyle yazdıklarından böyle bir sonuç çıkartmak mümkün değildir.

Yavuz Sultan Selim tahta çıkmadan önce Osmanlı Devleti ile Anadolu’daki Türkmen beylikleri ve devletleri arasındaki ilişkilerin karakterinin çok farklı olduğu görülür ve bunun üzerinde durulması aslında ne değişti sorusunun cevaplarını barındırır. Yavuz Sultan Selim’in tahta çıkmasından önce var olan dengeler bağlamında Osmanlı Devleti ve içinden çıktığı Türkmen siyaset geleneğine mensup beylikler, devletler veya konfederasyonlar arasındaki ilişki çok farklı bir

221 438 Numaralı Muhasebe-yi Vilayet-i Anadolu Defteri 937/1530), I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993, s. 262. Genel olarak karşılaştırma için bkz. Faruk Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976.

çerçeve de durur. Mevcut tarih yazımının Anadolu'yu Osmanlı Devleti'nin doğal bir parçası gibi sunmasından ve bu sahada var olan beylik ve devletlerin adeta geçici yapılar gibi tasvir edilmesinden dolayı sorunun büyüklüğü anlaşılmamaktadır. Bu yaklaşım günümüzde Osmanlı tarihyazıcılığını kuşatan bir sıkışıklık yaratıyor ve söz konusu dönemin dinamiklerini anlamayı zorlaştıran manipülatif etkisinden kolayca uzaklaşamıyor. Oysa Karamanoğulları başta olmak üzere diğer Türkmen beylikleri ve Akkoyunlu konfederasyonu meşru yapılarıdır. Diğer taraftan herkes biliyor ki, Şah İsmail Akkoyunlu Hasan Padişah'ın torunudur. Dedesinin Hasan Padişah olması ve Bayındır soyundan gelmesine ilaveten diğer dedesi de Komnenos hanedanından olduğu için o günlerin siyasi kültüründe yüksek düzeyli ve tartışmasız bir saltanat meşruiyetine dayandığı ortadadır.²²² Osmanlı kronikleri ve genel olarak günümüzün tarihçileri söz etmeseler de Şah İsmail'in nesebine binaen sadece Erdebil tekkesinden kaynaklanan bir meşruiyete dayandığı iddia edilemez. Uzun Hasan'ın Şeyh Cüneyd'i kız kardeşiyle, daha sonra kızını Şeyh Haydar ile evlendirmesi dolayısıyla İsmail'in Akkoyunlu sarayı ile Erdebil tekkesini buluşturan üçüncü kuşak olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Dolayısıyla İsmail'in Erdebil tekkesinin postunda ve Akkoyunlu tahtında veya mirasındaki hakkının meşru olduğunu tarihçiler daha ne kadar görmezden gelecekler bilemiyorum ama bütün bunları ele almadan Osmanlı tarihinin bu dönemindeki ideolojik değişimindeki etkisinin anlaşılabilmesinin mümkün olmayacağından emin olabiliriz. Şah İsmail'in Erdebil'deki tekkeden bir devlet çıkartırken dayandığı taban Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenler ile eski Akkoyunlu ve diğer Türkmen beylerinin yönettiği bölgelerin ortak gelenek ve kültürüne sahip, aynı soya mensup ve aynı dili konuşan kitleleridir. Aslında biraz dikkatli bakıldığında, Şah İsmail'in Osmanlı topraklarına yönelik saldırılarından daha ziyade, onun askeri faaliyetlerinin o yıllara kadar hiçbir zaman Osmanlıların kontrolüne girmemiş olan Sivas-Maraş hattının doğusundaki topraklara odaklandığı kolayca görülür. Sanırım böylece Şah İsmail'in hareketinin dedesi Uzun Hasan zamanındaki Akkoyunlu bölgesiyle sınırlı olduğunu da tartışmalara dahil edebilmenin önu açılacaktır. Osmanlı kroniklerinin taraflı anlatılarında bile Sivas-Maraş hattının batısındaki Osmanlı sahasında Şah İsmail'in askeri faaliyetinden bahsetmediklerini gözden kaçırmamak lazım. Aynı şekilde mesela onun 1507'de Sivas'a girdiğinde zulüm ve yağma yapmadığını belirten kayıtlar

222 Walther Hinz, *Şeyh Cüneyd ve Uzun Hasan*, s. 29 ve 63-64. Özellikle s. 64'teki şecere. Ayrıca bkz. Tufan Gündüz, "Şah İsmail", *TDVİA*, c. 38, s. 253.

da böylece anlamını bulabilecektir.²²³ Benzer bir şekilde, Anadolu'da Şahku- lu ve Nur Ali isyanları bütün şiddet ve yaygınlığıyla devam ettiği sırada Selim taht için babası Bayezid ile Çorlu yakınlarında savaşırken veya taht kavgasının Anadolu'da Osmanlı denetimini çok zayıflattığı sırada Şah İsmail'in Osmanlı Devleti'nin hükmü altındaki topraklarda her hangi bir askeri faaliyeti veya fırsat- tan istifade etmeye yönelik saldırısı bulunmadığını inkar etmek, unutmak veya ihmal etmekten artık vazgeçilmesi gerektiği de ortadadır. Şah İsmail'in Türkmen devlet ve hakimiyet anlayışı çerçevesinde geleneksel-lejitimist bir politika izleye- rek hareketini sadece eski Akkoyunlu arazisinde sürdürdüğü açıktır.

Osmanlı Devleti'nin doğu politikalarının da Yavuz Sultan Selim'in tahta çı- kışına kadar aynı şekilde lejitimist bir çizgide kaldığını unutmamak gerekiyor. Elbette bunun istisnaları da vardır ve Yıldırım Bayezid'in (1389-1402/ö.1403) Anadolu beyliklerine karşı uyguladığı fetihçi politikalar hemen ilk akla gelen ör- nektir. Aslında bu noktada Osmanlı Devleti'nin "Anadolu sorununun" önemli bir unsurunun da, o yılların siyasi anlayışının bir sonucu olarak meşru saltanat hak- kına sahip beyliklerin arazilerinin fethi sebebiyle ortaya çıkan gasp meselesi oldu- ğunu dile getirmek gerekiyor. Dikkat edilecek olursa, Yıldırım Bayezid'in fetihçi politikalarının feci sonundan itibaren 1473'e kadar Osmanlıların Anadolu'ya yö- nelik politikalarının lejitimist bir çizgide durduğu görülür. Faaliyetleri daha çok Rumeli'nde yoğunlaşır ve Osmanlı kroniklerinin anlatımının aksine Anadolu'da fetihçi bir politika izlediklerini söylemek zordur. Birbirlerini dikkatle izleseler veya karşılıklı ataklarda bulunsalar da, ağırlıklı olarak geleneksel Türkmen devlet siyaseti çerçevesinde lejitimist bir çizgide kaldıklarını tespit etmek zor değildir. Bu dengeyi bozan istisnalarından birinin Fatih'in Trabzon seferi sonrasına denk gelmesi de tesadüf değildir. Çünkü Osmanlıların Trabzon ve hinterlandındaki faaliyetlerinin sonunda Uzun Hasan'ın bugünkü Isparta hattına kadar uzanan 1472 senesindeki hücumları²²⁴ ve 1473'teki Osmanlılar ve Akkoyunlular arasın- daki Otlukbeli Savaşı da yine aynı şekilde istilacı değil hanedan rekabeti olarak okunmaya müsaittir. Fatih Sultan Mehmet'in asıl olarak 1461 yılındaki Trabzon seferi ve sonrasında her ne kadar yine lejitimist bir çizgide kalınarak Akkoyunlu topraklarını ilhak etmeye yönelik bir teşebbüsten uzak durulmuş olsa da, bu se- fer sırasında Osmanlıların Koyulhisar'dan Trabzon'a uzanan sahadaki faaliyetleri

223 Kemalpaşa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, VIII., s. 251. "Emma garet ve hasarete tasaddi etmedi, ta- addi elin uzadub eli günü incitmedi(...) Hadem ve haşemine tehdid ve teşdid idüüb vilayeti himayet eyledi."

224 Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 50.

Akkoyunlu yönetiminin tasvip edeceği bir girişim değildi. Çünkü, Uzun Hasan karısı Komnenos prensesi Despina aracılığıyla Trabzon'un kendi korumasında ve veraset hakkı sebebiyle mülkü olduğunu düşünüyordu.²²⁵ Bu konuda başka bir örnek vermek gerekirse, Trabzon'un fethinden önce Uzun Hasan'ın anası Sara hatunun Fatih Sultan Mehmet'e elçi olarak gönderildiği sırada dile getirdiği ricalarından bahsetmek mümkündür. Sara hatun, Uzun Hasan'ın karısı Despina'nın Komnenosların kızı olması sebebiyle Trabzon'un ona ait olduğunu ve fethedilmeyerek haraca bağlanmasını rica eder. II. Mehmet buna cevap vermez ama şehir ele geçirilince Koyulhisar'dan itibaren yanında bulunan Sara hatuna değerli ziynet eşyaları ve Trabzon hazinesinden ele geçirilen ganimetten bir kısmını verdiği bilinir.²²⁶ Bütün bunların o dönemin tarihçileri tarafından sadece hoş hikayeler olduğu için yazıldığı düşünülemez. Bu anekdotlar meşruiyet anlatıları olduğu kadar o dönemde cari olan hakların kaynaklarına veya sınırlarına da işaret eder. Aynı türden bir başka örnek konuyu daha iyi anlamak açısından öğreticidir. Uzun Hasan, Komnenosların kızı Despina ile evlenmesi sırasında Trabzon İmparatoru'ndan çehiz olarak Kapadokya bölgesini ister. Walther Hinz'in yorumuyla o yıllarda Kapadokya'da Trabzon İmparatoru'nun bir köyü bile yoktu ve bölgede Bizans egemenliğinin sona ermesinin üzerinden neredeyse dört yüzyıl geçmişti.²²⁷ Uzun Hasan bunu bilmesine rağmen kendisine veraset hakkı sağlayacak meşru bir zemin yaratmaya çalışıyordu. Çünkü, bugün anlamakta zorlandığımız meselenin Hasan Padişah için karmaşık bir yanı yoktu. Anadolu aslında adı üzerinde İklim-i Rum'du yani Roma ülkesiydi ve Osmanlıların Bursa'dan başlayarak Rumeli'nde yürüttükleri fetihler ne kadar meşru ise, Anadolu'yu fetheden Selçukluların ve onlara tabi beylerin topraklarına yönelik saldırıları ve fetihleri de o denli gayri meşruydu. Mesela, bu anlayışa göre Batı Anadolu Türkmen beyliklerinin arazilerini işgal eden Yıldırım Bayezid gâsıptır. Aynı durum Karamanoğlu, Dulkadir veya Akkoyunlular açısından bakıldığında da farklı görünmez. Çünkü, artık ortada Selçuklu Devleti yoktu ve o bölgenin mirasçısı Osmanlılar değil Selçuklular ile ilişkisi sebebiyle Karamanoğulları ve onlara bağlı Avşar, Varsak veya başka Türkmen boylarıydı. Uzun Hasan'ın kendi lehine olmak üzere Kapadokya bölgesinin en eski sahibi Bizans ve sonra o bölgeyi fetheden Selçuklular artık tarih sahnesinde bulunmadığına göre söz konusu yerlerin ilk sahibi Bizans tacı ile doğrudan bağlantılı olan Trabzon'daki hanedandan Kapadokya'yı isteyerek meşru

225 Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 38.

226 Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 38.

227 Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 29.

bir hak yaratmak istemesi, o dönemin anlayışına göre son derece lejitimist bir yöntemdi. Osmanlılar ise, Konstantinopolis'i ve Selçuklu başkenti Konya'yı fethettikten sonra artık bütün bu bölgelerin Bizans ve Selçuklu'dan dolayı tartışmalı olsa da kendilerine tevarüs ettiğini ileri sürebilirdi. Ancak Fatih Sultan Mehmet zamanında Karaman ve Larende bölgesine yapılan seferlerin bile taabiyet oluşturmaya yönelik lejitimist bir bağlamı olduğu unutulmamalıdır. Erken kroniklerde bu durum "... *ahd dahi budur kim padişahdan işaret ola bunlar dahi hazır olalar, her ne yere kim emr oluna varalar...*".²²⁸ Bu cümle Karamanoğlu arazisinin Fatih Sultan Mehmet tarafından hemen fetih ve ilhak edilmediğini ilk başta taabiyet oluşturulduğunu anlatır. Elbette fırsat bulduklarında ilhak edeceklerine şüphe yoktur ancak bu sürecin meşru yöntemlerle ilerlemesi önemlidir. Dolayısıyla, bütün bunları kapsayan geleneğin ve Türkmen hakimiyet telakkisinin Osmanlı sarayında bilindiğini ve daha önce yaşanmış tecrübelerin ürkütücü hatıralarının da taze olduğunu dikkate almadan değerlendirmemek gerektiğine şüphe yoktur. Osmanlılar Rumeli'de büyüdüktan sonra Anadolu'ya döndüklerinde Yıldırım Bayezid'in bu geleneğe dikkat etmemesi ve fetihçi bir siyaset takip ederek Germiyanogulları başta olmak üzere Batı Anadolu'daki Türkmen beyliklerinin egemenliklerine son vermesinin sonuçları 1402 Ankara savaşı ve sonrasında çok ağır bir şekilde yaşanmıştı. Bir Osmanlı padişahı, karısı, şehzadeleri ve yönetici elitin önde gelenleri tutsak edilmiş ve sabık padişah ağır hakaretlere uğradığı bir esaret süreci yaşadktan sonra esir olarak ölmüştü. Osmanlı sarayında bu travmatik hatıranın kolayca unutulduğunu sanmak doğru değildir. Fatih Sultan Mehmet'in 1461'de Trabzon'u fethettikten sonra Doğu Roma'nın bu son kalıntısının arazisinde Osmanlı düzenini kurmasına rağmen, 1473'te Uzun Hasan'ı ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra Sivas'ın doğusunda ve güneyindeki Akkoyunlu ülkesini ilhak etmemesinin bu gelenekle ilişkisinin göz önünde tutularak değerlendirmelere katılmasının lüzumu büyüktür. Çünkü iyi bilindiği üzere Fatih'in saltanat meşruiyeti açısından doğu siyasetinde başvurduğu araç eski hakanlık gelenekleriydi.

Bütün bu çekişmeli sürece bakıldığında Osmanlıların da, Akkoyunluların da lejitimist bir çizgide kaldıklarını söylemek mümkündür. Akkoyunlu ve Karamanoğlu arasındaki ittifaklar ve Osmanlılara karşı dirençleri veya hücumları da aynı gelenekten beslenir. Ayrıca unutmamalı ki, Fatih Sultan Mehmet'in Anadolu'daki seferlerinin hemen hepsi eski hanedanlara yöneliktir. Bu seferler Karamanoğulları, İsfendiyaroğlu, Akkoyunlu, Dulkadiroğlu, Trabzon Rum İmparatorluğu

228 *Aşıkpaşazâde Tarihi*, Âli Bey neşri, İstanbul 1332, s. 169.

ve hatta Kefe nedeniyle Kırım hanlarına kadar uzanır.²²⁹ Trabzon dışında hiç biri klasik bir şekilde fetih ve ilhak edilmemiştir. Asıl amaç öncelikle Osmanlıların çevresindeki eski taht merkezlerini çekim alanı olmaktan çıkartmaktır. Konya'nın fethini bu gözle değerlendirmek gerekir. Anadolu'da yaşayan büyük Türkmen kitleleri için saltanat merkezinin Konstantinopolis mi yoksa Selçuklu taht şehri Konya mı veya Akkoyunlu başşehri Diyarbakır mı ya da Tebriz mi olduğu sorusunun üzerinde epeyce durulması gerektiğine şüphe yoktur. Kendi taabiyetinde olmasını istediği Karamanoğlu beyliğine karşı Fatih döneminde yapılan üç seferinde de çok yıkıcı olduğunu unutmamak gerekir. Türkmenlerin gözünde merkez olma özelliğini ortadan kaldırmak için sarayları ve şehirleri yerle yeksan etmelerinin sebebi bu olmalıdır. Elbette halkını İstanbul'a sürerek Karamanoğlu beyliğini zayıflatmak da başvuru olan araçlardandır.²³⁰ Yıkım öyle büyük olmuştur ki, bundan bahseden Aşıkpaşa-zade eleştirilerini seferlerden birinin komutanı olan Rum Mehmet Paşa'yı suçlayarak dile getirir ve onun böyle yapmasının asıl sebebinin İstanbul'un öcünü almak olduğunu söyler. Karşılaştırma çok manidar ve çarpıcıdır, çünkü Rum Mehmet Paşa'nın eski Bizans başkentinin yıkılmasının intikamının eski Selçuklu (Türk) taht şehri ve yakın çevresini adeta yok ederek aldığını söyler.²³¹ Elbette bu kararı veren Rum Mehmet Paşa değildir, bu emrin Fatih Sultan Mehmet tarafından verildiğine kuşku yoktur ve amacı bellidir. Anadolu'nun ortasında Türkmenler tarafından İstanbul'a alternatif bir merkez olarak kabul edilen şehir ve bölge istememektedir. Seferlerin amacı bu nedenle belli bir çizgide kalmakta ve istila ve ilhaktan daha çok taabiyet kurulması hedeflenmektedir. Aynı şekilde Roma İmparatorluğu'nun son bakiyesi olan Trabzon gibi bir saltanat ve hanedan merkezinin Anadolu'da büyük sayılara ulaşan Ortodoks Hıristiyan tebaa için artık Müslüman bir sultanın yönettiği Osmanlı taht şehri Konstantinopolis'e alternatif olarak varlığını sürdürmesi nasıl bir etki yaratıyorsa, Akkoyunlu, Dulğadır/Dulkadır ve Karaman beylerinin de Türkmenler için o derece etkili birer çekim merkezi olabileceğine dair çıkarımlar sadece spekülasyon olarak değerlendirilmemelidir. Osmanlılar için öncelik bu ilgiyi kırmak olduğundan, Türkmen kökenli devletlere karşı yapılan bu seferler istiladan daha çok üstünlüğünü kabul ettirme, zayıflatma ve taabiyet kurma ekseninde okunmaya müsaittir. İsfendiyaroğulları örneği bile belirtilmeye çalışılan bu karakterin bir

229 Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*,

TTK Yayını, Ankara 1953, s. 249-336.

230 *Aşıkpaşa-zade Tarihi*, Âli bey neşri, s. 169 vd.

231 *Age.*, s. 170, 172.

kanıtıdır, çünkü İsfendiyaroğulları beyliğinin Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı ülkesine katılması yöntemi klasik anlamda askeri bir fetih olduğundan söz etmeye engeldir. Yönettiği bölge Osmanlı hakimiyetine katılırken İsfendiyaroğullarına önce has olarak Bursa yakınında geniş topraklar tayin edildi²³² ancak daha sonra kardeşlerden birinin diğer Türkmen beyleriyle ittifak araması sebebiyle bundan vazgeçilerek diğer kardeş Rumeli'ye gönderildi. İsfendiyaroğlu'na Filibe sancak beyliği tevcih edildi ve Markovo köyü yakınlarında mülk statüsünde topraklar ve başka ilave gelirler bağlandı.²³³ İsfendiyaroğlu tanınan ve saygı gören bir akıncı ailesi olarak varlığını sürdürdü. Hiç şüphe yok ki, bu eski gelenekle ahenkli bir uygulamaydı. Çünkü değişen sadece hanedanlardı ve bölgede yaşayan Türkmenler Osmanlıların idaresinde yine yerlerinde kalmaya devam ediyorlardı. Bu lejitimist çizgi Fatih ve Bayezid dönemindeki imparatorluk ideolojisi ile Selim çağında değişecek imparatorluk ideolojisinin farkını sergilemesi bakımından dikkate değer. Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Bayezid'e göre fetihçi olduğu doğrudur ancak onun eski Türk hakanlık gelenekleri ve saltanat hakkının unsurları konusunda dikkatli olduğunu verilen örneklerden yola çıkarak dile getirmek de mümkündür. Onun bıraktığı ideolojik miras ile oğlu Bayezid'in Türkmen beylikleri ve doğru politikaları bir ölçüde devamlılık arz etmektedir. II. Bayezid ve Şehzade Ahmet'in bu çerçevede anlaşılmaya müsait tercihinin, Türkmenlerin geleneksel saltanat haklarını sürdürmeye imkan vereceği ihtimali son anda Osmanlı merkezindeki vezirler, yeniçeriler ve genel olarak kullar ile Rumeli beylerini 21 Eylül 1511'deki ayaklanma ile beraber Ahmet yerine Selim'i tercih etmeye sevk etmiş olabileceği ve böylece islamî-fetihçi/emperyal siyaseti onayladıklarını değerlendirmek Selim ve Ahmet arasındaki tercihin sebeplerini anlamak açısından işlevlidir.

Benzer çerçeve Osmanlıların II. Bayezid döneminde, Hasan padişahın ölmesinden sonraki Akkoyunlu taht kavgalarına doğrudan müdahil olmamasında da görülür. Dayıları ve onların çocukları arasındaki çekişmelerden sıyrılarak ilk fırsatta hızlı bir şekilde öne çıkan ve Tebriz'de hükümdar olan Şah İsmail'in eski Akkoyunlu sahasında faaliyetleri bahane edilerek Selim'in müdahil olmaya çalışmasının ilk işaretleri onun Trabzon'da sancak beyi olduğu sırada görülür.²³⁴ Ancak,

232 Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 37-38.

233 Grigor Boykov, "Anatolian Emir in Rumelia: İsfendiyaroğlu İsmail Bey's Architectural Patronage and Governance of Filibe, 1460s-1470s", *Bulgarian Historical Review*, no. 1-2 (2013), 137-147, s. 139.

234 Uluçay, Yavuz I, s. 56-57 ve 76; Tansel, *Bayezid*, s. 246-247.

bunun ilk başta ne denli geçerli bir gerekçe olduğu da tartışmalıdır çünkü Osmanlı kaynaklarında II. Bayezid tarafından Selim'in uyarıldığı belirtilir.²³⁵ Daha bu zamandan oluştuğu anlaşılan Selim'in tasavvurları ve tahta çıktığı zaman sergilediği fetihçi politikalar ile dedesi II. Mehmet (1451-1481) ve babası II. Bayezid zamanlarında Türkmen kökenli hanedanlara karşı izlenen lejitimist yaklaşımdan ayrılır. Değişen imparatorluk ideolojisine bağlı olarak Yavuz Sultan Selim'in Anadolu politikaları ve seferlerinin İslami-fetihçi bir karakter taşıması, 1514 Çaldıran seferinden itibaren Kızılbaş Türkmenlere ve yine Kızılbaş Zaza aşiretlerine karşı Osmanlıların çoğunluğu Şafii olan Sünni Kürtler'le ittifak yapmasına izin vermesinden dolayı konunun nazik başlıklarından birini teşkil eder. Çünkü bu ittifakın inanç temelli olduğu kesindir ve bu nedenle Kürt beyleriyle taabiyet ilişkisi çerçevesinde kendi aşiretleri ve bölgelerini yönetme hakkı verirken, Türkmen beylerinin yüzlerce yıldır elindeki benzer haklarını itaatsizlik olarak yorumlamış ve fethederek tasfiye etmiştir. Bu konuda günümüz Osmanlı tarihçiliğinin herhangi bir sözünün olmaması da bu çerçevede dile getirilmesi gereken çok garip bir tarihsel suskunluktur ve üzerinde tartışılması zorunludur. Güncel tartışmalardan tarihyazıcılığının etkilenmemesi beklenemez ancak elden geldiğince milliyetçi reflekslerden ve güncel sorunların etkisinden uzak bir yaklaşımla bu konunun üzerinde konuşulmasının zamanının çoktan geçtiği açıktır. Değişen Osmanlı imparatorluk ideolojisi aynı mezhebin farklı bir ekolünden gelen Kürtler ile ittifak yapmayı mümkün kıldığı için Osmanlılar içinden çıktığı eski Türkmen geleneğine karşı inanç temelli bir cephe yaratmaktan çekinmediler. Bu tercih, göçer geleneklerinden çıkmış Türkmen Devlet Geleneğine ve eski soy dayanışmalarına göre belki Osmanlı emperyal ideolojisine elastikiyet kazandırmıştır ancak kendi tebaası olan Anadolu'daki Türkmenler ile başlayacak büyük bir çatışma sürecini davet ettiği de ortadadır. 1500'lü yılların başında Türkmenler arasındaki menkıbevi bağlar, gelenek ve göçebe harsının çerçevesinde çok eskiye uzanan mitolojik unsurlarla buluşan veya kavranan İslamiyet anlayışı Osmanlı İmparatorluğu'nun değişen ideolojisi çerçevesinde giderek kitabî/sünnî İslamın dışında görülecek ve Kızılbaş Türkmenler rafizi ve mühlid ilan edileceklerdi.²³⁶ Asıl olarak Kızılbaş

235 Tansel, *Bayezid*, s. 247; Feridun Emecen, "Selim I", *TDVİA*, c. 36, s. 407.

236 Rıza Yıldırım'ın yeni yayınlanan kitabında bu ayrışma ve düşmanlaşma hikayesinin ele alındığını yazarından öğrendim: *Aleviliğin Doğuşu: Kızılbaş Süfliğinin Toplumsal ve Siyasal Temelleri, 1300-1501*, (çev. Barış Yıldırım), İstanbul: İletişim Yayınları, 2017. Bu makalenin yayına gönderildiği sırada çıkan kitaba yurtdışında ulaşma imkanı bulamadım. Bu değerlendirmenin hazırlanmasında, yayına gönderme aşamasında yani son anda konuşma imkanı bulmuş olsak da Rıza Yıldırım'ın önemli katkıları olduğunu belirtmek isterim.

Türkmenleri rafizi ilan eden ve katllerinin uygun olduğunu belirten fetvalar ile meşrulaştırılan Türkmen takibatı daha yıkıcı ve onarılmaz sonuçları beraberinde getirdi. Saltanat meşruiyeti ve imparatorluk ideolojisi değişse bile sadece isyancı güçleri bertaraf etmekle yetinmek mümkünken alınan fetvalarla sıradan ahalinin katline müsaade edilmesi o günlerin koşullarında ve sonrasında korkunç sonuçlar yaratmıştır.²³⁷ Anadolu'daki Türkmen kitlelerinin kendi inanç ve gelenek düzlemini hatta çoğu kez görüleceği üzere canlarını korumak için bir süre sonra *Alevî* olduklarını yani kendilerinin de Müslüman olduğunu kanıtlamayı amaçlayan bir kavram üretmeleri bu sürecin en çarpıcı sonuçlarından biridir. Çünkü, bu kavrama sığınarak kitabî İslam ile ilişkisi olmayan kendilerine özgü İslam yorumlarını veya eski şamanik/türkkik ritüellerden beslenen inançlarını sürdürülebilmek için artık İslamî anlamda meşru bir zemin sağlamaya ihtiyaçları vardı. Geç XIX. yüzyıl öncesinde *Alevî* teriminin ilk kez ne zaman kullanılmaya başlandığı hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, ne üzerinde durduğumuz XVI. yüzyılda ne de öncesinde tedavülde olduğuna dair şimdilik bir veri bulunmuyor. Bu terimi mülhid ve rafizi oldukları yolundaki fetvalarla meşrulaştırılan kıtallerden kurtulmak için kızılbaşların mecburen ürettiklerini düşünmek, eldeki mevcut verilere göre tarihsel olarak daha uygun görünmektedir.

Öylesine büyük bir ideolojik değişimin ve fetvaların getirdiği en önemli sonuçlarından bir diğeri, Türkmen Devlet ve Siyaset geleneğinde hanedanlar değişse de sıradan ahalinin hakim olan yeni hanedanın yönetimi altında yaşamaya devam etmesini yok etmesidir. Çünkü, bu değişimle birlikte Ege Denizi kıyılarından başlayarak bütün Anadolu coğrafyasından Türkmen kitleleri Tebriz'e ve İran'a göçtüler.²³⁸ Bu boyutta büyük bir göç ve terk etme hanedan değişikliklerinden sonra ilk defa görülüyordu. Halbuki daha önce çeşitli beyliklerin Osmanlı idaresine geçmesinden sonra ahalisinin topraklarını terk etmedikleri ve yine yaşadıkları bölgelerde kaldıkları bilinir. Ancak bu kez adeta tersine bir göç yaşandı ve sadece Akkoyunlu konfederasyonuna bağlı aşiretler değil, İzmir'den ve Batı Anadolu'dan başlayarak İran'a doğru tersine bir kızılbaş Türkmen akını oldu. Elbette, İran'a daha doğrusu Şah İsmail'e giden Anadolu Türkmenlerinin hepsinin memnun olduklarını söylemek de zordur. Çünkü, idam edilenlere rastlandığı²³⁹ gibi geri

237 Bu ayrıntıya dikkatimi çeken Dr. Rıza Yıldırım'a teşekkür ederim.

238 Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*.

239 Mesela Şahkulu'nun adamlarından bazıları, doğruluğunu teyit edemesek de bir kervan soymakla suçlanmışlar ve idam edilmişlerdi.

dönerler de görülmektedir.²⁴⁰ Bunun ilk akla gelen sebebi, kitabı anlamda ne Sünni ne de Şii olan Anadolu'nun Kızılbaş Türkmenlerinin geleneksel inançlarından dolayı Osmanlılar ile Safeviler arasında iki uçlu ve dinsel-politik eksenli ideolojik bir baskı hattında kalmış olduklarıdır.

Sonuçta, Selim'in padişah olmasından sonraki icaraatlarıyla Anadolu'da yaklaşık beş yüz yıldır devam eden eski Türkmen devlet ve siyaset geleneği ortadan kaldırılırken, İslam'ın tek hükümdarı ve Haremeyn'in hadimi olma ideali de Mısır'ın fethini takiben büyük oranda gerçekleşmiştir. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) çağında 1547'den itibaren eski Akkoyunlu sahasında bulunan Osmanlı sancaklarında uygulanan Hasan Padişah kanunları değiştirilerek yeniden düzenlendiğinden dolayı, Anadolu'ya girdikleri zamandan beri devam eden beş yüz yıllık Türkmen saltanat, hükümdarlık ve siyaset geleneğinin son kalıntısı da tasfiye edilecektir. Ancak, halk katında Kızılbaş Türkmen kitlelerin itirazları, isyanları ve buna mukabil yaşadıkları baskı da yerleşip yüzlerce yıl boyunca sürecektir. Uzun açıklamalardan anlaşılacağı üzere bu bağlam irdelenmeden, eski geleneği sona erdiren ideolojik değişim ve sonuçları tartışılmadan II. Bayezid'in saltanatının son yıllarındaki taht kavgasının sonucu ve hiziplerin rolü tartışılmış sayılmaz.

Yukarıda yer yer değinilen kavramları takip ederek ifade edersek, II. Bayezid genellikle belirtildiği üzere pasif bir padişah olmaktan daha ziyade özellikle Türk ve Müslüman devletlere karşı emperyal bir siyaset izlemeyen, daha ziyade geleneksel-lejitimist bir hükümdar olarak kabul edilebilir. Çünkü, onun yaptığı birkaç sefer Moton, Koron, Kili veya Akkırman gibi darü'l-harbte bulunan yerlere yöneliktir. Ancak, darü'l-islamda olduğu kabul edilmesi gereken Türkmen devletlerine ve Memlûklülere karşı fetihçi ve emperyal bir politikası yoktur. Şah İsmail'in ortaya çıktığı süreçte doğudaki Akkoyunlu taht kavgalarına müdahil olmak için de istekli davranmamış ve fırsattan istifade ederek bir fetih girişiminde de bulunmamıştır. II. Bayezid ve Şehzade Ahmet'in bu çerçevede anlaşılmaya müsait hakimiyet anlayışının, Türkmenlerin geleneksel saltanat haklarını sürdürmeye imkan vereceği ihtimali son anda Osmanlı merkezindeki vezirler, yeniçeriler ve genel olarak kullar ile Rumeli beylerini Ahmet yerine Selim'i tercih etmeye sevk etmiş olabileceği ve böylece fetihçi ve İslami-emperyal siyaseti onayladıklarını değerlendirmek, Selim ve Ahmet arasındaki tercihin sebeplerini anlamak açısından işlevlidir. Bütün bu açıklamaların sonunda şu andaki mevcut bilgiye

²⁴⁰ Karadeniz bölgesindeki Çepni'ler gibi terk-i diyar edip Şah İsmail'e katılanlara geri döndükleri takdirde iskan ve vergi muafiyeti sağlanacağı hakkında, bkz. Feridun Emecen, *Yavuz*, s. 100.

göre, Ahmet'in Anadolu'da ayrı bir devlet kurmanın eşiğine geldiği bir sürecin yaşandığı aşamada Anadolu ile Merkez/Rumeli ayrışmasının kıyısına gelindiği ve Merkez ile Rumeli Beyleri'nden oluşan ittifakın Ahmet ve Anadolu'daki geleneğe galip gelerek Selim'i tahta çıkarttığını söylemek mümkün görünüyor. Bu politik ayrışmanın içinde inanç bağlamında bir çatışmayı da barındırması ise politik rekabet dışında çok derin sorunlar üretmiştir. Bütün bunlardan dolayı, 1512 yılında Yavuz Sultan Selim'i tahta çıkartan ayrışmanın dinamiklerinin analiz edilmesi ve anlaşılması, Selim'in tahta çıkmasından sonraki süreci açıklayacak oluşumları da ilgilendirdiğinden daha da önem kazanıyor.

Hiziplerin yapısı, iç ağları, Osmanlı ideolojisinin değişmesi ve hiziplere etkisi çerçevesinde yukarıda yazılanlar Osmanlı tarihinin bu dönemini ve sonrasını, önceki dönemle karşılaştıramayacak ölçüde farklılaştırır. Çıpa'nın hizip yapılarını belirleyen ideolojik tercihlere dair yukarıda dikkat çekmeye çalıştığım sorunların hiç birisine değinmemesi, onun revizyonist tarihçilik iddialarını da tartışmalı bir zemine taşımaktadır.

Erdem Çıpa'nın Tezleri III: Selim'in Ölümsonrası İmajı ve Meşrulaştırılması

Yukarıda belirtilen ve tartışılanların yanı sıra, Çıpa'nın kitabında vaat ettiği analizler ve diğer iddiaları bakımından da sorunlar var. Selim'in ölümsonrası imajını analiz etmek ve özellikle Selimnâmelerde yaratılan Selim kimliğini vak'a tarihi bağlamında değerlendirerek meşrulaştırmaya yönelik anlatı ve kurgunun gelişimini ortaya koymak Çıpa'nın amaçları arasındadır. Ancak bunu metodik olarak mümkün olmayacak bir yöntemle yapmaya çalıştığı gözlenir. Çünkü, ilk defa kendisinin yazdığını iddia ettiği holistik hikayeyi oluştururken ve şehzadeler arasındaki taht rekabetini yazarken daha geç dönemin Osmanlı anlatılarına başvurması Erdem Çıpa'yı kendi tezleri, iddiaları ve tarihyazıcılığına dair perspektifi bakımından açılanması zor bir konuma sürükler.

Şöyle ki, Çıpa kitabının ikinci bölümünde Osmanlı kronikleri ve Selimnâme yazarları tarafından Selim'in ihtilafı hikayesinin meşrulaştırılmasını ve onun hakkındaki ideal sultanlık iddiasıyla ilgili üst-anlatının nasıl oluşturulduğunu analiz ettiğini söylüyor.²⁴¹ Ancak paradoksal bir şekilde Selim'in ölümsonrası imajı-

241 Çıpa, *Selim*, s. 21.

nı yansıttığını kendisinin de kabul ettiği²⁴² anlatılardan 17. yüzyıl ortalarında yazılan *Solakzade Tarihi*'ni kitabının tarihsel dediği kısmında ve diğer bölümlerinde sık demeyi hak edecek ölçüde kullanıyor.²⁴³ Böylelikle yazar kendisini, Selim'in kompozit kimliği ve ölümsonrası imajını yaratan Osmanlı kronikçilerinin yazdıklarını tekrarlamakla itham ettiği günümüz tarihçilerinin yanına transfer ediyor. Anlatıların, belgelerin ve diğer kaynakların aralarındaki farkları dikkate almadan ve yazıldığı dönemin koşullarını değerlendirmeden kullandıkları gerekçesiyle eleştirdiği günümüz Osmanlı tarihçilerine yönelik genellemeleri de bu durumda Çıpa'nın kendisine dönmüş oluyor.

Hoca Saadettin'in *Tâcü't-tevârih* isimli meşhur tarihi, Selim'in kompozit imajının üretilmesinde ve Çıpa'nın eleştirdiği sünî bakışın Osmanlı kroniklerine yerleşmesinde etkili olduğu bilinen bir anlatıdır. Hoca Saadettin'in hem tarihinde hem de *Selimnamesi*'nde Selim mitifikasyonuna dair kurguladığı hikayeler vasıtasıyla ve *Selimnamesi*'nin popülerliği nedeniyle Selim imajını rehabilite eden etkisini Çıpa'nın kendisi de kabul ederken,²⁴⁴ bunu unutup *Tâcü't-tevârih*'i hiç kullanmaması gereken vak'a kısımlarında kaynak olarak tercih etmesini açıklayabilmek mümkün değildir. Selim'in hikayesini, onunla muasır Osmanlıların farklı bakış açılarını, arşiv belgeleri ve anlatılardan geniş bir yelpazede örnekleyerek bir araya getirdiğini belirtmesi de²⁴⁵ bu durumda boş bir iddiadan başka bir anlam taşıyor. Çünkü bu kaynaklar, yani *Tâcü't-tevârih* ve *Solak-zade Tarihi* ile Çıpa'nın kullanmayı tercih ettiği benzerleri Selim'in muasırı değil, aksine Çıpa'nın analiz etmeyi vaat ettiği Selim imajını yaratan veya aktaran daha geç tarihli eserlerdir. Hoca Saadettin'in, Selim'in gayrimeşru eylemlerini meşrulaştırmak için *Tâcü't-tevârih*'te ürettiği bahaneler, uydurduğu veya çarpıttığı hikayeler Çıpa tarafından tartışmasız bir şekilde kabul edilip kullanılması yanında bu yetmezmiş gibi Hoca Saadettin'in çarpıtmalarına belgesel destek vererek teyit etmeye çalıştığı da görülüyor. Çıpa, böylelikle Hoca Saadettin'in analizini yapmak bir tarafa onun manipülatif yaklaşımına ortak olmaktadır. Aşağıda verilen örnekler bu tespitin kanıtlarından bazılarıdır.

Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin tayin edildikleri sancakları saraydan izinsiz terk etmeleri ağır bir suçtur ve yasaktır. Bunu yaptıkları takdirde asi ilan

242 Çıpa, *Selim*, s. 134-135.

243 Karşılaştırmak için Çıpa'nın kitabın 29-107. sayfalarının dipnotlarına bakılabilir.

244 Çıpa, *Selim*, s. 150.

245 Çıpa, *Selim*, s. 17.

edilmeleri işten bile değildir. Kardeşleri Korkut ve Ahmet'in taht için hareketlendiğini gören Selim, bilindiği üzere kendisine İstanbul'a yakın ve gelirleri yüksek bir sancak talebinde bulunur ancak istediğini alamaz. Oğlu Süleyman için istediği sancaklar da rakibi olan Şehzade Ahmet tarafından engellenir ve oğluna en sonunda Kefe Sancağı tevcih edilir. Selim, izinsiz olarak sancağını terk edip oğlu Süleyman'ın yanına Kefe Sancağı'na gider ve taht mücadelesini başlatır. Babasının tavsiyelerine de şiddetle karşı çıkarak Trabzon'a dönmeyeceğini bildirir. Selim'in bunu dile getirme biçimi hem Osmanlı saltanat gelenekleri hem de dinî açıdan Hoca Saadettin gibi muhafazakar bir Osmanlı şeyhülislamının kitabında yer veremeyeceği kadar ağır ifadelerle doludur. Mesela Selim babası tarafından gönderilen ve kendisini Trabzon'a geri dönmeye razı etmek isteyen arabulucuya veya nasihatçıya şöyle sözler sarf eder: “*ve rızadan garaz Trabzon'a varmak, gökten Cebrail inüb ve Peygamber dilek ederse bile kabul etmez...*”.²⁴⁶ Bilindiği üzere Cebrail Allah tarafından gönderilir ve Peygamber Allah'ın taleplerini tebliğ eder, bu nedenle Selim dolaylı olarak Allah istese bile buna uymayacağını söyleyebilmektedir. Tabi ki böyle bir cümleyi *Tâcü't-tevârih*'te görmek mümkün değildir. Selim'in verdiği cevabın tek bir kelimesi bile *Tâcü't-tevârih*'te görülmediği gibi Hoca Saadettin tarafından asi şehzadenin söz konusu görüşmelerde gayet olumlu bir tavır sergilediği anlatılır.²⁴⁷ Bu süreç, hem sancağını terk etmesi, hem saraydan gelen emirlere karşı çıkması hem de kanun ve geleneğe aykırı olarak Rumeli'de sancak talep etmesi sebebiyle Selim'in asi ilan edilmesine fazlasıyla yetecek türden eylemleriyle doludur. *Tâcü't-tevârih*'te Hoca Saadettin Selim'in bu gayrimeşru eylemlerini meşru göstermek için uydurma bir mizansen kurgular.²⁴⁸ Çünkü, Selim'in Trabzon'dan şikayet ederek kendisi açısından daha avantajlı bir sancağa tayin istemesini sanki Rumeli'nden bir sancak istiyormuş gibi anlatır. Hoca Saadettin'in anlatısına göre, Selim Trabzon'dan memnun olmadığı ve yaptığı seferler nedeniyle babası tarafından uyarılınca huzursuz olup önce saraya gidip derdini anlatmak ister ama “*bi-tekellüf varmağa ikdam idemeyüb Rumeli yakasında sancak inayetin taleb*” eden bir mektupla adamlarından birini saraya gönderir. Ancak onun bu mektubuna verilen cevap ümit kırıcı bir içeriğe sahiptir. Selim bir kere daha başka bir adamıyla aynı talebini tekrarlayan bir mektup gönderir. Ancak, bu kez de yine olumsuz cevap verilir ve Trabzon'da kalması istenir. Hoca Saadettin bu arada Selim'i yücelten yorumlarından birini eklemeyi ihmal etmez;

246 Uluçay, Yavuz I, s. 80-81.

247 *Tâcü't-tevârih*, c. 2, s. 142-143.

248 *Tâcü't-tevârih*, c. 2, s. 140.

babası ve devlet erkânı, Selim'in gibi *emellerinin nihai hedefi memleket ahvalinin intizamını sağlamak olan seçkin birinin dünya malına tabi olacağını ve yetineceğini*²⁴⁹ sanırlar. Ama tabii ki yanılırlar! Hoca Saadettin'e göre Rumeli'ne geçip küffara karşı savaşmaktan başka amacı olmayan bu seçkin Şehzade tekrar adam gönderip niyetini açıklamaya çalışır ancak bu da mümkün olmaz. En sonunda çaresiz kaldığı için bu yüce amaçlarını gerçekleştirmek üzere, her türlü meşruiyeti aradıktan sonra mecburen sancağını terk ederek Kefe'ye geçer.²⁵⁰

Bu anlatı tarihsel açıdan olayların seyrine tekabül etmemektedir ve Selim'i meşrulaştırmak için Hoca Saadettin'in eklediklerinden mürekkep bir kurgudur. Bu o denli açıktır ki, Selim'in henüz Kefe'ye geçmeden Trabzon'da iken Rumeli'nden sancak istediği ilk Selimnâmelerde, yani Kılıççı-zade İshak²⁵¹ ve Kemalpaşa-zade'de²⁵² bile yoktur. Hoca Saadettin önceki Selimnâmelerde bile olmayan unsurları ekleyerek olayları değiştirip yeniden kurgulamış ve O'nun Kefe'ye geçmeden önce Rumeli'nden sancak istediği şekline sokmuştur. Halbuki Hoca Saadettin'in yazdıklarının aksine yazışmalarda da Selim'in 1510 Ekim ayına kadar Trabzon'da olduğu sırada Rumeli'den sancak istediğine dair bir iz, belge veya yorum bulunmamaktadır. Rumeli'nde sancak talebi daha sonra 1511 yılı Mayıs ayında Kefe'den Akkirman/Kili tarafına geçmesiyle başlayan ve Edirne'ye kadar devam eden süreçteki müzakerelerin konusu olacaktır.

Erdem Çıpa ise Hoca Saadettin'in kurguladığı bu uydurma hikayeyi Selim'in Rumeli beylerinin desteğiyle tahta çıktığı tezini kanıtlaması bakımından kendisine avantaj sağladığı için tereddüt etmeden kullanır.²⁵³ Çıpa bu bilgiyi çok benimsemiş olmalı ki, bu noktada ne Selim'in meşrulaştırılmasına dair Osmanlı kronikçilerinin yazdıklarını ne de bu konuda onların anlatısını devam ettirmekle suçladığı günümüz Osmanlı tarihçilerine yönelik eleştirilerini hatırlar. Ayrıca bununla da yetinmeyen Çıpa, *Tâcü't-tevârih*'teki bu uydurma bilgileri desteklemek için bir belgeyi de kaynak göstermektedir: TSMA. E. 543. Uluçay'ın transkripsiyonunu verdiği bu belgede Selim'in Rumeli'de sancak istediğine dair yine bir

249 "münteha-yı meramı ahval-i memleket intizamı olan âli makamı dünya hitamıyla aldanur sanub riayet-i maliye ile iktifa" *Tacü't-tevarih*, c. 2, s. 140.

250 *Tacü't-tevarih*, c. 2, s. 140-141.

251 Burhan Keskin, "Selim-name (İshak bin İbrahim)" (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 26 vd.

252 Kemalpaşazâde'nin metni için bkz. Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I*, s. 40-41.

253 Çıpa, *Selim*, s. 82, dpn. 97.

işaret, iz veya kelime yoktur!²⁵⁴ Bu yazının girişinde belirttiğim üzere bu belgenin numarası Uluçay tarafından yanlış verilmiştir ve Çıpa bu yanlışlığı aynen tekrarladığından söz konusu belgenin aslını gördüğünü beyan etmesi hakkında bile güçlü şüphe vardır. Belgenin tam numarası TSMA. E. 5437'dir ve bu belgede Selim Trabzon'da iken Rumeli'nde sancak istediğine dair bir ip ucu bile bulunmamaktadır. Peki Çıpa bu bilgiyi nereden almıştır? Öyle görünüyor ki, Çıpa bu bilgiyi Selahattin Tansel'in yazdıklarını zorlayarak üretmiş ve Hoca Saadettin'in hikayesiyle birleştirmiştir. Çıpa'nın eleştirdiği tarihçilerden Tansel, Selim'in Trabzon'un mahsulü kıt olduğundan her şeyi dışarıdan temin etmek zorunda kaldığı gibi şikayetler nedeniyle sancak değişikliği talep ettiğini belirtir ve Uluçay tarafından transkripsiyonu yayınlanan TSMA. E. 543 numaralı belgeye atıfta bulunduktan sonra aynı cümlemin devamında Rumeli'de bir sancağa tayin istediğini yazar.²⁵⁵ Tansel'in alıntısına ve dipnotlarına bakıldığında, Selim'in Trabzon'dan şikayet ederek sancak değişikliği talebinde bulunmasını Uluçay'ın yayınladığı belgeden, Rumeli'nde bir sancak istediğini ise *Tâcü't-tevârih*'teki az yukarıda özetlediğim hikayeden alıntıladığı görülür.²⁵⁶ Dolayısıyla Tansel'in kurduğu cümlede kaynak gösterilen belge Selim'in Trabzon'da iken Rumeli'nden sancak istediğinin kanıtı olarak değil, Trabzon'dan şikayetleri için zikredilmektedir. Peki Çıpa Selim'in daha Trabzon'dan ayrılmadan Rumeli'den sancak istediği bilgisinin kaynağını verirken Tansel'in yazdığı bu iki farklı bilgi ve iki farklı kaynağı nasıl bir forma kavuşturuyor? Öncelikle belirtmek gerekir ki, Çıpa iki ayrı bilgi verip iki ayrı kaynak göstermiyor. Tansel'in adını bile anmadan onun aynı cümlede verdiği iki farklı bilgiyi Selim'in daha Trabzon'da iken Rumeli'den sancak istediği şeklinde yeniden düzenledikten sonra sadece bir dipnot veriyor ve bu kez Uluçay'ın yayınladığını belirtmeden belgenin arşivdeki orijinalinin(!) numarası ile *Tâcü't-tevârih*'in ilgili sayfasına atıfta bulunuyor.²⁵⁷ Bu durumda henüz Kefe'ye geçmeden Selim'in daha Trabzon'da iken Rumeli'den sancak talep ettiğini söylemeyen bir belgeyi Hoca Saadettin'in Selim'i temizleme çabasına destek olarak "imal" ettiğini belirtmekten başka çare kalmıyor. Halbuki, *Tâcü't-tevârih*'te anlatılan Selim'in Trabzon'da iken Rumeli'nde sancak istediğine dair hikayenin fabrikasyon olduğunu bizzat Selim'in mektupları ile de kanıtlamak mümkündür. Bunlardan biri Kefe'ye geldikten sonra Silistre sancağını istemesiyle ilgilidir ve bu isteği

254 Uluçay, Yavuz I, s. 75-76.

255 Tansel, *Bayezid*, s. 268.

256 Tansel, *Bayezid*, s. 268, dipnot 56 ve 57.

257 Çıpa, *Selim*, s. 82, dpn. 97.

Rumeli'de sancak verilmesi kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle reddolunduğundan bahseder. Bu kez Anadolu'ya dönmesi şartıyla, dört milyon akçe bedelle Menteşe sancağı verilir ancak Selim buna da razı olmaz ve Silistre'yi istemeye devam eder.²⁵⁸ Bu isteği yine kabul edilmez ancak Kefe'de oturması şartıyla Kili ve Akkirman'dan yapılan zamlarla Kefe Sancağı'nın tevcih olunduğunu Selim'in yazdığı bir diğer mektuptan öğreniriz.²⁵⁹ Selim anlattıklarının devamında, Trabzon'da yirmi beş yıl sancak tasarruf ettiğini, sancak talebine devletlü hüdavendigarın rızası yoktur denildiğini ve Anadolu'da sancak verilmediğini (burada kurduğu cümlelerde kardeşi Ahmet ile ilgili bir imada bulunarak fitne ve fesat olur bahanesiyle verilmediğini söyler), bu nedenle Anadolu diyarında sancak tevcih edilmeyince Kefe diyarına varıp tekaüd etmeye niyet ettiğini anlatır. Selim'in kendi sözleriyle hikayesinin devamında, Trabzon'a dönmesi şartıyla Menteşe sancağının önerildiğini, Silistre'yi istemesine rağmen verilmediğini, kardeşi Ahmet'in serasker tayin edildiğini belki onun Rumeli'ye geçerek saltanatın ona müyesser olacağını, bütün bunlardan dolayı Ahmet'in tasarruf ettiği miktarda Rumeli'de şanına münasip sancak istediğini belirtir. Bütün süreci aktardığı uzun mektubu veya arzı kendisinin bütün bu aşamada yaşadıklarını özetlediği önemli bir belgedir.²⁶⁰ Bu ve diğer mektuplarının hiçbir yerinde Trabzon'da iken Rumeli'nde sancak istediğine dair bir kelime bile etmez. Ancak, Erdem Çıpa *Tâcü't-tevârih*'teki uydurma hikayeye dayanarak böyle bir bilgi verir ve Hoca Saadettin tarafından uydurulan bu bilgiyi kendi yarattığı bir diğer belge ile destekler.

Uluçay'ın zikrettiği ve transkripsiyonunu yayınladığı bütün belgelerin orijinallerini Erdem Çıpa'nın gördüğü iddiası kitabında verdiği belge listesinden anlaşılmaktadır.²⁶¹ Ancak aslını gördüğünü iddia ettiği belgelere ve diğer kaynakların verdiği bilgiye göre Selim'in Trabzon'da iken Rumeli'nden sancak talep ettiği vaki değilken Çıpa'nın Hoca Saadettin'in Selim'i meşrulaştırmak için uydurduklarını kullanması kendi tezleri ile taban tabana zıt; Selahattin Tansel'in cümlesini değiştirmesi ve kitabına atıf yapmaması başka bir kusur; Uluçay'ın yayınladığı belgede olmayan bir bilgiyi ona izafe ederek kanıt üretmesi ve aslında bu belgenin aslını görmüş gibi dipnot verse bile Uluçay'ın yanlış verdiği numarayı tekrarlaması ise başka bir boyut. Daha başka bir şey söylemek istemiyorum!

258 Uluçay, Yavuz I, s. 82, dñn. 38'de transkripsiyonu verilen TSMA. E. 6185 numaralı mektup.

259 Uluçay, Yavuz I, s. 84, dñn. 43'te transkripsiyonu verilen TSMA. E. 5443 numaralı mektup.

Dipnotun sonunda "bundan birkaç tane daha var" şeklinde Uluçay'ın notu bulunuyor.

260 Uluçay, Yavuz I, s. 84-86. TSMA. E. 6815 numaralı arz/mektup.

261 Çıpa, *Selim*, s. 368, 369.

Çıpa'nın *Tâcü't-tevârih*, *Solakzade Tarihi* veya doğrudan Selim'in meşrulaştırılması amacıyla yazılan *Selimnâmeleri* kullanarak yazdığı olgusal hikaye ve taht rekabeti, temel tezleri bakımından bir dizi başka problemin oluşmasına da zemin hazırlıyor. Bu tartışmalı zemin üzerine kurduğu kitabındaki diğer bütün bölümler de zorunlu olarak tartışmalı hale gelmektedir. Çünkü, Erdem Çıpa, yaratılan imaj ve kurgusal hafızaya ilişkin bilgiyi olgusal bölümlerine taşıdığı için vak'a tarihi ile Selim hakkında üretilmiş olan hafıza birbiri içine geçmiştir. Halbuki, Çıpa'nın temel amaçlarından biri, yaşananları olgusal bir hikayede kurguladıktan sonra bu hikayeye göre Selim hakkında daha sonra üretilen mitifikasyonu yansıtan hafızayı analiz etmektir. Bir bakıma çalışmasının Selim hakkında History ve Memory kavramsallaştırmasına dayandığını belirtip sonra tarih ve hafızayı birbiri içine aktarmak ve Osmanlı kronikçileri ile Selimnâme yazarları tarafından imal edilen anlatının vak'a tarihi olarak sunulması gibi anlaşılmasız bir durum çıkartmıştır. Dolayısıyla, yukarıda verilen örneklerde açıklanmaya çalışılan yaklaşımı ve kaynak kullanımı sebebiyle Çıpa'nın bütün tezleri tartışmalıdır ve ancak boş tarih yazımının iyi bir örneği olarak tanımlanabilir.

Erdem Çıpa'nın, bütün bu önemli sorunlara ilave olarak Selim'in ölüm sonrası imajı hakkında yazdıkları kendi tezleri ve tarihyazıcılığı bağlamında söylediklerini geçersiz kılacak bir şekilde düzenlenmiştir. Çünkü, önemli bir ayrıntıyı atlayarak analizlerini yanıltıcı bir noktadan başlatıyor. Buna göre, Çıpa yukarıda verilen meşrulaştırma örnekleriyle dolu olan *Selimnâmelerin* ilkinin daha Sultan Selim'in sağlığında Kılıççı-zade İshak tarafından yazıldığını bilmesine rağmen Selim mitosuna tamamıyla ölümsonrası imaj açısından bakmaktadır. Halbuki İshak Çelebi'nin Selim ile tanıştığı ve aralarında görüşmeler vaki' olduğu bilinir. Üstelik, Çıpa, İshak Çelebi'den başlayarak Selimnâmelerin dokuz tanesinin Selim'in 1520'de ölmesinden önce yazıldığını da belirtir.²⁶² Gerçi 1512-1514 arasında yazıldığı sanılan İshak Çelebi'nin Selimnamesi hariç diğer sekizinin Selim'in 1514-1517 arasındaki zaferlerine yoğunlaşması sebebiyle aralarında farklılıklar olduğu söylenebilir ancak sonuçta Selim hayatta iken yazılmış olduklarından, ölümsonrası imajının hayattayken yazılan Selimnâmelerle derinden bağlantılı olduğu açıktır. Dolayısıyla, Selim'in sadece ölümsonrası imajının değil, yaşarken oluşturulan anlatının self-lejitimasyon bakımından da okunmasını gerektiren verili bir durum söz konusudur. Bundan dolayı self-lejitimasyon meselesi Çıpa'nın aslı problematiğine eklenen bir konuma yerleşir ve Selim'in sağlığında yazılan meşrulaştırma

262 Çıpa, *Selim*, s. 143, 144.

hikayesinin unsurları ile ölümsonrası imajını oluşturan anlatının bağlantısı, benzerliği veya farklılığı olup olmadığı mutlaka tartışılması gereken bir önem kazanır. Selim'in ölümünden önce yazılan dokuz *Selimnâme*de çizilen imaj, ölümünden sonra yazılan *Selimnâmelerde* tekrarlanıyorsa öldükten sonra yaratılan bir imaj değildir ve self-lejitimasyondan kaynaklanmaktadır. Eğer Selim öldükten sonra yazılan *Selimnâmelerde* çizilen imaj hayattayken yazılan *Selimnâmelerde*kinden farklılıklara sahipse, o takdirde ikili bir imaj yaratılmış demek olacağından self-lejitimasyon ve ölümsonrası meşrulaştırma biçimleri karşılaştırmalı olarak ele alınarak imaj analizi yapılmalıydı.

Erdem Çıpa'nın yukarıda aktarılan ve açıklanmaya çalışılan sorunlardan kaynaklanan sonuçlar ve bunlar üzerine inşa ettiği yorumları kitabının tamamını etkiler. Olgusal açıdan tartışmalı malzeme kullanımı ve Selim hakkında yaratılan geç tarihli meşrulaştırıcı kurguyu, belgelerde ve yazışmalarda izlenen olay akışı içine aktarması kitabında vaat ettiği analizleri yapmasını mümkün olmaktan çıkartır. İki farklı bağlam birbiri içine dercedildiğinden Çıpa'nın kitabında okuduklarımızın Selim döneminde yaşanan tarih mi, yoksa daha sonraki yıllarda Osmanlı *Selimnâme* ve kronik yazarları tarafından üretilen kurmaca mı olduğunu ayırt etmek mümkün olamıyor. Ayrıca imal edilen Selim imajının self-lejitimasyon bağlamında mı yoksa ölümsonrası imaj yaratılmasına mı matuf olduğu veya aralarında fark varsa karşılaştırmalı mı okunacağı meselesi de Çıpa'nın metodik yaklaşımından kaynaklanan önemli bir sorun olarak ortaya çıkıyor ve çalışmasını eksik bırakması yanında yazdıklarını da geçersizleştiriyor. Açıklanmaya çalışılan bu sebeplerden ötürü, Çıpa'nın çalışmasının yanlış bir bakış açısıyla model kullanmanın sorunları ve sonuçlarından olumsuz bir şekilde etkilendiğini belirtmek gerekiyor. Çünkü Selim'in yaratılan imajını analiz etmek için Çıpa model olarak P. Burke'ün *The Fabrication of Louis XIV* isimli meşhur kitabını model aldığını belirtir. Ancak aktardıklarından anlaşılacağı üzere, model aldığı çalışmanın tarihyazıcılığı açısından taşıdığı sofistike değeri ile Çıpa'nın Selim hakkında yazdıkları arasındaki fark karşılaştırılmayacak ölçüde büyüktür. Boş iddiaların önemli tarihçilerin başarılı çalışmalarına dayandırılarak değerli olduğuna dair bir algı oluşturma çabası da Çıpa'nın kendi çalışması hakkında yaratmak istediği imaj ile ilgili olsa gerek.

Erdem Çıpa'nın Tezleri IV: Nasihatnameler ve Selim'in İdealizasyonu

Nasihatnamelerde veya ıslahat raporlarında Yavuz Sultan Selim'in ideal sultan olarak resmedilmesi ve ilahi yardımla desteklenen bir hükümdar olduğu imanının ele alındığı bölümlerde,²⁶³ Erdem Çıpa'nın kitabının başında ilan ettiği amaçlarından tamamen uzaklaştığı görülür. Selim hakkında ideal sultan algısının yaratılmasında bütün nasihatnamelerin eşit ölçüde katkısının olmadığını belirten Çıpa'nın bazı nasihatname yazarlarının Selim'den hiç bahsetmediği tespiti doğrudur.²⁶⁴ Fakat, bu doğru tespiti bütün bölüm boyunca istikrarlı bir şekilde sürdürmez. Çünkü, kendi izleğini kaybederek adeta Selim hakkında yaratılan mitosu kanıtlamaya çalıştığını belirtmeye izin veren bir anlatı kurar. Bu bakımdan nasihatnamelerde veya ıslahat raporlarında Selim'i idealize eden pasajları seçip öne çıkartmaya çalışır. Babası II. Bayezid için bile kullanılan “*hazret-i hilafet penah, padişah-ı hilafet penah, hazret-i sahib-kıran-ı asr, kahraman-ı zaman, sultan-ı zaman, sahib-kıran-ı zaman*”²⁶⁵ gibi lakabların Selim'in idealize edilmesinin kanıtları olarak sunar. Halbuki bu lakablar Selim'in idealize edildiğini değil, aslında sıradanlaştırıldığını gösterir çünkü bu tür tanımlamalar her Osmanlı padişahı için yapılır. Bu nedenle Selim'in nasihatnamelerdeki idealizasyonunu incelediği çerçevede Çıpa'nın yazdıkları doğru tespitlerle başlamakla birlikte, devamında onun idealize edildiğini göstermek için olguları zorlaması ve kaynakları çarpıtması nedeniyle ortaya yine tartışmalı bir bölüm çıkmaktadır. Daha önemlisi ve şaşırtıcı olanı ise, aşağıda gösterileceği üzere kaynaklarda olmayan kanıtları varmış gibi sunmasıdır.

Erdem Çıpa, nasihatname yazarlarının kul kökenli veya ulemadan gelmesine bağlı olarak yorumlarının farklılaştığına dair örnekler verirken kul kökenlileri suçlayan hür ve müslüman kökenli Mustafa Âlî'ye gönderme yaptıktan sonra kul kökenlilerin şikayetlerini de örnekler. Bu konuda seçtiği kitap, yazarı bilinmeyen ancak devşirme kökenli birisi tarafından yazıldığı kabul edilen *Kavanin-i Yeniçeriyân*'dır. *Kavanin-i Yeniçeriyân*'dan verdiği satırlarda, yeniçeri ocağına devşirmelerin değil kanuna muhalif olarak “*Türk-Mürk*” cinsinden gelenlerin yerleştirilmesinden dolayı ocak nizamının bozulduğundan şikayet edilmektedir. Böylece, hür doğmuş Müslüman kökenli bir nasihatname yazarı ile kul kökenli bir yazarın cins ve sınıfsal kökenlerine göre yorumlarının farklılık gösterebileceği

263 Çıpa, *Selim*, s. 176 vd.

264 Çıpa, *Selim*, s. 187.

265 Kemalpaşa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, VIII, yay. Ahmet Uğur, Ankara 1997, s. 295, 296.

anlamında bir karşılaştırma okuruz. Ancak, Erdem Çıpa'nın şaşkınlık kelimesinin nitelemekte yetersiz kaldığı yöntemleri burada da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, alıntı yaptığı *Kavanin-i Yeniçeriyân*'nın bid'atler arasında saydığı, kanun ve geleneğe aykırı olarak “*Türk-Mürk*” kökenlilerin ocağa alınmasına cevaz vererek yeniçeri ocağının bozulmasına giden yolun açılmasını sağlayan bu işlem konusunda hangi padişahın mesul tutulduğunu belirtmez.²⁶⁶ Ancak *Kavanin-i Yeniçeriyân*'a bakıldığında “*Türklerin-Mürklerin*” ocağa alınmasıyla ilgili olarak *Kavanin* yazarı tarafından açıkça suçlanan padişahın Yavuz Sultan Selim olduğu görülür.²⁶⁷ *Kavanin* yazarının bu bid'ati başlatan padişah olarak Selim'i eleştirdiği ortadayken Erdem Çıpa'nın bunu belirtmemeyi tercih etmesi ve *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da Selim'in idealize edildiğini ileri sürmesi kaynakları çarpıtarak kullandığının yeni bir örneğinden başka bir şey değildir. Alıntının bağlamının farklı olduğu gerekçesi bu noktada geçerli bir savunma olamaz, çünkü *Kavanin* yazarının bir bid'ati eleştirdiği kadar onu başlatan padişahı kınadığı da açıktır. Bu örnekte eleştirilen padişah Yavuz Sultan Selim'dir ve bu açıklanırsa onun meritokrat ve kanun ya da geleneğin idrakinde bir sultan olarak idealize edildiğini savunmak imkansızlaşacaktır. Bundan ötürü Çıpa'nın Selim'in adını bid'at başlatan bir padişah olarak anmayı tercih etmediği ve bilerek alıntısının dışında bıraktığından başka bir açıklama yapmak mümkün değildir.

Aynı şekilde Selim'in gazabına örnek verirken, Çaldıran Savaşı (1514) sırasında isyan ve itaatsizliklerinden dolayı sefer sonrasında çok sayıda yeniçerinin infaz edilmesini istediğini, ulema ve fuzelanın araya girerek daha büyük bir kasa sebep olacağına ikna ederek padişahın vazgeçirilebildiğini yazar.²⁶⁸ Çıpa, bu olayın kaynağı olarak da yine *Kavanin-i Yeniçeriyân*'ı gösterir. Ancak *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da bu olayın anlatılma sebebi, Selim'in *kanun-ı kadime* uymaması ve geleneğe mugayir bir icraatının eleştirilmesidir. Bir anlamda Çıpa'nın tercih ettiği gibi onun gazabına da örnektir ancak *Kavanin* yazarı bu satırlarda aslında Selim'i uzun bir değerlendirme ile eleştirmektedir ve Trabzon'dan devşirme alınmasının sakıncaları kendisine söylenmesine rağmen, padişah olunca yeniçeri ocağına Trabzonluları ve Karamanlıları aldırıldığını aktarmaktadır. Sorun bu nedenle çıkmıştır çünkü *Kavanin* yazarına göre sefer sırasında huzursuzluk çıkartanlar, Selim'in

266 Çıpa, *Selim*, s. 185.

267 *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tablilleri*, (yay. Ahmet Akgündüz), İstanbul 1996, c. 9/1-2, s. 151, 152.

268 Çıpa, *Selim*, s. 190, 191.

kanun-ı kadime aykırı olarak ocağa aldırıldığı Trabzonlular ve Karamanlılar'dır.²⁶⁹ *Kavanin* yazarının anlatısı bu bağlamda ve içerikte olduğu halde Erdem Çıpa olguyu parçalıyor ve bağlamından kopartarak Selim idealizasyonunun bir unsuru olarak değerlendirdiği korkulan hükümdar tipinin kanıtlanması amacıyla kullanıyor. Ancak, Çıpa'nın olayların veya anlatıların belli kısımlarının görmezden gelmesi veya bağlamından kopartarak kullanması ya da nasihatçilerin söz konusu olayı neden anlattığını dikkate almaması ve kaynağın sadece işine yarayan kısımlarını alıntılanması nedeniyle manipülatif sonuçlar üretilmiştir. Bu örnekte görüldüğü gibi kaynakta Selim'in kanuna ve geleneğe mugayir uygulamalarını eleştirmek için yazılanlar, Çıpa tarafından onun kanunu müdrük ve meritokrat bir padişah olduğunu kanıtlamak için kullanılabilmiştir. Tanımını okuyuculara bırakarak geçiyorum.

Çıpa, sayfalardır örneklediğim şekilde çalışmaları sonucunda her nasılsa Mustafa Âlî, Lütfü Paşa ve ismi bilinmeyen *Kavanin-i Yeniçeriyân* yazarının Yavuz Sultan Selim'i kanun-bilinçli ve meritokratik bir padişah olarak yücelttikleri sonucuna varır.²⁷⁰ Ancak, Selim'i açıkça en çok yücelten ve idealize eden *Hırzül-mülûk*'i neden aynı kategoriye dahil etmediği sorusu hemen kendini gösterir. Bunun sebebi, *Hırzül-mülûk*'ta Selim'in kanun-ı kadime riayet etmediğinin örneklerinin verilmesi ve bunların olumlu bir haslet olarak sunulması olabilir. Çünkü, *Hırzül-mülûk* yazarı, “*kadimden olu gelene riayet*” fikrine karşı çıkarken, Selim'in başarısının temelinde Allah'a tevekkül etmesinin ve hayırlı işlerde “*bu kanun-ı Osmani'ye muhalifdür dimeyüb heman icra edüb, selatin-i izam her ne isterlerse kanun o olur*”²⁷¹ diyerek Selim'i aslında “*kanun-ı kadim'e*” mugayir olan uygulamaları sebebiyle takdir etmektedir. Yani, Çıpa tarafından kanunu müdrük veya kanun-bilinçli bir padişah olarak idealize edildiği iddia edilen Selim, tam aksine *Hırzül-mülûk*'ta kanuna muhalif bir padişah olması sebebiyle idealize edilmektedir. Çıpa bunun farkındadır ve *Hırzül-mülûk*'ta bu yaklaşımın savunulma sebebini o dönemde ortaya çıkan sosyo-politik değişim taleplerinin bastırılması amacıyla kanun konseptinin muhafazakar yorumlarının legal bir araç olarak kullanılmasına reaksiyon ihtimali olarak açıklar.²⁷² Selim'in kanun-ı kadimin aksine sultanlar ne derse kanun odur yaklaşımıyla sorunları hızlıca çözmesi

269 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 141, 142.

270 Çıpa, *Selim*, s. 209.

271 Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde, Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah yayınları, İstanbul 2017 (7. Basım), s. 66.

272 Çıpa, *Selim*, s. 197.

Hırzül-mülûk'ta onaylanırken, Çıpa, *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da aynı yaklaşımın bir benzerini anlatan anekdot aracılığıyla III. Murat'ın (1574-1595) nasihatname yazarları tarafından eleştirildiğine dikkat çeker. Eleştirinin sebebi, III. Murat'ın geleneğe ve kanuna aykırı olarak devşirme kökenli olmayanları yeniçeri ocağına aldırmasıdır ve ona bu işlemin kanuna aykırı olduğu hatırlatılınca tıpkı Selim gibi onun da "ben yaptım ve kanun oldu" demesidir.²⁷³ Farklı iki padişahın benzer yaklaşımının iki nasihatname yazarı tarafından iki farklı şekilde değerlendirilmesi ve Yavuz Sultan Selim aynı işlem sebebiyle onaylanırken III. Murat'ın eleştirilmesi hakkında Çıpa'nın yorumu manidardır. Çıpa özet olarak diyor ki, Osmanlı nasihatname yazarları, bu örneklerin gösterdiği gibi imparatorluğun ideal idaresi için sadece kanun kavramının önemli olduğunun bilincinde değil, onlar aynı zamanda meşru ve normatif olarak kanun yapmak için belli sınırlar içinde padişahın mutlak imtiyazının gerekliliğini de kabul etmektedirler. Belirli hukuk kuralları konusundaki uzlaşmanın kanunların niteliğine, kapsamına, içeriğine, doğruluğuna ve meşruluğuna bağlı olmakla birlikte, kabul için nihai ölçüt Osmanlı Devleti'nin ihtiyaçları ve refahı olarak görülmektedir. Nasihatname yazarları, Osmanlı Devleti için faydalı gördükleri kanunları övüyor ve zararlı gördüklerini eleştiriyordu. Bu nedenle, Selim'in devlet adamlarına görev tevcih edilmesine ilişkin yerleşmiş gelenekleri göz ardı etmeye yönelik kararı takdir edilirken, III. Murat'ın ocağa yeniçeri alımı konusundaki uzun süredir yerleşmiş olan kuralları kaldırma yönündeki tercihinin bir ihlal olarak eleştirilmesi tesadüf değildir.²⁷⁴ Genel olarak Çıpa'nın bu çerçevede özetlenebilecek yorumunda, bid'atten mesul iki padişah arasında, daha bid'atler gündemde yokken bunu başlatan Selim'in yaptıkları mazur gösterilmeye çalışılmaktadır. Hükümdarlık dönemlerinin koşulları ve sorunları birbirinden tamamen farklı olan Yavuz Sultan Selim ve III. Murat'ın icraatlarını ve çözüm yöntemlerini karşılaştırmak anlamlı değildir. Çıpa'nın verdiği örnek ve yaptığı yorumda, Selim'in *Kavanin-i Âl-i Osman*'ı ve geleneği en erken ihlal eden padişah olduğu töhmetinden kurtarılmasına yönelik bir zorlama içinde olduğunun altını çizerek belirtmek gerekiyor. Uzatmadan hemen nedenini belirtmek için III. Murat'ı yeniçeri ocak nizamını bozmakla eleştiren ve Çıpa'nın da örnek olarak verdiği alıntıyı yazan *Kavanin-i Yeniçeriyân*'a bakmak yeterlidir. Çünkü, *Kavanin-i Yeniçeriyân* yazarı, yeniçeri ocağındaki bir çok bid'atin ilk uygulayıcısı olarak Selim'i işaret eder. Buna rağmen, anlaşılmaz bir şekilde Çıpa *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da Selim'in kanun bilincine sahip ve meritokratik bir sultan

273 Çıpa, *Selim*, s. 197, 198.

274 Çıpa, *Selim*, s. 198.

olarak idealize edildiğini söyler.²⁷⁵ Erdem Çıpa'nın bunu nasıl iddia edebildiğine verilen bunca benzer örnekten sonra bile şaşırılmamak mümkün değildir. Çünkü, 17. yüzyıl başında yazılan *Kavanin-i Yeniçeriyân*'daki kadar Selim'in eleştirildiği ve *kanun-ı kadime mugayir* uygulamalarının sayfalar boyunca sayılıp döküldüğü bir başka kitap yoktur. *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da ocak nizamının bozulmasına sebep olan ilk uygulamaların Yavuz Sultan Selim'e atfedildiği ve onun bu uygulamalarının oldukça uzun ve tafsilatlı şekilde eleştirilmesi sebebiyle, aslında *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da yazılanlardan onun meritokrasi veya Osmanlı düzeni açısından sadece kanunu müdrük bir padişah olmadığı sonucu çıkar. Verilebilecek örnek çoktur ve birkaç tanesini aktarırsak mesele anlaşılır. *Kavanin*'de Selim'in adının ilk geçtiği yer devşirmelerle ilgilidir. Burada devşirmelerin önce vilayet kadıları aracılığıyla toplattırıldığı ancak onların töhmeti görülünce Yavuz Sultan Selim zamanında "vilayet beylerine cem" ettirilmesinin istendiği aktarılır ve onların da töhmeti vaki olunca Kanuni Süleyman (1520-1566) zamanında ocak ağaları tarafından toplanmasına karar verildiği belirtilir.²⁷⁶ Çünkü, diğer yöneticiler bu işlemin ayrıntılarını bilmeyebilir ancak Ocak ağasının bilmiyorum deme ve baha ne üretme şansı yoktur.²⁷⁷ Görüleceği üzere sıradan bir işlem nedeniyle Selim'den söz ediliyor ve asıl önemli kararın oğlu Süleyman tarafından verildiği belirtiliyor, yani aslında bu maddede idealize edilen Selim değil oğlu Süleyman'dır.

Kavanin-i Yeniçeriyân'ın Yavuz Sultan Selim hakkındaki diğer satırları, onun tam bir eleştirisinden ibarettir ve beş maddede toparlanan bu önemli pasajlar yazma nüshada dört sayfa boyunca devam eder.²⁷⁸ Konu, geleneğin aksine Trabzon'dan acemi oğlan devşirilmesiyle ilgilidir ve *Kavanin* yazarı bu "kadimül'leyyamdan berü ref' edilmiştir, cem olunması kanun değildir, cem olunmaz ve cem olunmamağa bais oldur kim bu taifenin şerirliğidir..."²⁷⁹ dedikten sonra ilk defa Sultan Selim zamanında Trabzon'dan devşirme alındığını belirterek O'nu eleştirir. Şehzadeliği sırasında Trabzon halkı ondan bunu rica ettiğinden, cülus edip padişah olunca oradaki Hıristiyan reyanın çocuklarından acemi devşirilmesini emrettiği aktarılır.²⁸⁰ *Kavanin*'de bunun bid'at olduğunu ihtar edenlerin sözünü dinlemediği ve bu konudan kaynaklanan bir sorunu Selim'e anlatarak onu ikna

275 Çıpa, *Selim*, s. 209.

276 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 137.

277 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 137.

278 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, 275-277.

279 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 141.

280 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 141, 142.

etmeye çalışan Sadrazam Piri Paşa'nın kafasını elindeki kepezle (talim yayı) vurup yaraladığı nakledilir. Bunun sebebi, yapılacak işlemin “*kanuna muhalif ve mugayir olduğunu*” söyleyen sadrazama “*kanunu bana sen mi öğretirsin?*” demesi ve sonra da yayıyla saldırmasıdır.²⁸¹ Ancak zaman içinde Selim'i uyaranların haklı olduğunu gösteren olaylar ortaya çıktığı için, ta ki III. Mehmet zamanına kadar bir daha Trabzon'dan acemi devşirilmesinden vazgeçildiği *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da dile getirilmektedir.²⁸² Bu eleştirilerden sonra *Kavanin*'de Sultan Selim için olumlu tek bir satıra rastlanması da mümkündür; mesela idealize edilmesi için yeterli midir bilemem ancak yeniçeri ortalarına bir hamam yaptırdığı belirtiliyor!²⁸³

Kavanin-i Yeniçeriyân yazarının Sultan Selim'e yönelttiği eleştiriden öğrendiğimize göre, yeniçerilerin amel-mande olanlarının evlenmesine ilk defa izin veren de Selim'dir: “*ve kadimden acemi oğlanı arasında küçük yok imiş ve kul oğlu hiç yok imiş, zira ol zamanda yeniçeri ergen olup evlenmez imiş sonra Sultan Selim han zamanında amel-mande olanlardan padişaha arz olunub badehu evlenürler imiş*”.²⁸⁴ Bu konuyu, daha sonra Yeniçeri Odabaşları'nın evli olmaması gerektiği ve bekarlardan seçilmesinin kanun-ı kadim olduğunu söylerken tekrar açıklayan *Kavanin-i Yeniçeriyân* yazarının Sultan Selim'in bid'atlerini saydığı konular uzar gider. Yeniçerilerin evlenmelerinin çok tartışılan bir konu olduğu hatırlanacak olursa, *Kavanin* yazarının bu değişikliği olumsuz bir atıfla andığı hemen anlaşılır, ancak Çıpa'nın bu tür olumsuz atıflarda Selim'in idealize edildiği sonucuna nasıl ulaştığı anlaşılabilir.

Yeniçeri mütekaidlerinin yani oturak denilen yaşlı yeniçerilerin aldıkları ikişer akçelik ulufelerinin, selatin camilerinin zevaidinden ödenmesi gelenek iken Sultan Selim'in bunlara zam yaptığını ve hizmetteki yeniçeriler ile birlikte ödenmesini emrettiğini belirten *Kavanin* yazarı, bunun da bid'at olduğunu ve kaldırılması gerektiğini belirtir: “*bu dahi nehy olunacak bid'attir*”.²⁸⁵ *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da belirtilenler dışında da Yavuz Sultan Selim'e atfedilen bid'atler sayılıp dökülürken Erdem Çıpa hangi olumlu atıfları buldu bilmiyorum ama bu kitabın ismi bilinmeyen yazarının aktardıklarından Selim'in idealize edildiği ve

281 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 142, 143.

282 Bütün anlatı için: *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, 141-143.

283 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, 147.

284 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 157.

285 *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 9/1-2, s. 191.

meritokratik bir padişah olarak resmedildiği sonucu kesinlikle çıkartılamaz. Üstelik Erdem Çıpa'nın *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da yeniçeri ocak nizamına mugayir olarak, kendisinin taht mücadelesi yaptığı sırada kapı halkı içinde bulunan iki bini geçkin kişiyi kapıkulu ocaklarına veya mevacibli sınıflara aldırıldığını hatırlaması bir başka enteresan durumdur. Selim'in ocaklara dışarıdan adam yerleştirdiğinin belgelerini gördüğü halde bundan söz etmeyen Erdem Çıpa'nın bu tercihi de açıklanmaya muhtaçtır. Çıpa'nın bulguları ile *Kavanin-i Yeniçeriyân* yazarının eleştirileri uyumludur. Çünkü, Türkçe yayınladığı kitabında ayrıntılı olarak işlediği mevacip defterine göre 2234 kişiyi Selim'in kapıkulu ocaklarına veya ulufeli hizmet sınıflarına kayıt ettirdiğini belirtmesinden²⁸⁶ ötürü onun bu konuda bilinen en erken tarihli icraatın faili olduğunu Çıpa çok iyi bilmektedir. Bütün bu malumatı Türkçe kitabında kullandığı halde İngilizce yayınlanan kitabına nedense dahil etmemiş veya bu bölüm yazılırken alıntı bile yapmamayı tercih etmiştir. Halbuki İngilizce yayınlanan kitabının girişinde de bu defterden söz ediyor ancak belirtildiği üzere nedense hiç kullanmıyor.²⁸⁷ Gerek bu nedenle gerekse yukarıda saydığım örneklerden anlaşılacağı üzere *Kavanin-i Yeniçeriyân* yazarının açık eleştirilerine rağmen, Erdem Çıpa'nın *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da Selim'in idealize edilerek yüceltildiğini²⁸⁸ ileri sürmesini izah etmek mümkün değildir.

Sonuç

Erdem Çıpa'nın kitabı hakkında bu yazıda değinilen, tartışılan ve eleştirilen konuların içinde hepsinden daha önemlisi, her yeni çalışmada hem birincil kaynaklar hem de yayınlanmış literatür layıkıyla değerlendirilmeden üretilmiş bilgiye hakim olunamayacağıdır. Umarım bu sorun mümkün olduğunca somut bir şekilde gösterilebilmiştir. Her çalışmada ileri sürülen tezler tartışılabilir, yanlışlanabilir veya sonuçları yeniden ele alınabilir. Ancak üretilmiş bilgi ve kaynaklar eleştirel bir okumayla değerlendirilmeden genel geçer yargılarla geçiştirilirse revizyonist bir tarihçiliğin gelişme şansı maalesef yoktur. Çünkü, bu yapılmadığı takdirde revize edilecek probleminin tespiti bile mümkün değildir. Bundan dolayı üretilmiş bilginin hakkını vererek eleştirel bir muhasebesini yapmak vazgeçilmez bir önemi haizdir.

²⁸⁶ Çıpa, *Selim'in Kavgası*, s. 181 vd.

²⁸⁷ Çıpa, *Selim*, s. 66.

²⁸⁸ Çıpa, *Selim*, s. 209.

Yayınlanmış belgeler veya anlatıların aslını kullansak bile mutlaka ilk defa yayınlayanın belirtilmesi ve varsa yanlışlıklarının düzeltilmesi en emin yoldur ve bundan imtina edilmemelidir. Çıpa'nın kitabında yayınlanmış belge ve önceki çalışmaların kullanılma yöntemine örnek olarak gösterdiklerim ise ne yazık ki yazarın bunu tercih etmediğini kanıtlamaktadır. Önceki çalışmalara atıf verilmeden yapılan alıntılar veya daha önce bu konuda yazılmış olan çalışmalarda yapılmış dizgi hatalarının bile aynen tekrarlanmasından anlaşılacak akademik etik ve teamül dışı tercihleri sebebiyle son derece sorunlu olan bu kitabın, hayatı boyunca yazarının peşini bırakmayacağını dile getirmek durumunda kaldığım için memnun olduğumu söyleyemem.

Teorik arayışlar ile model kullanma arasındaki farkın iyi bilinmesi ve model kullanırken olgusal açıdan desteklenmiş ve kanıtlanmış adaptasyonlar yapmak yerine yetersiz ve başarısız kopyalar üretme tehlikesinin tuzağına düşmenin mümkün olduğu, bu yazıyı yazarken sürekli aklımdan geçen bir konuydu. Çünkü model kullanma ile tarihyazıcılığı hakkındaki teorik tartışmaların ve açılımların birbirine karıştırılması durumunda Çıpa'nın kitabının gösterdiği üzere altından kalkılması zor sorunlar ortaya çıkabiliyor. Her şeyden önce model kullanmanın olgular üzerinde düşünmeyi engelleyebildiğinin unutulmaması gerekiyor.

Kitabın bütün problemlerini ele almak ve tartışmak, Yavuz Sultan Selim hakkında yeni bir kitap yazmak anlamına gelir ve belki de bunu yapmak daha kolay olurdu. Çıpa'nın kitabının sorunları eminim ki gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalarda, burada yazılmayanları da kapsayacak şekilde ayrıntılı olarak yeniden ele alınacaktır. Bunu kendimi de dahil ederek söylüyorum çünkü bu makale bağlamında dile getirdiklerimin sorumluluğunun farkındayım ve hem konu hem de dönem hakkındaki ilgim bu makale ile sınırlı kalmayacak.